

Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky, Bratislava

Mgr. Marcela Bieliková

**Monitoring o vzdelávaní a dodržiavaní ľudských práv
v školskom a rodinnom prostredí za roky 2004 až 2019
(Trendová analýza zistení za obdobie pätnásť rokov)**

Bratislava 2020

Úvod

Výskum o vzdelávaní a dodržiavaní ľudských práv vznikol na základe požiadaviek vyplývajúcich z Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014, ktorý bol schválený na porade ministra školstva SR 8. februára 2005. Národný plán výchovy k ľudským právam tvoril súčasť dekády výchovy k ľudským právam vyhlásenej Organizáciou Spojených národov (OSN) na obdobie rokov 1995 až 2004. V odporúčaníach Viedenskej deklarácie a akčného plánu sa uvádzalo, že: *„výchova k ľudským právam, praktické vedomosti a informovanosť sú základom pre rozvíjanie a dosiahnutie stabilných a harmonických vzťahov medzi komunitami a slúžia k posilňovaniu vzájomného porozumenia, tolerancie a mieru“*. V nadväznosti na Národný plán výchovy k ľudským právam pre roky 2005 – 2014 a v súlade so schválenou Celoštátnou stratégiou ochrany a podpory ľudských práv (v roku 2015) sa v prioritě III Výchova a vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv v SR pojednáva *o nevyhnutnosti celospoločenského a celoživotného vzdelávania a odbornej prípravy v oblasti demokratického občianstva a ľudských práv, ako kľúčových predpokladov uznania, dodržiavania a obhajoby všetkých ľudských práv*. V tejto súvislosti Odbor metodiky a tvorby informácií školstva, oddelenie prevencie a výskumu v oblasti mládeže CVTI SR pokračoval v monitoringu o vzdelávaní a dodržiavaní ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí.

Dlhodobý monitoring o vzdelávaní a dodržiavaní ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí sa realizuje v zmysle plnenia úloh Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv. Analýza súčasného stavu výučby k ľudským právam, analýza jej kvality v oblasti vzdelávania ľudských práv, zmapovanie záujmu žiakov o problematiku ľudských práv a ich schopností využívať získané poznatky v reálnom živote, ako aj zistenie dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí prispeje k vytvoreniu celkového obrazu o vzdelávaní k ľudským právam v podmienkach regionálneho školstva, k napĺňaniu cieľov výchovy a vzdelávania, k špecifikácii problémov vo vzdelávaní v predmetnej oblasti a pri dodržiavaní ľudských práv v školách. Na základe výskumných zistení, vývojových trendov skúmanej problematiky a poznatkov subjektov podieľajúcich sa na plnení Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv a z toho vyplývajúceho Akčného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre rezort školstva, bude možné získané poznatky a problémy z pohľadu žiakov základných a stredných škôl, aj ich pedagógov nielen definovať, ale aj eliminovať a navrhnúť spôsoby ich riešenia. Zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku.

Ved' cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách (a nielen v nich) je osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje, ktoré sú dôležité na podporovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácie na vývoji demokratickej spoločnosti a to v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť. Takto stanovené ciele zdôrazňujú nielen kognitívnu oblasť – poznatky a vedomosti o ľudských právach, ale aj oblasť emocionálnu a konatívnu. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam predstavuje integrálnu súčasť celoživotného vzdelávania. Jej cieľom sú múdre a šťastné deti a mladí ľudia s úctou k sebe a svetu okolo nás. Samotná realizácia aktivít výchovy k ľudským právam vychádza z definície pojmu výchovy a vzdelávania k ľudským právam, ktorá bola po prvýkrát zverejnená v Správe generálneho tajomníka OSN na 52. zasadnutí Valného zhromaždenia OSN v roku 1997: „...výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa definuje ako proces výchovy, pokus o rozšírenie informovanosti, zameraný na vytváranie všeobecnej kultúry, ponímajúcej ľudské

práva prostredníctvom vstevovania vedomostí a zručností, ako aj formovania postojov, ktoré sa zameriavajú na zvýšenie rešpektovania ľudských práv a základných slobôd, úplný rozvoj osobnosti a ponímanie ľudskej dôstojnosti, propagáciu porozumenia, tolerance, rovnosti šancí a priateľstva medzi národmi, ako aj rasovými, národnostnými, etnickými, náboženskými a jazykovými skupinami, sprostredkovanie možnosti efektívne sa zúčastňovať na verejnom živote pre každého človeka“.

Ústav informácií a prognóz školstva realizoval v rokoch 2004 až 2013 a následnícka organizácia CVTI SR (1. 1. 2014 bolo zlúčené UIPŠ a CVTI SR) v rokoch 2014 až 2019 celoslovenské reprezentatívne sociologické výskumy a prieskumy zamerané na vzdelávanie a dodržiavanie ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí, na zisťovanie miery dodržiavania ľudských práv a práv dieťaťa v škole a rodine (z pohľadu žiakov základných a stredných škôl, učiteľov základných a stredných škôl a rodičov žiakov), ako aj na zmapovanie kvality výučby k ľudským právam na Slovensku a ich dodržiavanie v živote. Reprezentatívny **sociologický výskum zameraný na vzdelávanie a dodržiavanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí** sa v rokoch 2005 až 2014 realizoval ako súčasť projektu Efektívny monitorovací a hodnotiaci systém výchovy k ľudským právam.

Objektom výskumu za celé obdobie zisťovania boli žiaci a učitelia základných a stredných škôl a rodičia. Úlohou výskumu v jednotlivých cieľových skupinách bolo:

U žiakov:

- zmapovať právne vedomie žiakov základných a stredných škôl (znalosť práv dieťaťa, ľudsko-právnych dokumentov a organizácií a využitie získaných poznatkov v praxi),
- zistiť zdroje informácií o ľudských právach,
- analyzovať vzťah žiakov k škole, učiteľom a spolužiakom a hodnotiť medziľudské vzťahy,
- zmapovať spoluprácu školy a rodiny na výchove k ľudským právam a na dodržiavanie ľudských práv,
- analyzovať porušovanie ľudských práv v prostredí školy (typy porušení a ich riešenie),
- analyzovať porušovanie ľudských práv v rodinnom prostredí (typy porušení a spôsoby trestania),
- porovnať údaje za sledované roky.

U učiteľov:

- zmapovať spôsob výučby ľudských práv v školách, mieru spokojnosti učiteľov a návrhy na zlepšenie súčasného spôsobu výučby ľudských práv v školách,
- zhodnotiť aktivitu učiteľov a škôl v oblasti ľudských práv,
- zmapovať oblasť záujmu žiakov v oblasti ľudských práv a zhodnotiť zmenu postojov žiakov v oblasti ľudských práv z pohľadu učiteľov,
- zmapovať účasť učiteľov na sebazvdelávaní v oblasti ľudských práv, mieru využitia získaných poznatkov a mieru spokojnosti so vzdelávacími aktivitami,
- zistiť a analyzovať nedostatky v dodržiavaní ľudských práv a zmapovať spôsoby riešenia porušovania ľudských práv v školskom prostredí,
- analyzovať návrhy učiteľov na zlepšenie dodržiavania ľudských práv v škole a na zmenu súčasného školského systému,
- komparácia získaných údajov.

U rodičov:

- analýza zdrojov informácií o ľudských právach (miera školy a rodiny),
- zmapovanie existencie spolupráce školy a rodiny žiaka na výchove k ľudským právam a na dodržiavanie ľudských práv,
- zistenie možných nedostatkov pri dodržiavanie práv v rodinnom a školskom prostredí,
- zistenie spôsobov riešenia porušenia práv žiakov rodičmi,
- zistenie miery participácie rodičov na výchove detí k ľudským právam (znalosť a odovzdávanie poznatkov),
- komparácia získaných údajov.

Ciele vychádzali z troch základných dimenzií problematiky:

- a) úroveň vzdelávania,
- b) úroveň poznania,
- c) úroveň dodržiavania.

Zber empirických dát bol uskutočňovaný dotazníkovou metódou vo vybraných základných a stredných školách na celom území SR prostredníctvom profesionálnej agentúry pre zber dát. Výberové súbory boli utvorené voľným kvótovým výberom so znáhodnením v ostatnom kroku zo základného súboru mladých ľudí SR vo veku 15 až 19 rokov. Výberovými kritériami boli pohlavie, vek, typ navštevovanej školy, ročník, veľkosť sídelnej jednotky a kraj SR. Získané údaje boli spracované štatistickým programom SPSS.

VÝSLEDKY ZISTENÍ ZA ROKY 2004 – 2019

Žiaci základných a stredných škôl

Výskum výchovy k ľudským právam, ich dodržiavanie v skupine žiakov základných a stredných škôl bol realizovaný v rokoch 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, teda každoročne počas celého obdobia. Výnimkou je rok 2010, kedy nebol v predmetnej oblasti realizovaný žiadny celoslovenský reprezentatívny výskum. V roku 2004 patrili k respondentom iba žiaci stredných škôl a v roku 2007 bol dotazník modifikovaný a prispôbosený požiadavkám zadávateľa úlohy. Z týchto dôvodov nie je možná komparácia zistení od roku 2004 a väčšina údajov je porovnávaná za roky 2007 až 2019. V nadväznosti na Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005 až 2014 a v súvislosti s potrebou zistenia úrovne výchovy k ľudským právam a dodržiavanie práv detí a mladých ľudí v školách a v rodinách na Slovensku, boli pre spomenuté výskumné úlohy stanovené tieto ciele:

- zmapovanie právneho vedomia žiakov základných a stredných škôl (práva dieťaťa, dokumenty, organizácie z oblasti ľudských práv, využitie získaných poznatkov v praxi),
- analýza zdrojov informácií o ľudských právach,
- zmapovanie dôležitosti jednotlivých ľudských práv pre život detí a mládeže,
- analýza porušovania ľudských práv v prostredí školy (typy porušení a ich riešenie),
- zistenie vzťahu žiakov k škole, učiteľom a k spolužiakom a hodnotenie medziľudských vzťahov,
- zmapovanie spolupráce školy a rodiny žiaka na výchove k ľudským právam a na ich dodržiavanie,
- porovnanie získaných údajov za sledované roky a načrtnutie vývojových tendencií.

Výsledky výskumu boli sledované podľa vopred stanovených identifikačných znakov: pohlavie, vek, typ školy, veľkosť bydliska a kraj. Údaje boli štatisticky spracované prostredníctvom softvéru SPSS a interpretované boli najmä dáta, pri ktorých bola zistená štatisticky významná závislosť na hladine významnosti $p < 0,05$. Výskumné zistenia boli každoročne spracované do záverečnej správy. Zároveň boli okrem odborných konferencií a seminárov prezentované aj v publikáciách určených pre širšiu odbornú verejnosť a v odborných časopisoch.

Charakteristika výskumného súboru

Počet respondentov

Výberový súbor bol každý rok reprezentatívny vzhľadom na súbor žiakov základných a stredných škôl v SR. Za sledované obdobie dochádzalo k určitým zmenám v počte respondentov. Najmenej opýtaných bolo zaradených do výskumu v roku 2004, najvyšší počet žiakov základných a stredných škôl bol zaznamenaný v rokoch 2017. Od roku 2017 sa tak na zisťovaní problematiky vzdelávania a dodržiavania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí zúčastnilo približne 2 800 respondentov

Tabuľka 1 Počet respondentov

Počet	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
	1 017	1 286	1 805	1 826	1 916	1 800	1 844	1 924	2 369	2 373	2 350	2 874	2 762	2 787

Graf 1

Identifikačné znaky

Medzi základné identifikačné znaky patrilo pohlavie respondentov a typ školy, ktorú skúmaní žiaci navštevovali.

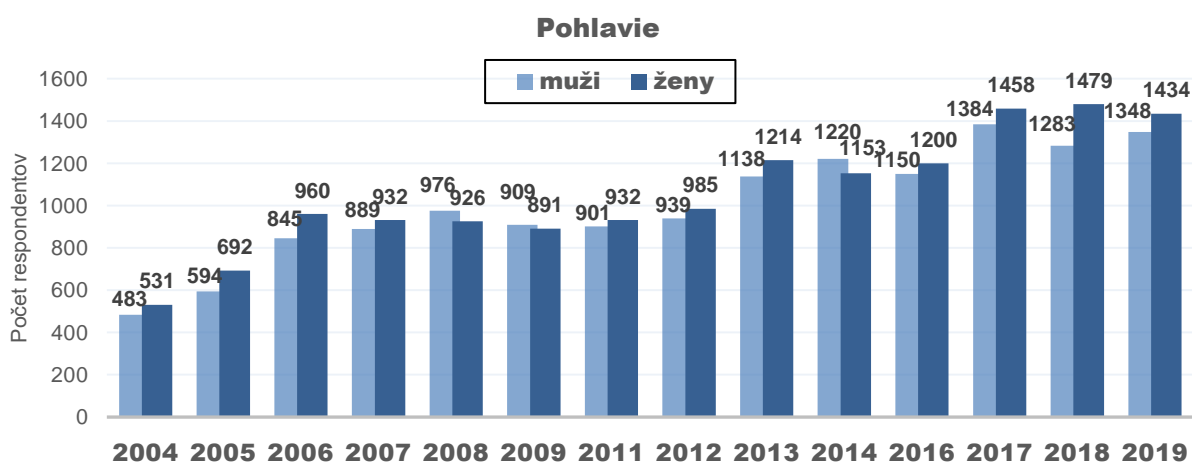
Pohlavie respondentov

V rokoch 2004, 2005, 2006, 2007, 2011, 2012, 2013, 2016, 2017, 2019 a 2019 mali vo výberovom súbore miernu prevahu ženy. V rokoch 2008, 2009 a 2014 sa výskumu zúčastnil zas vyšší počet mužov.

Tabuľka 2 Pohlavie

Pohlavie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
muži	483	594	845	889	976	909	901	939	1 138	1 220	1 150	1 384	1 283	1 348
ženy	531	692	960	932	926	891	932	985	1 214	1 153	1 200	1 458	1 479	1 434
spolu	1 017	1 286	1 805	1 826	1 916	1 800	1 844	1 924	2 369	2 373	2 350	2 842	2 762	2 787

Graf 2

Typ navštevovanej školy

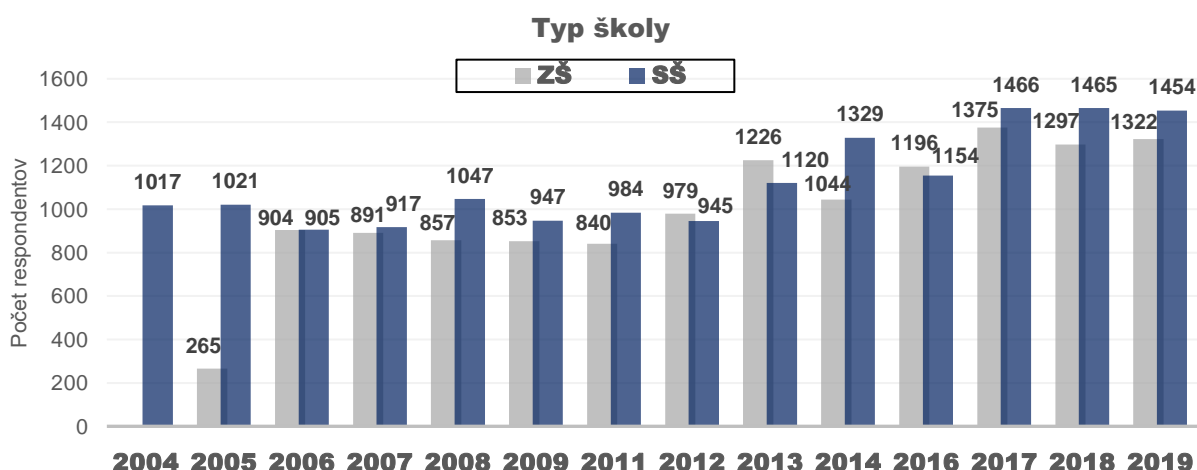
Porovnanie dát ukázalo, že v roku 2004 sa výskumu zúčastnili iba žiaci stredných škôl. V roku 2005 bol počet žiakov základných škôl, ktorí vyplnili dotazníky veľmi nízky. V rokoch 2007, 2008, 2009, 2011 a 2014 mali vo výskumnej vzorke prevahu žiaci stredných škôl, pričom v rokoch 2014 a 2013 vyplnili dotazníky častejšie žiaci základných škôl. Iba v roku 2006 bol počet respondentov z oboch typov škôl približne rovnaký.

Tabuľka 3 Typ školy

Typ školy	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
ZŠ	0	265	904	891	857	853	840	979	1 226	1 044	1 196	1 375	1 297	1 322
SŠ	1 017	1 021	905	917	1 047	947	984	945	1 120	1 329	1 154	1 466	1 465	1 454
spolu	1 017	1 286	1 809	1 826	1 916	1 800	1 844	1 924	2 369	2 373	2 350	2 842	2 762	2 787

Súčet nedosahuje vždy 100 % z dôvodu missingov (nevyplnených otázok).

Graf 3

Ročník štúdia

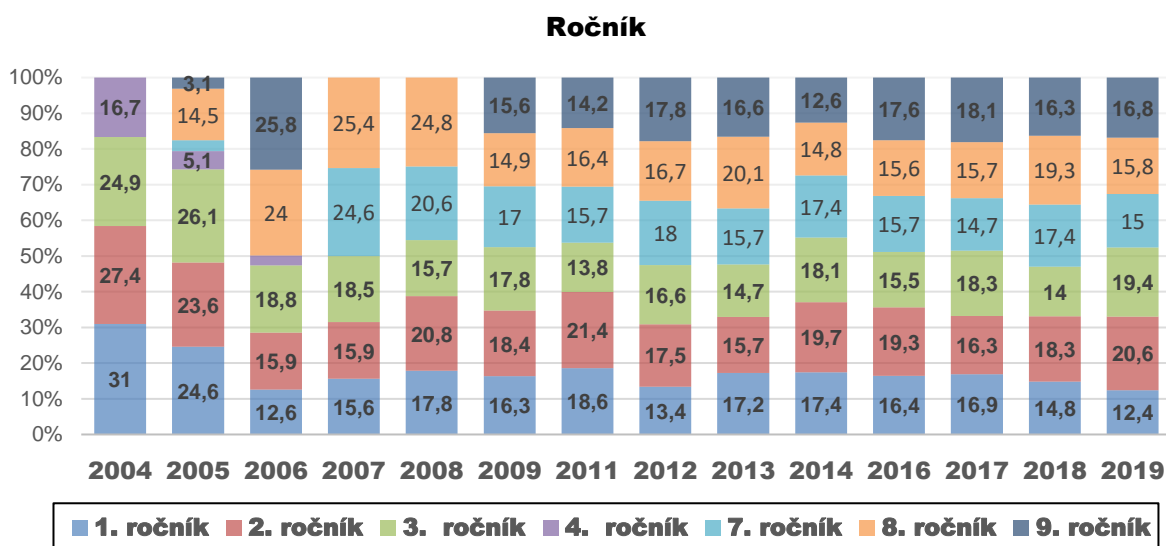
Ako vidieť z tabuľky 4, v rokoch 2004 boli objektom výskumu len žiaci stredných škôl a od roku 2005 a najmä roku 2006 sa do výskumu zapojili aj žiaci základných škôl. Výskumný súbor tak od roku 2006 tvorili žiaci 7. – 9. ročníkov základnej školy a 1. – 3. ročníkov stredných škôl. Od roku 2009 sa zo zisťovania vyradili žiaci ostatných ročníkov základnej školy (pre maturitné

skúšky v období zberu dát). Na základe porovnania rozloženia respondentov podľa ročníkov štúdia v jednotlivých vlnách zisťovania vidíme, že vo väčšine rokov skúmania vo výskumnom súbore dominujú žiaci stredných škôl. Predovšetkým žiaci 2. ročníkov a následne v roku 2017 3. ročníkov. Len v rokoch 2012, 2013 a 2018 vykazujú prevahu žiaci základných škôl, v roku 2012 žiaci 7. ročníkov a v rokoch 2013 a 2018 žiaci 8. ročníkov.

Tabuľka 4 Ročník štúdia (v %)

Ročník	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
7. ročník	0	3,0	0	24,6	20,6	17,0	15,7	18,0	15,7	17,4	15,7	14,7	17,4	15,0
8. ročník	0	14,5	24,0	25,4	24,8	14,9	16,4	16,7	20,1	14,8	15,6	15,7	19,3	15,8
9. ročník	0	3,1	25,8	0	0	15,6	14,2	17,8	16,6	12,6	17,6	18,1	16,3	16,8
1. ročník	31,0	24,6	12,6	15,6	17,8	16,3	18,6	13,4	17,2	17,4	16,4	16,9	14,8	12,4
2. ročník	27,4	23,6	15,9	15,9	20,8	18,4	21,4	17,5	15,7	19,7	19,3	16,3	18,3	20,6
3. ročník	24,9	26,1	18,8	18,5	15,7	17,8	13,8	16,6	14,7	18,1	15,5	18,3	14,0	19,4
4. ročník	16,7	5,1	2,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Graf 4

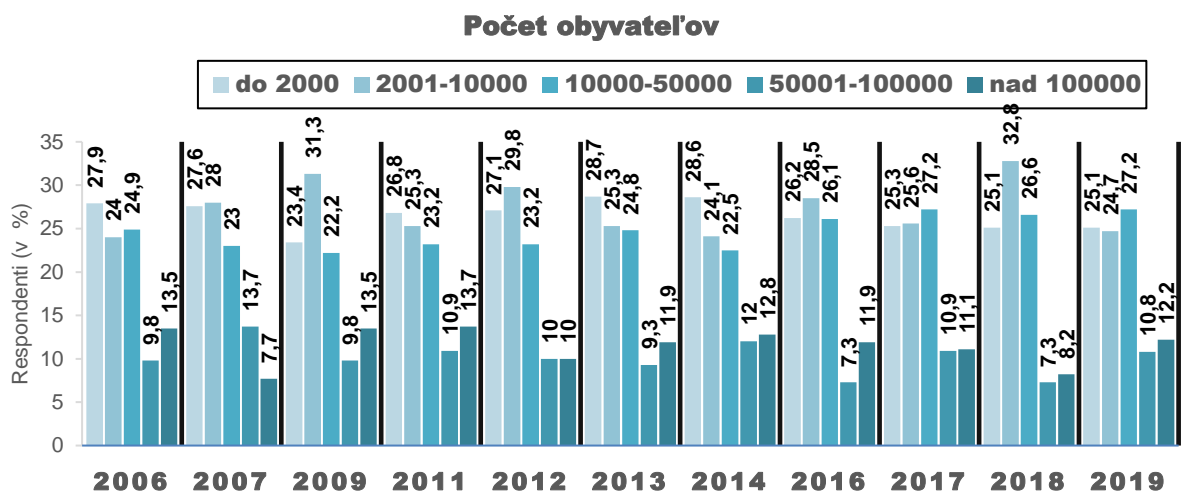
Veľkosť bydliska

Porovnaním výberového kritéria – veľkosť bydliska respondentov v jednotlivých rokoch skúmania sa zistilo, že rozloženie je takmer konštantné. Najvyššie zastúpenie v celom období zisťovania vykazovali žiaci základných a stredných škôl z najmenších obcí a malých miest do 10 000 obyvateľov, nasledovali respondenti zo stredne veľkých miest a najmenší podiel mali žiaci z veľkých miest do 100 000 obyvateľov.

Tabuľka 5 Veľkosť bydliska – počet obyvateľov (v %)

Počet obyvateľov	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
do 2000	0	0	27,9	27,6	0	23,4	26,8	27,1	28,7	28,6	26,2	25,3	25,1	25,1
2001-10 000	0	0	24,0	28,0	0	31,3	25,3	29,8	25,3	24,1	28,5	25,6	32,8	24,7
10 000-50 000	0	0	24,9	23,0	0	22,2	23,2	23,2	24,8	22,5	26,1	27,2	26,6	27,2
50 001-100 000	0	0	9,8	13,7	0	9,8	10,9	10,0	9,3	12,0	7,3	10,9	7,3	10,8
nad 100 000	0	0	13,5	7,7	0	13,5	13,7	10,0	11,9	12,8	11,9	11,1	8,2	12,2

Graf 5

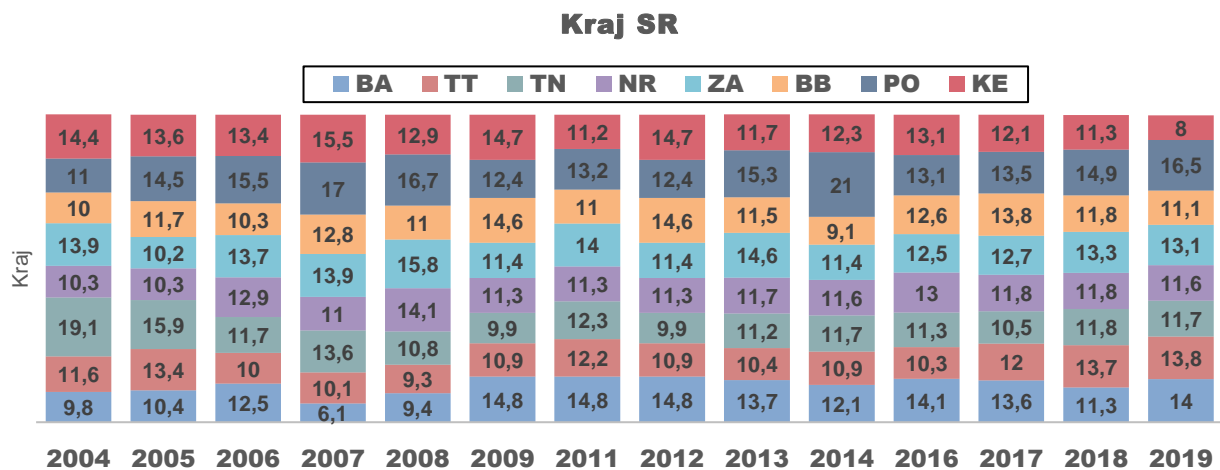
Kraj SR

Rozdiely podľa jednotlivých krajov SR počas celého sledovaného obdobia 15 rokov dokumentujú, že zatiaľ čo v rokoch 2005, 2009, 2011, 2012 a 2016 najvyššie zastúpenie vykazovali žiaci základných a stredných škôl z Bratislavského kraja, v rokoch 2006, 2007, 2008, 2013, 2014, 2018 a 2019 zas respondenti navštevujúci školy v Prešovskom kraji. Len v roku 2017 vo výskumnom súbore dominovali žiaci zo Žilinského kraja. Práve v tejto vlne zisťovania zaznamenávame najrovnomernejšie zastúpenie všetkých krajov.

Tabuľka 6 Kraj SR (v %)

Kraj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019
BA	9,8	20,4	12,5	6,1	9,4	14,8	14,8	14,8	13,7	12,1	14,1	13,6	11,3	14,0
TT	11,6	13,4	10,0	10,1	9,3	10,9	12,2	10,9	10,4	10,9	10,3	12,0	13,7	13,8
TN	19,1	15,9	11,7	13,6	10,8	9,9	12,3	9,9	11,2	11,7	11,3	10,5	11,8	11,7
NR	10,3	10,3	12,9	11,0	14,1	11,3	11,3	11,3	11,7	11,6	13,0	11,8	11,8	11,6
ZA	13,9	10,2	13,7	13,9	15,8	11,4	14,0	11,4	14,6	11,4	12,5	12,7	13,3	13,1
BB	10,0	11,7	10,3	12,8	11,0	14,6	11,0	14,6	11,5	9,1	12,6	13,8	11,8	11,1
PO	11,0	14,5	15,5	17,0	16,7	12,4	13,2	12,4	15,3	21,0	13,1	13,5	14,9	16,5
KE	14,4	13,6	13,4	15,5	12,9	14,7	11,2	14,7	11,7	12,3	13,1	12,1	11,3	8,0

Graf 6

Najzaujímavejšie výskumné zistenia za súbor žiakov

1. Znalosť konkrétnych práv definovaných pre deti

Zákon o výchove a vzdelávaní v základných a stredných školách (školský zákon) v cieľoch výchovy a vzdelávania uvádza, že dieťaťu je treba umožniť „získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám...“ a v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania vo vzdelávaní, pričom výchova i vzdelávanie majú byť poskytované v súlade s antidiskriminačným zákonom.

Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách a nielen v nich je tak osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje dôležité pre ľudskú dôstojnosť, informovanosť v súlade s ľudskými právami. V súvislosti so vzdelávaním v oblasti ľudských práv nás vo výskume zaujímalo, či žiaci základných a stredných škôl poznajú svoje práva.

Zistené výsledky výskumov realizovaných v rokoch 2005 až 2018 zamerané na **porovnanie konkrétnych znalostí** práv dieťaťa u žiakov základných a stredných škôl ukázali, že vo všetkých sledovaných rokoch sa na prvých miestach objavilo **právo na vzdelanie, právo na výchovu a život v rodine, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám a právo na život**.

Počas celého sledovaného obdobia bolo z pohľadu žiakov základných a stredných škôl najviac zdôrazňované právo na vzdelanie. Mladí ľudia mu pripisovali čoraz väčšiu dôležitosť podobne ako v prípade práva na výchovu, rodinný život a práva na zdravie a starostlivosť. Na druhej strane, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám zaznamenalo oproti predchádzajúcemu zisťovaniu, v roku 2016, pokles. Predpokladáme, že to súviselo s väčšou slobodou mladých ľudí pri presadzovaní vlastného názoru, lepších možností a prístupu k informáciám, prípadne so zmenou životných hodnôt so zameraním na vzdelanie a rodinu.

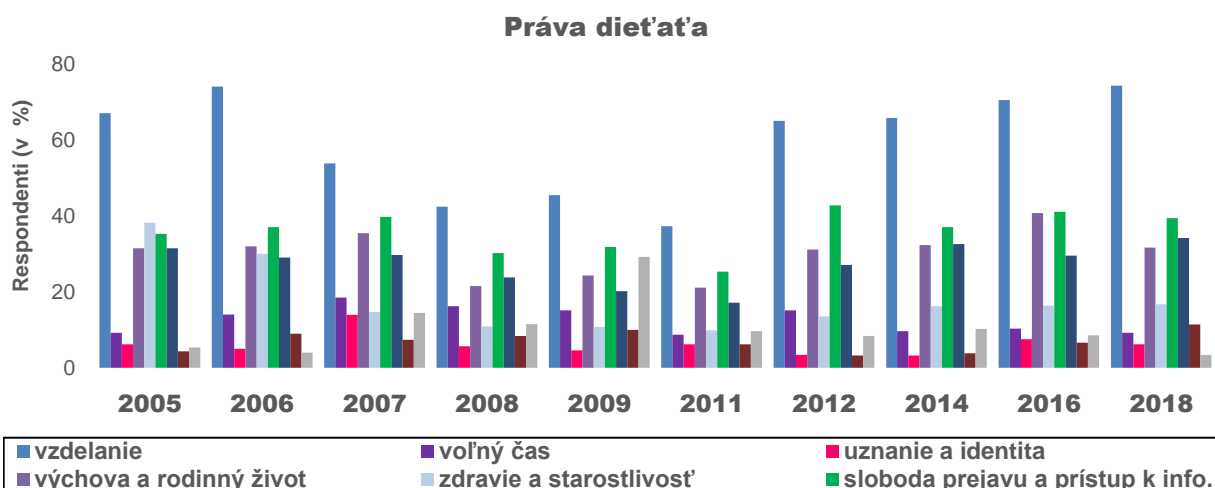
Výsledky výskumu však celkovo potvrdili vysokú mieru informovanosti. V roku 2005 nevedelo definovať práva dieťaťa 5,3 % respondentov, v rokoch 2009 predstavoval počet týchto mladých ľudí až necelú tretinu. Zistenia z rokov 2008, 2011, 2012 a 2014 potvrdili, že potrebné vedomosti chýbali približne každému desiatemu žiakovi základných a stredných škôl. Od roku 2014 zaznamenávame výrazné zlepšenie situácie i napriek vysokému percentu neodpovedajúcich na otázku. Napriek tejto skutočnosti zistenia navodzujú pozitívny trend a svedčia o úspechoch vo vzdelávaní v oblasti ľudských práv u žiakov základných a stredných škôl.

Tabuľka 7 Práva dieťaťa (v %)

Práva dieťaťa	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2014	2016	2018
právo na vzdelanie	67,0	74,0	53,8	42,4	45,5	37,3	65,0	65,8	70,5	74,3
právo na voľný čas	9,2	14,0	18,5	16,2	15,1	8,7	15,1	9,6	10,3	9,2
právo na uznanie, identitu	6,2	5,0	13,9	5,7	4,6	6,2	3,4	3,2	7,5	6,2
právo na výchovu, rodinný život	31,5	32,0	35,4	21,5	24,3	21,1	31,1	32,3	40,7	31,6
právo na zdravie a starostlivosť	38,2	30,0	14,7	10,9	10,7	9,9	13,5	16,2	16,4	16,7
právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám	35,3	37,0	39,7	30,2	31,8	25,3	42,8	37,0	41,1	39,4
právo na život	31,5	29,0	29,7	23,8	20,2	17,1	27,1	32,6	29,5	34,2
právo na súkromie	4,3	9,0	7,4	8,4	10,0	6,2	3,2	3,8	6,6	11,4
neviem	5,3	4,0	14,4	11,5	29,2	9,6	8,4	10,2	8,5	3,4

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 7

Tabuľka 8 Práva dieťaťa – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

Ľudské práva	2005		2006		2007		2008		2009	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
na vzdelanie	59,1	61,3	61,6	65,8	48,8	58,3	42,2	55,3	42,9	65,4
na voľný čas	17,1	8,5	15,6	12,0	20,6	17,0	19,5	17,9	25,0	13,4
na uznanie/identitu	3,5	5,7	3,1	4,6	9,1	18,1	7,4	5,9	7,7	4,0
na výchovu	28,8	34,4	31,9	27,0	36,5	34,7	22,8	26,6	34,4	26,0
na zdravie	16,0	14,2	13,2	12,3	18,3	11,8	10,9	13,8	13,8	12,5
na slobodu prejavu	39,3	32,1	34,8	33,0	30,0	48,0	33,3	36,9	31,5	44,6
na život	31,1	2,98	28,8	26,0	31,1	28,9	28,8	26,5	22,7	26,1
na súkromie	4,3	3,9	4,7	7,7	7,0	7,6	12,0	8,0	15,7	9,3
iné	12,5	12,2	4,6	3,6	-	-	12,2	10,3	0,8	10,5
neviem	4,7	8,0	10,1	10,5	22,8	7,4	13,8	13,1	17,4	10,0

Ľudské práva	2011		2012		2014		2016		2018	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
na vzdelanie	46,7	56,8	63,8	65,9	67,7	64,2	68,6	72,2	74,8	73,9
na voľný čas	15,4	9,6	20,3	9,8	10,3	9,1	10,8	9,9	12,3	6,3
na uznanie/identitu	7,5	6,5	4,5	2,3	3,0	3,3	6,2	8,8	3,1	9,1
na výchovu	30,7	28,2	30,3	32,1	36,8	28,8	41,8	39,7	30,1	33,1
na zdravie	13,6	13,9	13,7	13,1	19,0	14,0	15,6	17,3	16,4	17,1
na slobodu prejavu	30,2	39,6	36,8	49,1	34,6	38,8	38,9	43,5	39,1	39,7
na život	22,0	26,8	28,4	26,0	34,3	31,3	29,1	29,7	34,3	34,1
na súkromie	8,2	9,0	1,4	5,0	2,7	4,7	7,9	5,3	17,6	5,6
iné	0,3	1,0	3,2	1,4	0,1	1,1	0,2	0,4	7,2	0,2
neviem	17,7	9,7	8,3	8,6	9,4	10,9	10,4	6,8	3,5	3,3

Právo na vzdelanie je najčastejšie uvádzaným právom počas celého sledovaného obdobia (14 rokov) u skúmaných žiakov základných a stredných škôl. Mladí ľudia si tak uvedomujú dôležitosť vzdelania pre život. Vývoj pritom ukázal stúpajúci trend. A tak práve v ostatnej vlnе zisťovania v roku 2018 právo na vzdelanie deklarovali až dve tretiny oslovených žiakov základných aj stredných škôl. Hoci vo väčšine rokov skúmania prevažovali pri definovaní práva na vzdelanie ako základného ľudského práva stredoškôláci, v rokoch 2014 a 2018 mali výraznejšie zastúpenie žiaci základných škôl. Druhým najčastejšie uvádzaným právom je právo na osobnú slobodu a slobodu prejavu. Aj tu dochádza k stúpajúcemu trendu. Sú to

predovšetkým stredoškóláci zo zisťovania v rokoch 2007 a 2012, ktorí najčastejšie prezentovali právo na slobodu prejavu – každý druhý oslovený žiak. V ostatných rokoch skúmania sa hodnota pohybuje okolo 40 % bez rozdielu typu navštevovanej školy. Stúpajúci trend vykazuje u žiakov základných aj stredných škôl právo na život, lásku. Približne 30 % oslovených tak v celom období zisťovania ako základné ľudské právo deklarovalo právo na život a lásku. Význam pripisovali žiaci aj právu na voľný čas a kamarátov. Väčšiu dôležitosť mu priznávali v celom období mladší žiaci, podobne ako právu na zdravie a zdravotnú starostlivosť s výnimkou ostatných rokov zisťovania, kde prevažujú stredoškóláci. Aj právo na uznanie a identitu deklarovali vo zvýšenej miere oslovení stredoškóláci (s výnimkou rokov 2008, 2009, 2011, 2012). Aj právo na voľný čas ako tretie najčastejšie uvádzané právo dominuje v odpovediach žiakov základných škôl. Je teda zrejme, že žiaci základných škôl pripisujú právu na voľný čas väčšiu dôležitosť v živote ako stredoškóláci, ktorí vyzdvihujú význam iných ľudských práv pre život a existenciu človeka.

2. Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa

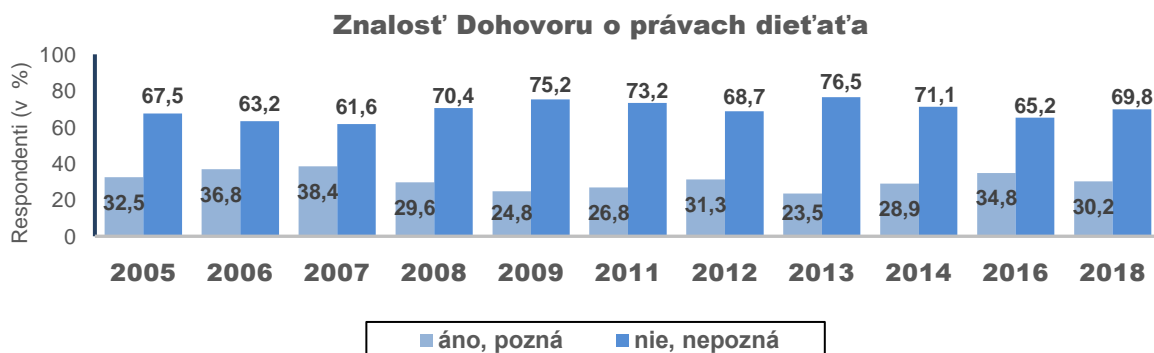
Základným a komplexným dokumentom pojednávajúcim o právach dieťaťa je medzinárodne uznávaný dokument Dohovor o právach dieťaťa. Dohovor zahŕňa garancie práv dieťaťa, a to ako základných občianskych práv a slobôd, tak aj hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Spája teda v sebe ochranu práv dieťaťa. Dohovor je založený na štyroch základných princípoch: zákaz diskriminácie, záujem dieťaťa ako prvoradé hľadisko pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, prirodzené právo na život, rešpektovanie práva dieťaťa na vlastný názor. V súlade s Dohovorom o právach dieťaťa vzdelávanie slúži na rozvíjanie osobnosti, nadania, duševných a fyzických schopností dieťaťa a príprave na zodpovedný život. Jednou zo základných podmienok úspešného naplňovania myšlienok Dohovoru je dostatok informácií.

Významný dokument **Dohovor o právach dieťaťa** poznala v rokoch 2005, 2006, 2007 a 2016 viac než tretina oslovených žiakov základných a stredných škôl, pričom od roku 2007 zaznamenávame neustály pokles poznatkov o Dohovore. Najnižší počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí na otázku odpovedali kladne, bol evidovaný v rokoch 2009 a 2013 a od tohto roku opäť dochádza k pozitívnemu trendu. Vysoké percento nedostatočne informovaných žiakov o dokumente, ktorý popisuje práva dieťaťa však súčasne naznačilo, že práve v informovanosti žiakov o legislatíve v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa je vo vzdelávaní ešte veľa rezerv.

Tabuľka 9 Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa (v %)

Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2018
áno, pozná	32,5	36,8	38,4	29,6	24,8	26,8	31,3	23,5	28,9	34,8	30,2
nie, nepozná	67,5	63,2	61,6	70,4	75,2	73,2	68,7	76,5	71,1	65,2	69,8

Graf 8

Diferenciácie zistení podľa typu navštevovanej školy respondentov dokumentujú, že v celom sledovanom období monitoringu ľudských práv (s výnimkou výskumu v rokoch 2009, 2012 a 2019) znalosti Dohovoru o právach dieťaťa prezentovali výraznejšie žiaci základných škôl než žiaci stredných škôl. Pravdepodobne to súvisí s odborným zameraním stredných škôl a väčším priestorom výučby odborných predmetov.

Tabuľka 10 Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

	2005		2006		2007		2008		2009		2011	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	47,4	32,8	36,8	27,6	40,3	36,4	31,5	22,0	23,6	27,1	28,8	25,3
nie	52,6	67,2	63,2	72,4	59,7	63,6	68,5	78,0	76,4	72,9	71,2	74,7

	2012		2013		2014		2016		2018	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	30,9	31,9	28,6	23,1	33,4	25,5	38,1	31,7	27,8	32,2
nie	69,1	68,1	71,4	76,9	66,6	74,5	61,9	68,3	72,2	67,8

3. Zdroj informácií o právach dieťaťa

Súčasne s mapovaním teoretických znalostí žiakov základných a stredných škôl v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sme sledovali aj zdroj získaných informácií. Analýzou zdroja informácií o existencii definovaných práv dieťaťa a všeobecných ľudských práv sme zisťovali, či je škola prioritným zdrojom informácií pre žiakov a akú úlohu pri získavaní informácií zohrávajú iné zdroje – médiá, informačné technológie a rodina.

Z prezentovaných údajov vyplynulo, že žiakom základných a stredných škôl najčastejšie za celé sledované obdobie sprostredkovali **poznatky o právach dieťaťa** učitelia a následne rodičia a médiá. V rokoch 2005 a 2009 nemalo potrebné informácie len 2,9 % opýtaných, ale v roku 2009 už chýbali vedomosti každému desiatemu (9,7 %) žiakovi základnej a strednej školy. Od tohto obdobia opäť zaznamenávame pozitívny trend, kedy klesá percento tých, ktorí poukazujú na chýbajúce vedomosti z oblasti ľudských práv. Najvyšší počet detí a mladých ľudí, ktorých o tejto závažnej téme nikto nepoučil, bol tak zaznamenaný v rokoch 2009 a 2011. Aj to svedčí o mierne zlepšujúcej sa situácii v informovanosti mladých ľudí o ľudských právach a právach dieťaťa. Od roku 2005 sa neustále zvyšuje percento žiakov základných a stredných škôl, ktorí získali potrebné poznatky z internetu a stúpa aj percento tých, ktorých poučili kamaráti. Na druhej strane za sledované roky evidujeme pokles vplyvu médií na právne vedomie žiakov. Zatiaľ čo vo výskume v roku 2006 až takmer 70 % opýtaných potvrdilo význam médií pri formovaní vedomostí v oblasti ľudských práv, v roku 2018 to už bola len polovica z nich, teda tretina oslovených žiakov. Médiá tak výrazne nahradil internet. Celkovo sa stále viac posilňuje úloha školského vzdelávania v oblasti ľudských práv, ale aj rodiny a informačných technológií.

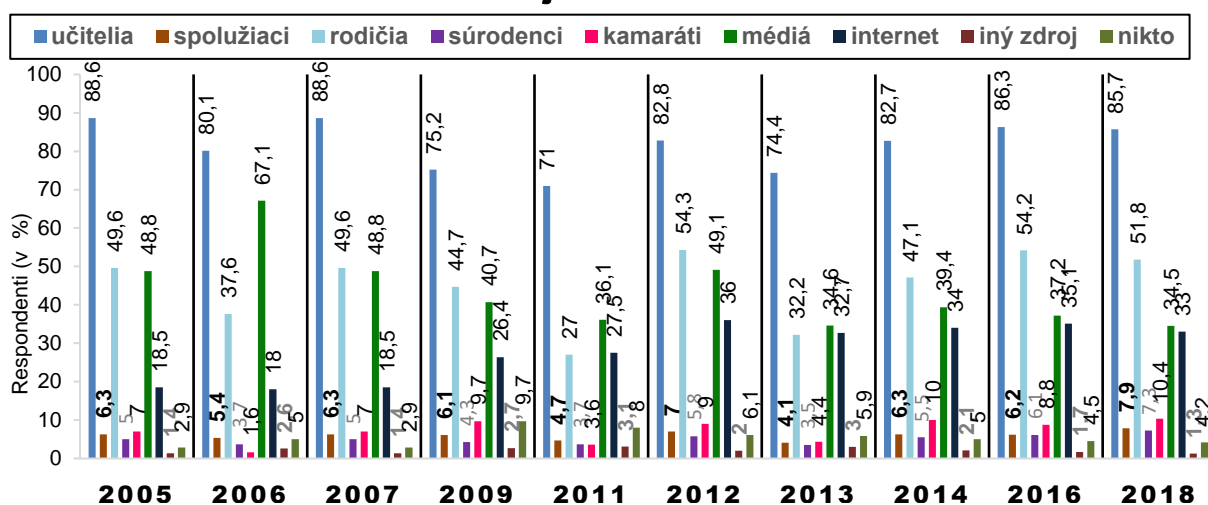
Tabuľka 11 Zdroj informácií (v %)

Zdroj informácií	2005	2006	2007	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2018
učitelia	88,6	80,1	88,6	75,2	71,0	82,8	74,4	82,7	86,3	85,7
spolužiáci	6,3	5,4	6,3	6,1	4,7	7,0	4,1	6,3	6,2	7,9
rodičia	49,6	37,6	49,6	44,7	27,0	54,3	32,2	47,1	54,2	51,8
súrodenci	5,0	3,7	5,0	4,3	3,7	5,8	3,5	5,5	6,1	7,3
kamaráti	7,0	1,6	7,0	9,7	3,6	9,0	4,4	10,0	8,8	10,4
médiá	48,8	67,1	48,8	40,7	36,1	49,1	34,6	39,4	37,2	34,5
internet	18,5	18,0	18,5	26,4	27,5	36,0	32,7	34,0	35,1	33,0
iný zdroj	1,4	2,6	1,4	2,7	3,1	2,0	3,0	2,1	1,7	1,3
nikto	2,9	5,0	2,9	9,7	8,0	6,1	5,9	5,0	4,5	4,2

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 9

Zdroj informácií

Údaje z *tabuľky 12* dokumentujú, že v celom období skúmania problematiky ako u žiakov základných, tak aj stredných škôl dominujú učitelia ako zdroj informácií o ľudských právach a právach dieťaťa. Výraznejšie zastúpenie majú v odpovediach žiakov základných škôl. Významným zdrojom informácií o skúmanej problematike sú aj médiá a internet a až následne rodičia. Zatiaľ čo vplyv médií na objem vedomostí skúmaných žiakov vykazuje klesajúci trend, internet zaznamenáva nárast u žiakov základných škôl, aj u stredoškolákov. Práve stredoškoláci vo vyššom percente v celom období zisťovania uvádzali internet ako významný zdroj poznatkov o ľudských právach. Aj vedomosti získané od kamarátov v celom období monitoringu sú markantnejšie u žiakov stredných škôl. Naopak, informovanosť zo strany rodičov je zreteľnejšia u mladších žiakov.

Tabuľka 12 Zdroj informácií – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Zdroj informácií	2005		2006		2007		2009		2011	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
učitelia	1,2	71,8	83,8	76,0	94,3	82,9	72,7	77,4	75,9	67,3
spolužiaci	2,9	3,6	6,1	5,1	5,2	7,4	6,3	6,0	3,8	5,3
rodičia	28,2	25,2	37,4	35,7	53,0	45,9	44,4	45,0	24,5	29,4
súrodenci	4,0	3,0	4,9	3,6	5,9	4,0	4,6	4,1	2,4	4,8
kamaráti	2,9	1,5	1,9	1,6	5,1	8,9	8,2	11,1	2,2	4,8
médiá	49,8	52,0	53,0	63,7	41,6	56,1	37,6	43,2	32,3	39,5
internet	15,8	15,2	14,5	17,1	14,5	22,5	23,9	28,4	23,3	31,2
iný zdroj	2,2	4,4	2,4	2,4	0,8	2,1	2,5	2,8	2,6	3,5
nikto	2,2	5,8	4,8	5,1	1,3	4,6	13,8	6,0	7,7	8,3

Zdroj informácií	2012		2013		2014		2016		2018	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
učitelia	85,5	80,1	78,0	71,0	86,3	79,9	90,5	82,3	88,4	83,4
spolužiaci	6,0	8,0	3,9	4,4	7,3	5,4	6,6	5,8	7,6	8,2
rodičia	54,8	53,6	31,5	33,1	47,7	46,7	58,1	50,3	53,9	49,8
súrodenci	6,3	5,1	3,4	3,8	4,8	5,9	6,9	5,4	6,9	7,7
kamaráti	8,2	10,0	4,1	4,7	9,1	10,5	8,7	8,8	9,6	11,1
médiá	44,9	53,4	32,6	36,6	35,1	42,9	36,7	37,8	29,7	38,8
internet	33,8	38,7	28,2	37,8	29,6	37,5	33,5	36,8	28,4	37,1
iný zdroj	1,4	2,5	3,1	2,9	2,2	2,0	1,6	1,7	1,6	1,1
nikto	5,9	6,4	5,9	5,7	3,4	6,4	2,4	6,6	3,1	5,2

4. Spôsob výučby ľudských práv v škole

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR v prioritě III – Výchova, vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv v Slovenskej republike pojednáva o nevyhnutnosti celospoločenského a celoživotného vzdelávania a výchovy v oblasti demokratického občianstva a ľudských práv ako kľúčových predpokladov uznania, dodržiavania a obhajoby všetkých ľudských práv.

Ľudské práva možno charakterizovať ako základné práva a slobody, ktoré patria každému človeku od narodenia bez ohľadu na jeho rasu, pohlavie, etnickú, národnostnú alebo štátnu príslušnosť. Sú neodňateľné (nikoho nemožno týchto práv pozbaviť), nescudziteľné (nemožno ich previesť na iného), nepremlčateľné (nepodliehajú premlčaniu, a teda ich trvanie je počas života človeka časovo neobmedzené) a nezrušiteľné (existujú nezávisle od vôle zákonodarcu, ktorý ich uznáva, ale nemôže ich zrušiť). Ľudské práva vychádzajú z ľudskej prirodzenosti. Dôležitá je pritom zásada, ktorá hovorí, že sloboda človeka končí tam, kde začína sloboda ostatných. Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v škole je osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje dôležité pre podporu ľudskej dôstojnosti, informovanosti a participácie a to v súlade s hodnotami ako sú ľudské práva, sloboda, rovnosť, pluralita a spravodlivosť¹. Výchova k ľudským právam je efektívna len v demokratickom prostredí. Veľmi dôležitá je osobnosť učiteľa a to, ako svojím konaním a osobným príkladom preukazuje dodržiavanie ľudských práv. Významné je používanie adekvátnych vyučovacích a výchovných metód, ktoré vedú k interiorizácii ľudských práv. Nasledujúca časť analyzuje spôsob výučby ľudských práv v základných a stredných školách na Slovensku, spokojnosť žiakov s výučbou a návrhy na zlepšenie procesu vzdelávania v oblasti ľudských práv.

Forma výučby ľudských práv na vyučovacej hodine

Škola je vzdelávacia inštitúcia, ktorá má v spoločnosti významné postavenie. Možno povedať, že škola musí byť miestom, v ktorom žiaci pociťujú pohodu, bezpečie, cítia podporu zo strany učiteľa a kolektívu, nehanbia sa za svoje emócie, sú prijímaní bez podmienok, majú priestor prejavovať skutočné záujmy, doceňujú sa ich životné hodnoty, ich tvorivosť je vnímaná ako niečo jedinečné, neboja sa argumentovať, podporuje jeho sebazpoznanie, hodnotenie. O tom, akým spôsobom vzdelávajú pedagógovia žiakov v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sme zisťovali z názorov oslovených žiakov základných a stredných škôl. Ved' aj súčasní *nositelia Nobelovej ceny za ekonómiu 2019 Banerjee, Duflová a Kremer dokázali pomocou experimentov, že „ani viac učebníc, ani bezplatné školské stravovanie nedokážu priniesť skutočné zmeny vo výsledkoch vzdelávania. Najväčším faktorom je spôsob akým vyučovanie prebieha“*.

Porovnaním údajov za sledované roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 sa zistilo, že používanie učebnice ako výlučného zdroja pre výučbu problematiky ľudských práv má do predposlednej vlny zisťovania rastúci trend, v ostatnom roku skúmania zaznamenávame pozitívne výsledky. Učitelia tak pri výučbe ľudských práv a práv dieťaťa viac stavajú na aktívnych metódach vzdelávania. Kým v roku 2005 výlučné využívanie učebnice predmetu potvrdilo iba 10,8 % žiakov, o desať rokov neskôr v roku 2015, to už bola viac ako pätina opýtaných (20,8 %) a v roku 2017 skutočnosť potvrdil dokonca až každý štvrtý oslovený žiak (24,1 %). Pri zisťovaní v roku 2019 je vidieť mierne pozitívny trend. Výlučné využívanie učebnice bez doplnenia odbornými materiálmi, textami či názornými pomôckami deklarovalo „len“ 17,6 % opýtaných. Uvedený fakt považujeme za posun vo výučbe ľudských práv.

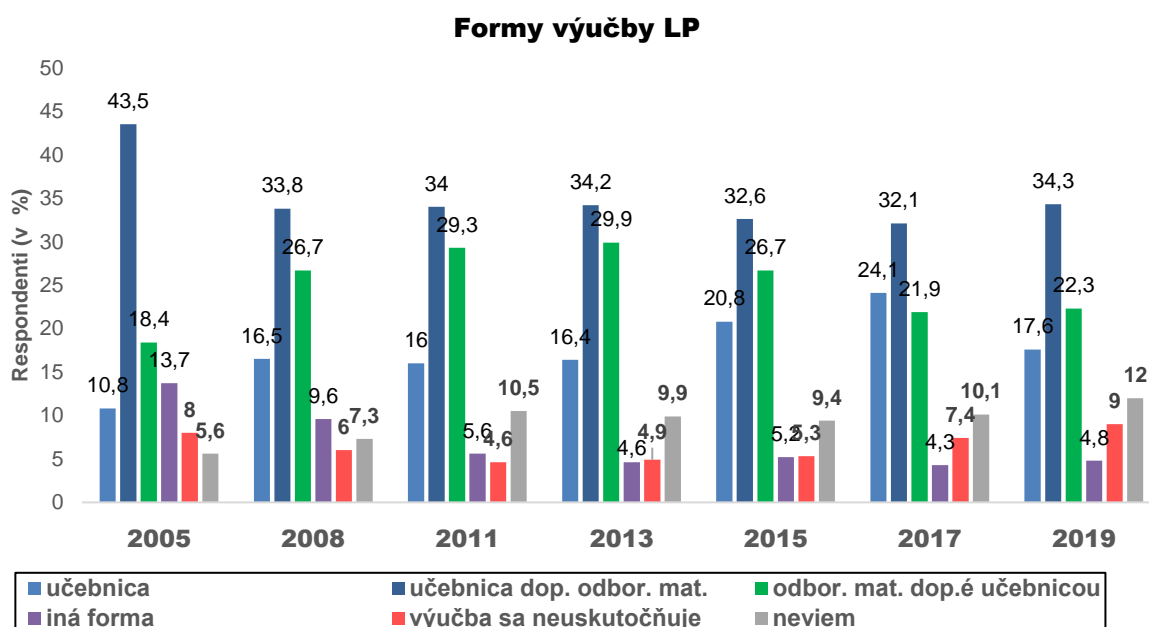
¹ Bagalová, L., Gogolová, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie. Bratislava: ŠPU 2007, s. 3, ISBN 978-80-89225-26-2.

Využívanie učebnice s dopĺňaním výkladu odbornými materiálmi počas desať rokov zisťovania neustále klesá z 43,5 % v roku 2005 na 32,1 % v roku 2017, pričom postupne dochádza k jeho zvýšeniu na hodnotu 34,3 %. Aj toto naznačuje určitý pozitívny prelom v modernizácii výučby ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu skúmaných žiakov. Fakt podčiarkuje aj zistenie o miernom náraste výučby opierajúcej sa predovšetkým o odborné texty, aktívne formy výučby a didaktické pomôcky a zážitkové aktivity len s doplnením poznatkov z učebnice. Viac ako pätina skúmaných žiakov deklarovala inovatívne formy vyučovania založené na odborných textoch a aktívnych didaktických pomôckach len doplnené poznatkami z učebnice. Rozdiel oproti predchádzajúcemu zisťovaniu je však len nepatrný (rok 2017: 21,9 %, rok 2019: 22,3 %). Celkovo vidieť výrazný posun vo využívaní aktívnych metód výučby ľudských práv a práv dieťaťa. Významný je aj poznatok, že zatiaľ čo do roku 2011 klesalo percento tých, ktorí poukazovali, že výučba ľudských práv v škole neprebíha, od roku 2013 zaznamenávame postupný nárast. Ide o subjektívny pocit skúmaných alebo o zahľtenie učebných osnov novými poznatkami z rôznych oblastí? Odpoveď by vyžadovala hlbšie analytické zisťovanie.

Tabuľka 13 *Formy výučby ľudských práv (v %)*

Forma výučby	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
učebnica predmetu	10,8	16,5	16,0	16,4	20,8	24,1	17,6
učebnica, doplnená odbornými materiálmi	43,5	33,8	34,0	34,2	32,6	32,1	34,3
odborné mat., doplnené učebnicou	18,4	26,7	29,3	29,9	26,7	21,9	22,3
iná forma	13,7	9,6	5,6	4,6	5,2	4,3	4,8
výučba sa neuskutočňuje	8,0	6,0	4,6	4,9	5,3	7,4	9,0
neviem	5,6	7,3	10,5	9,9	9,4	10,1	12,0

Graf 10

Tabuľka 14 *Formy výučby ľudských práv – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)*

Forma výučby	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
učebnica	11,6	10,4	19,2	14,5	19,4	13,2	16,9	16,1	22,1	19,1	30,6	18,0	22,3	13,1
učebnica a odb. mat.	63,0	38,2	40,7	28,3	40,7	28,3	38,7	29,0	35,7	28,9	36,6	28,0	41,8	27,6
odb. mat. a učebnica	13,4	19,9	25,8	27,2	27,9	30,7	29,8	29,9	27,0	27,0	19,8	24,0	21,2	23,5
iná forma	8,7	15,0	7,0	11,7	4,0	7,1	3,5	5,9	3,7	6,8	3,0	5,6	3,1	6,3
výučba nie je	1,4	9,8	1,8	9,5	1,3	7,2	2,9	7,2	2,9	8,1	4,6	10,0	4,1	13,5
neviem	1,8	6,6	5,5	8,9	6,7	13,4	8,1	11,9	3,6	10,2	5,5	14,4	7,5	16,0

Z analýzy zistení vidieť v celom sledovanom období v základných aj v stredných školách dominanciu výučby na základe učebnice predmetu s doplnením odbornými textami, materiálmi a aktívnymi formami výučby. Žiaci základných a stredných škôl následne uvádzali vyučovanie ľudských práv len prostredníctvom odborných materiálov. Výnimku predstavujú roky 2017 a 2019 kedy žiaci základných škôl viac poukazovali na výučbu výlučne na základe učebnice predmetu bez využívania iných foriem vzdelávania. Zarážajúci je fakt, že takmer každý desiaty stredoškôľák je presvedčený o absencii výučby ľudských práv. Táto predstava síce v prvých rokoch skúmania vykazovala do roku 2013 klesajúci trend, následne zaznamenáva nárast. V prípade základných škôl je vidieť pozvoľný nárast pocitu absencie výučby ľudských práv u žiakov.

Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole

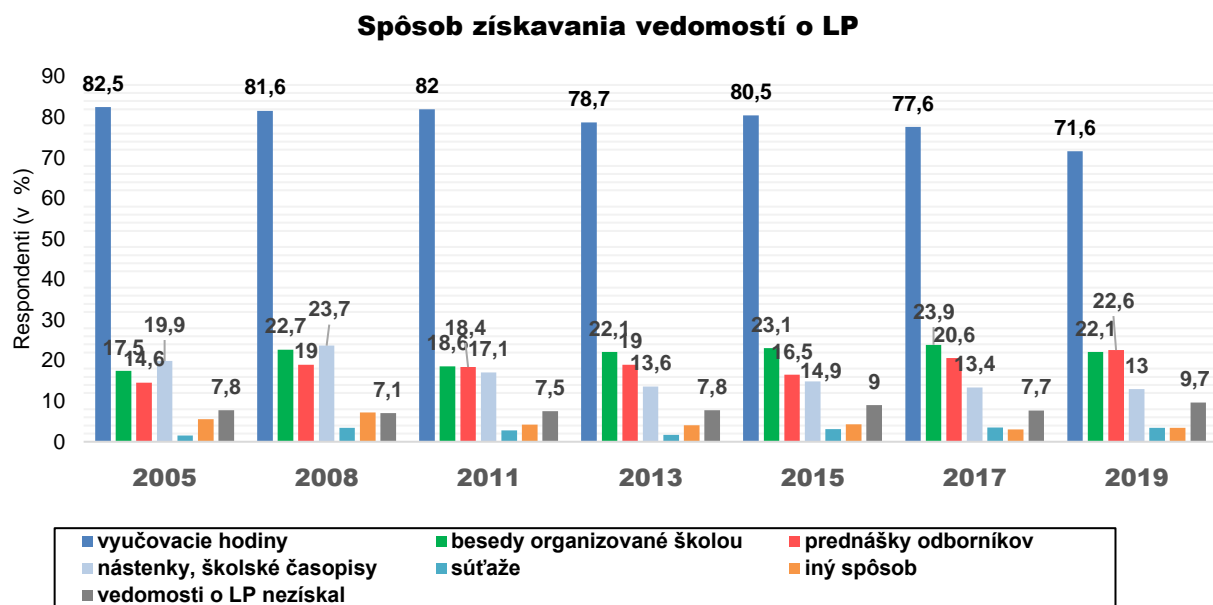
Komparáciou spracovaných údajov sa zistilo, že zatiaľ čo za celé sledované obdobie neustále mierne klesá počet žiakov, ktorí uviedli, že **vedomosti o ľudských právach a právach dieťaťa** získali na vyučovacích hodinách a na besedách organizovaných školou, naopak, stúpa získavanie vedomostí a poznatkov prostredníctvom prednášok s odborníkmi k vybraným ľudskoprávnym témam. Za takmer 15-ročné obdobie, počas ktorého sledujeme vývoj názorov a postojov žiakov k téme ľudských práv, tak v ostatnej vlne zisťovania zaznamenávame najvyššie zastúpenie vedomostí získaných na prednáškach s odborníkmi. Naopak, nástenky a školské časopisy ako zdroj informácií o ľudských právach a právach dieťaťa neustále vykazujú klesajúci trend. Výsledky zároveň poukazujú, že za celé roky skúmania približne 8 % oslovených žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že vedomosti z oblasti ľudských práv v škole nedostali. Najvyššiu hodnotu dosahuje v ostatnom roku zisťovania – v roku 2019, kedy sa percento ešte zvýšilo a dosiahlo hodnotu takmer 10 % (rok 2019: 9,7 %).

Skutočnosť, ktorá je v rozpore so všeobecným trendom posilňovania ľudskoprávných tém vo výchovno-vzdelávacom procese možno vysvetliť vnímaním zníženej relevantnosti, či špecifickosti poskytovaného množstva informácií v školách niektorými žiakmi, pre ktorých predkladané informácie nepredstavujú nové poznatky. Interpretáciu však bude nutné v budúcnosti podložiť ďalšími dátami a hlbšie analyzovať. Podrobné údaje poskytuje *tabuľka 15*.

Tabuľka 15 *Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole (v %)*

Spôsob získavania vedomostí	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
na vyučovacích hodinách	82,5	81,6	82,0	78,7	80,5	77,6	71,6
besedy organizované školou	17,5	22,7	18,6	22,1	23,1	23,9	22,1
prednášky odborníkov	14,6	19,0	18,4	19,0	16,5	20,6	22,6
nástenky, školské časopisy	19,9	23,7	17,1	13,6	14,9	13,4	13,0
súťaže	1,5	3,4	2,8	1,7	3,1	3,5	3,4
iný spôsob	5,6	7,2	4,2	4,1	4,3	3,0	3,4
vedomosti o ĽP som v škole nezískal	7,8	7,1	7,5	7,8	9	7,7	9,7

Graf 11

Na základe výpovedí respondentov je zrejmé, že výučba problematiky ľudských práv bola a je dôležitou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu. Žiaci základných a stredných škôl si potrebujú osvojiť poznatky o dodržiavaní ľudských práv a práv dieťaťa a poznať dokumenty, ktoré sa tejto závažnej téme venujú. Žiaci základných a stredných škôl najčastejšie poznali právo na vzdelanie, na výchovu a život v rodine, na slobodu prejavu a prístup k informáciám a právo na život. Vedomosti o právach dieťaťa najčastejšie získali od učiteľov, rodičov, z médií a z internetu.

Prezentované zistenia ukázali, že približne polovica žiakov základných a stredných škôl mala skúsenosti s porušením ľudských práv, pričom sa im v praxi veľmi často stávalo, že neboli spokojní s vyriešením tejto situácie. Väčšina žiakov v odpovediach uviedla, že v ich škole sa ľudské práva dodržiavali, avšak k problémom, s ktorými sa najčastejšie v tejto oblasti stretli, patrilo šikanovanie a nemožnosť vyjadriť svoj názor. Už v nižšej miere uvádzali skúsenosti s diskrimináciou, ponúkaním omamných látok a fyzickými a psychickými trestami. Vedomosti, ktoré žiaci základných a stredných škôl získavali na vyučovacích hodinách, si dopĺňali nielen na prednáškach a besedách s odborníkmi, ale osvojovali si ich aj z násteniek a školských časopisov. Je dôležité, aby boli tieto podujatia pre žiakov dostatočne zaujímavé a atraktívne, aby sa v rámci nich mohli realizovať, pričom nie je vhodné vnímať ich absolvovanie ako povinné.

Tabuľka 16 Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Spôsob získavania vedomostí	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
na výučbe	94,6	79,2	89,6	75,0	89,9	75,8	85,7	71,1	86,8	73,0	85,6	70,2	82,9	61,3
besedy	21,0	16,4	22,9	22,2	13,0	23,4	19,8	24,8	17,5	29,9	20,1	27,4	19,9	24,1
prednášky	15,9	14,3	17,2	20,4	15,3	21,1	17,4	21,0	13,5	19,9	17,8	23,2	17,9	27,0
nástenky	21,0	19,7	24,4	23,1	13,7	20,0	13,5	13,8	14,6	15,3	14,3	12,6	14,4	11,9
súťaže	0,7	1,8	2,3	4,0	1,2	4,1	1,2	2,1	3,0	3,3	3,2	3,9	4,3	2,6
iný spôsob	5,4	5,7	4,6	9,4	4,5	4,0	3,7	4,5	4,2	4,5	2,3	3,7	3,2	3,6
nezískal	1,4	9,5	4,7	9,1	4,6	9,9	5,0	10,0	7,3	11,1	5,3	10,0	5,2	13,8

Z výsledkov monitoringu vyplýva, že dominantné postavenie v spôsobe získavania vedomostí z oblasti ľudských práv má v základných aj v stredných školách výučba, pričom najnižšie zastúpenie vykazuje v ostatnej vlne zisťovania u stredoškolákov. A tak zatiaľ čo vo všetkých rokoch dosahuje u žiakov oboch typov škôl 70 % až 90 % v roku 2019 len 61,3 % žiakov stredných škôl uvádzalo ako hlavný zdroj vedomostí vyučovanie v škole. Nárast tu výrazne zaznamenávajú prednášky s odborníkmi, ale súčasne aj presvedčenie stredoškolákov, že vedomosti o ľudských právach a právach dieťaťa v škole nezískali. Poznatky z násteniek vykazujú vo vyššej miere mladší žiaci, z prednášok zas žiaci stredných škôl. Súvisí to s vekom žiakov a väčšími možnosťami využívať aktívne formy vzdelávania. A tak zatiaľ čo prednášky s odborníkmi a do určitej miery aj besedy na ľudskoprávne témy zaznamenávajú za celé obdobie zisťovania pozitívny trend (výnimku tvorí len rok 2019, kedy dochádza najmä v stredných školách k miernemu poklesu získavania vedomostí prostredníctvom besied), vedomosti z násteniek na témy ľudských práv vykazujú klesajúcu tendenciu v oboch typoch škôl. Nástenky v školách nezohrávajú významnejšiu úlohu pri rozširovaní vedomostí žiakov a sú nahradzované prednáškami a besedami na aktuálne ľudskoprávne témy.

5. Aktivity v oblasti ľudských práv organizované školou

V ostatných rokoch sa kladie dôraz na vytvorenie priestoru vo výchovno-vzdelávacom procese nielen pre aplikáciu ľudskoprávných dokumentov, ale najmä pre praktické dodržiavanie ľudských práv a práv dieťaťa a ich podporu. Aktivity žiakov v mimovyučovacom čase by sa mali projektovať tak, aby doplnili, prehĺbili a rozšírili vedomosti, zručnosti a postoje žiakov osvojené vo vyučovacom čase. Organizátorom by mala byť škola, ale i mimovládne organizácie, špecializované na oblasť ľudských práv. Medzi týmito subjektmi má však popredné miesto práve škola ako organizátor besied, súťaží, stretnutí, projektov. Súčasným výchovno-vzdelávacím trendom je tzv. multikultúrna výchova. Narastajúca kultúrna rôznorodosť spoločnosti zvyšuje význam multikultúrnej výchovy v školách. Jej ambíciou je poukázať na skutočnosť, že každá kultúra je jedinečným a neopakovateľným systémom, tak ako je jedinečný a neopakovateľný každý jedinec a že nemôže byť v žiadnom prípade reč o podriadenosti a nadriadenosti. Do akej miery sa darí škole plniť svoje poslanie vzdelávania v oblasti ľudských práv aj prostredníctvom doplnkových aktivít a uplatnenie vedomostí v reálnom živote sme sa pokúsili zmapovať vo výskume.

Záujem žiakov o účasť na aktivitách z oblasti ľudských práv

Vzdelávanie k ľudským právam je záležitosťou dvoch strán, t. j. zdroja informácií i prijímateľa informácií. Ak jeden z uvedených aktérov nie je dostatočný, prenos informácií sa nemôže uskutočniť. Aby vzdelávanie k ľudským právam a právam dieťaťa bolo efektívne, obe strany – škola aj žiak – by mali vyvinúť určitú mieru aktivity. V nasledujúcej časti sa pokúsime čiastočne zmapovať mieru participácie školy a žiaka v procese vzdelávania k ľudským právam a právam dieťaťa.

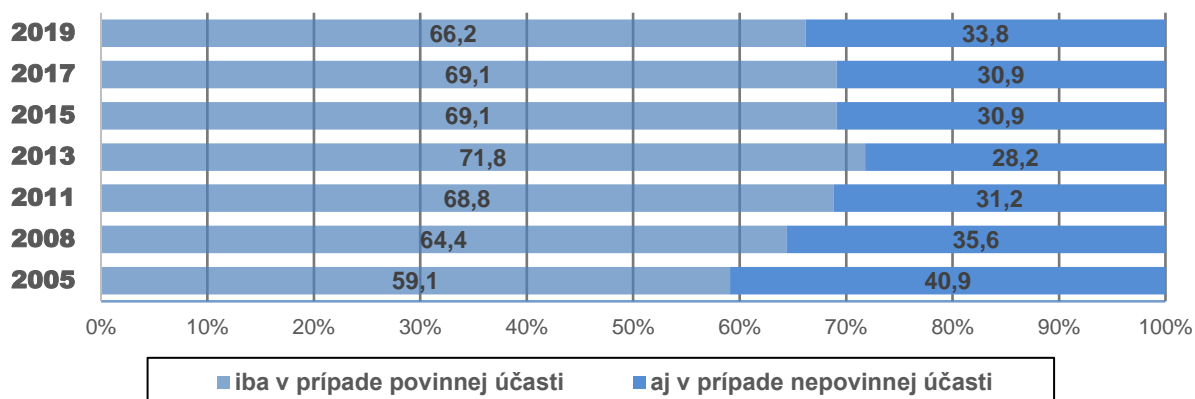
Z výsledkov **účasti žiakov na školských akciách** z oblasti ľudských práv za roky 2005 až 2019 vyplynulo, že po rokoch klesania percenta žiakov, ktorí sú vnútorne motivovaní k získavaniu informácií z problematiky ľudských práv a práv dieťaťa sa ich zastúpenie v ostatných troch vlnách zisťovania neustále zvyšuje. Pomer žiakov s vnútornou motiváciou k problematike ľudských práv a tých, ktorí sa tejto téme venujú v škole iba z nutnosti je však vo všetkých rokoch zisťovania dominantný, aj keď za ostatné roky dochádza k miernemu zlepšovaniu situácie. Dôvodom nepriaznivého stavu za celé obdobie zisťovania môže byť na jednej strane narastajúca preťaženosť školskými povinnosťami, ale aj preťaženosť a zahltenosť mediálnymi informáciami, v dôsledku čoho sa môže znižovať ich hodnota a reálny dopad. Témy ľudských práv tak môžu v dôsledku toho vzbudzovať stále menší záujem a strácať pre žiakov dôležitosť.

Tabuľka 17 Záujem žiakov o školské akcie k ľudským právam (v %)

Účast' na akciách	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
iba v prípade povinnej účasti	59,1	64,4	68,8	71,8	69,1	69,1	66,2
aj v prípade nep povinnej účasti	40,9	35,6	31,2	28,2	30,9	30,9	33,8

Graf 12

Záujem žiakov o školské akcie k LP

Tabuľka 18 Záujem žiakov o školské akcie k ľudským právam – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

Účast'	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
povinné	54,4	60,4	60,3	67,9	67,7	69,8	70,9	73,0	66,3	72,5	67,8	70,3	65,5	66,8
nepovinné	45,6	39,6	39,7	32,1	32,3	30,2	29,1	27,0	33,7	27,5	32,2	29,7	34,5	33,2

Analýzou údajov z porovnávajúcej *tabuľky 18* podľa typu navštevovanej školy respondentov sa zistil určitý pozitívny trend. Hoci prevláda u oslovených žiakov záujem o školské akcie so zameraním na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa „len“ v prípade povinnej účasti, uvedené percento od roku 2013 neustále klesá. Približne tretina (rok 2005 až cca 40 % z oboch typov škôl) žiakov základných a stredných sa akcií zúčastňujú aj v prípade, že nie sú povinné. Pozitívom je, že percento sa v ostatných vlnách zisťovania zvyšuje.

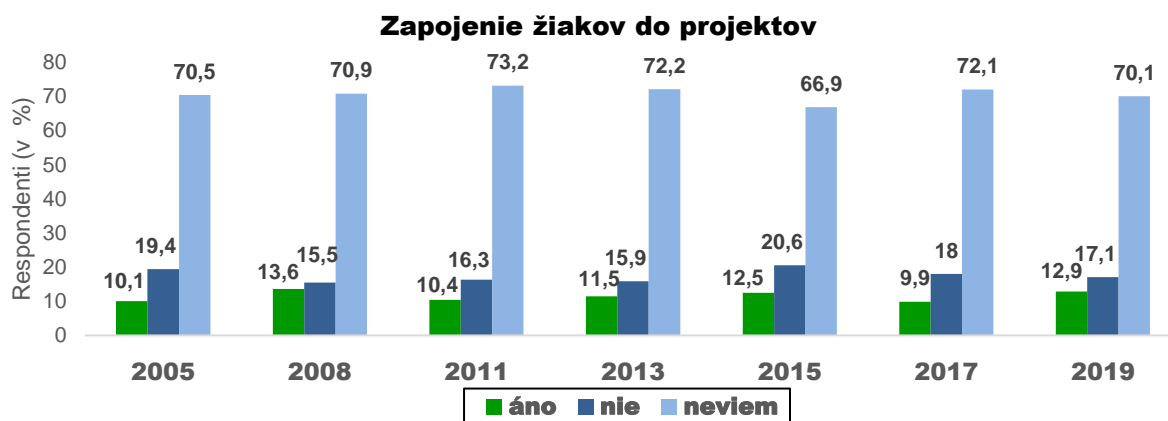
Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv

V oblasti ľudských práv a práv dieťaťa existuje množstvo aktivít projektov, programov, či súťaží. Vo výskume nás zaujímalo, do akých konkrétnych aktivít sú vybrané základné a stredné školy zapojené a v akej miere sa ich zúčastňujú oslovení žiaci.

Tabuľka 19 Zapojenie školy do projektov (v %)

Zapojenie školy	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	10,1	13,6	10,4	11,5	12,5	9,9	12,9
nie	19,4	15,5	16,3	15,9	20,6	18,0	17,1
neviem	70,5	70,9	73,2	72,2	66,9	72,1	70,1

Graf 13

Z údajov v tabuľke 19 a grafe 13 vidieť, že v ostatnej vlně zberu dát opäť stúpa percento respondentov (12,9 %), ktorí kladne odpovedali na otázku o **zapojení školy do projektov a súťaží s ľudskoprávnou tematikou**. Tak od roku 2011 možno vnímať mierne rastúci trend kladnej odpovede na otázku zapojenia školy do rôznych projektov a súťaží s problematikou ľudských práv, s výnimkou roku 2017. Zároveň oproti zisťovaniu v roku 2017 mierne klesá percento tých, ktorí na otázku nevedeli odpovedať, aj keď za celé sledované obdobie dosahuje hodnotu cca 70 %. Pozitívnym zistením je od roku 2015 klesajúci trend v absencii zapojenia školy do aktivít zameraných na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa a za celé obdobie zisťovania stúpajúca tendencia v potvrdení účasti na aktivitách. To navodzuje určitý optimizmus v aktivizácii školy v oblasti ľudských práv a v záujme žiakov o dianie v škole.

Tabuľka 20 Zapojenie školy do projektov – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	8,1	10,6	13,8	13,4	6,8	13,5	10,5	12,7	11,2	13,9	7,1	12,6	12,7	13,1
nie	27,5	17,3	19,0	12,7	19,2	13,9	17,2	14,8	25,5	15,1	21,1	15,1	19,2	14,8
neviem	64,5	72,0	67,2	73,9	74,0	72,6	72,3	72,7	65,3	71,0	71,8	72,3	68,0	72,1

Výsledky zistení podľa typu navštevovanej školy dokumentujú, že za celé sledované obdobie je viac žiakov stredných než základných škôl presvedčených, že škola je zapojená do aktivít z oblasti ľudských práv. Pritom absencia takýchto aktivít školy neustále klesá. Takmer dve tretiny respondentov základných a stredných škôl počas monitoringu deklarovalo absenciu informácií o zapojení školy do aktivít z oblasti ľudských práv. Preto je potrebné iniciovať zvýšenie informovanosti žiakov oboch stupňov vzdelávania o činnosti a aktivitách škôl.

6. Porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí

Škola je jedným zo základných výchovných činiteľov, ktoré sa svojim pôsobením podieľajú na utváraní a formovaní nielen vedomostí, spôsobilostí, zručností a návykov, ale aj vlastností, záujmov, postojov, hodnôt a spôsobov správania a konania. Možno povedať, že škola by mala byť miestom, v ktorom žiaci pociťujú pohodu, bezpečie, podporu a súdržnosť zo strany učiteľov a kolektívu, sú vnímaní, prijímaní a cenení, miestom pre vlastnú realizáciu a sebapoznávanie. Škola je však často aj miestom porušovania ľudských práv. S akými porušením ľudských a práv dieťaťa práv sa respondenti stretávajú, na koho sa s porušením práv obracajú a aký je postoj učiteľov sme sa pokúsili zmapovať v nasledujúcich častiach.

Osobné skúsenosti s porušením ľudských práv

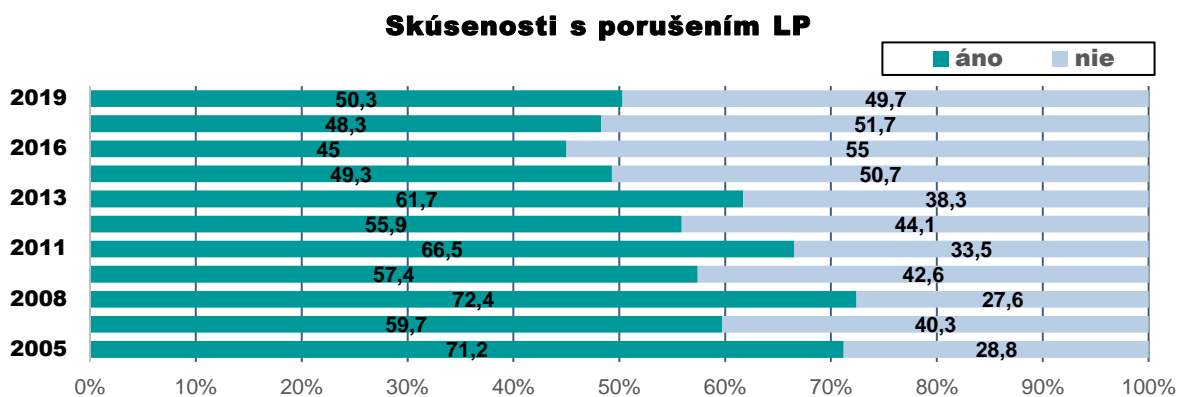
Podľa Ústavy SR sú... „ľudia slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné ľudské práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné“.² Právne dokumenty, napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv, či Dohovor o právach dieťaťa definujú jednotlivé ľudské práva. Ľudské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti, bez nich by človek nemohol žiť dôstojne a plnohodnotne. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenska všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Obsah Dohovoru o právach dieťaťa možno zhrnúť do oblastí: existenčných otázok (právo na meno, občianstvo, jazyk a národnosť, vzdelanie, voľný čas, súkromie a pod.), uspokojovania základných biologických potrieb (jedlo, výchova v rodine, zdravotná starostlivosť a pod.), právo na individualitu (právo na vekuprimerané zaobchádzanie, starostlivosť, dôstojnosť a život a pod.) a oblasti s emočne kladným prostredím a prejavmi lásky, ale aj ochranou pred negatívnymi javmi.

V roku 2005 a 2008 malo vyše 70,0 % žiakov základných a stredných škôl osobné skúsenosti s porušením ľudských práv. Pozitívne je, že od roku 2013 toto percento neustále klesá a zvyšuje sa tak percento tých, ktorí osobné skúsenosti s porušením ľudských práv odmietlo.

Tabuľka 21 Skúsenosti s porušením ľudských práv (v %)

Skúsenosti s porušením LP	2005	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2016	2018	2019
áno	71,2	59,7	72,4	57,4	66,5	55,9	61,7	49,3	45,0	48,3	50,3
nie	28,8	40,3	27,6	42,6	33,5	44,1	38,3	50,7	55,0	51,7	49,7

Graf 14

Tabuľka 22 Skúsenosti s porušovaním ľudských práv – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

	2005		2007		2008		2009		2011		2012	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	68,0	59,0	67,1	67,4	49,5	48,6	70,4	62,2	64,3	52,0	53,5	57,9
nie	32,0	41,0	32,9	32,6	50,5	51,4	29,6	37,8	35,7	48,0	46,5	42,1

	2013		2014		2016		2018		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	53,8	54,6	42,2	47,5	47,6	49,6	43,7	46,4	49,0	52,5
nie	46,2	45,4	57,8	52,5	52,4	50,4	56,3	53,6	51,0	47,5

² Čl. Ústavy SR, dostupné na www.vyvlastnenie.sk/prepisy/ustava-slovenskej-republiky.

Skúsenosti s porušením ľudských práv a práv dieťaťa vykazovali v najvyššom percente žiaci v prvých vlnách zisťovania, v rokoch 2005 a 2008 a to až takmer každý tretí skúmaný žiak základnej a strednej školy. Pozitívom je, že percento má klesajúci trend a stúpa tak počet tých, ktorí deklarovali absenciu porušení práv vo svojom okolí. Hoci v ostatnej vlne zisťovania dochádza k miernemu nárastu skúseností s porušovaním ľudských práv a práv dieťaťa.

Celkovo výsledky úplne nekorešponujú s celosvetovým nárastom násilia, diskriminácie, rasizmu a porušovania práva na slobodu prejavu. Osobitná situácia je v pri analýze konkrétnych porušení práv. Je zaujímavé, že zatiaľ čo do roku 2011 sú u oslovených respondentov skúsenosti s porušovaním ľudských práv a práv dieťaťa markantnejšie na nižšom stupni vzdelávania, u žiakov základných škôl, od roku 2012 ich viac uvádzajú stredoškóľáci.

Typy porušenia ľudských práv v škole

Právne dokumenty – Všeobecná deklarácia ľudských práv, či Dohovor o právach dieťaťa – definujú základné ľudské práva a práva dieťaťa. Ľudské práva sú spoločné všetkým ľudským bytostiam. Bez nich by ľudia stratili dôstojnosť a nemohli by sa rozvíjať. Aj keď sú ľudia rôzni, ich základné životné potreby sú rovnaké. Preto práva, ktoré im to zabezpečujú, označujeme ako základné ľudské práva. Ľudské práva vychádzajú z ľudskej prirodzenosti. Dôležitá je pri tom zásada, ktorá hovorí, že sloboda človeka končí tam, kde začína sloboda ostatných. Ľudské slobody a práva sú prirodzené práva každého jednotlivca (človeka) a sú zahrnuté vo všetkých medzinárodných dohodách a dokumentoch. Zaujímalo nás, či sa skúmaní žiaci základných a stredných škôl stretli s porušovaním ľudských práv, o aké typy porušenia išlo a v akej miere. Respondenti vo svojej odpovedi na otvorenú otázku mohli uviesť, s akým konkrétnym porušením ľudských práv sa stretli vo svojom okolí, či sa porušenie práva týkalo ich alebo nejakej inej osoby a kým bolo právo porušené.

Porovnávací tabuľka zistení a graf za roky 2005 až 2019 sumarizujú konkrétne spôsoby porušovania ľudských práv uvádzané žiakmi základných a stredných škôl. Je zaujímavé, že výrazný nárast vnímania porušenia práva na slobodný prejav, ktoré za obdobie skúmania zaznamenáva v ostatnej vlne takmer trojnásobné zvýšenie (rok 2008: 10,5 %, rok 2019: 32,1 %) má nestále zvyšujúci sa trend. Podobná situácia je aj v pri diskriminácii (rok 2005: 11,4 %, rok 2008: 8,6 %, rok 2018: 21,9 %, rok 2019: 18,4 %). Táto skutočnosť súvisí pravdepodobne s utečeneckou krízou a s rozšírenými protiutečeneckými názormi a postojmi v spoločnosti. Respondenti môžu v tomto smere vnímať zosilnenú diskrimináciu zo strany spolužiakov, zároveň žiaci s protiutečeneckými postojmi a diskriminačnými názormi môžu mať pocit, že svoje kontroverzné vnímanie nesmú slobodne prejavovať.

Ďalším závažným zistením je aj v ostatných dvoch rokoch zisťovania prudký nárast šikanovania. Až viac ako každý druhý oslovený žiak základných a stredných škôl sa v prostredí školy stretol so šikanovaním (rok 2017: 50,4 %, rok 2019: 52,8 %) a uvedená hodnota je najvyššia za celé obdobie skúmania problematiky ľudských práv od roku 2005. Zarážajúce je, že šikanovanie, ako porušenie ľudských práv v škole, sa markantne zvyšuje od roku 2011 a v roku 2019, ako už bolo uvedené, dosahuje vrchol. A tak viac ako každý druhý oslovený žiak základnej a strednej školy sa v školskom prostredí stretol so šikanovaním. Šikanovanie v prostredí škôl predstavuje významnú hrozbu pre celú spoločnosť. Následky šikanovania sa často prejavujú ešte veľmi dlho po skončení školskej dochádzky, či už u obetí, alebo u útočníkov. Ako odborníci uvádzajú, napríklad deti, ktoré sa počas školskej dochádzky naučia, že šikanovanie a násilie sa oplatí, využívajú túto stratégiu správania sa aj v dospelosti. Šikanovanie je ťažkou poruchou vzťahov. Nepoškodzuje len obeť, ale aj agresorov a všetkých členov skupiny. Je preto potrebné vhodnou prevenciou skôr šikanovaniu predchádzať ako ju následne riešiť. Hoci vo všeobecnosti vo výskume zaznamenávame za sledované obdobie

nárast všetkých typov porušenia práv v škole, výrazne sa, popri už analyzovaných porušení ľudských práv a práv dieťaťa prejavuje aj ponuka, predaj a užívanie drog, ktorá v súčasnosti tiež dosahuje najvyššiu hodnotu. Podrobné výsledky sú uvedené v *tabuľke 23*.

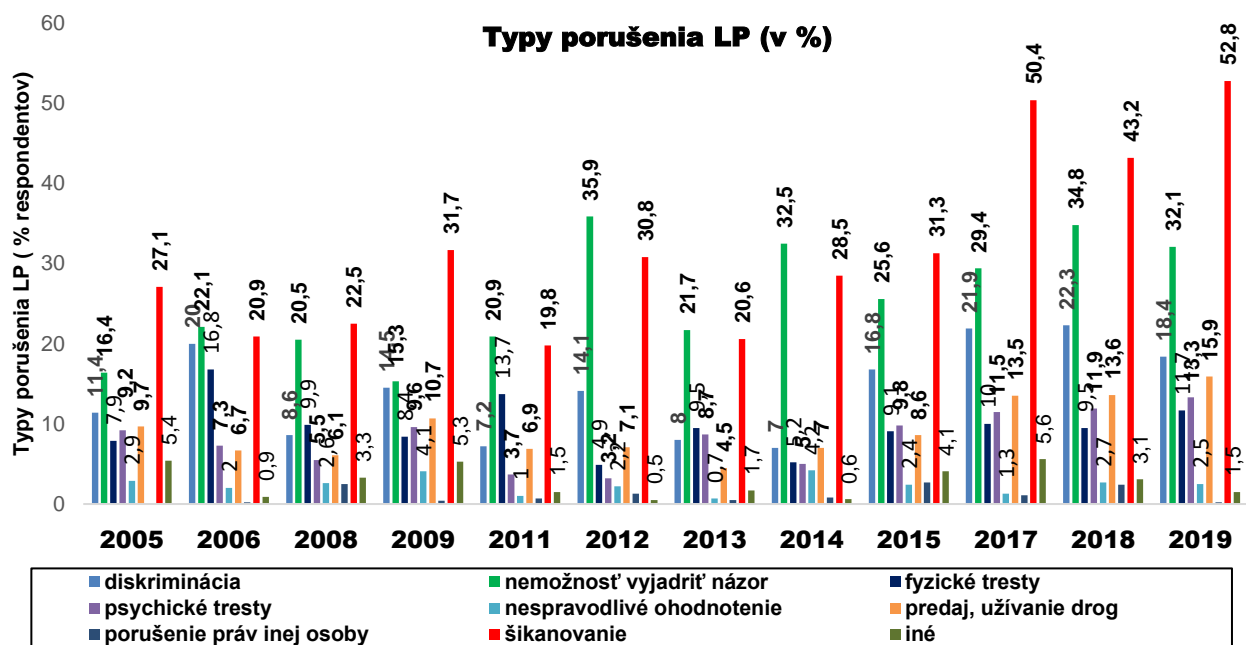
Na základe porovnania typov porušenia práv v školskom prostredí vo výskumoch realizovaných v rokoch 2005 až 2019 možno konštatovať, že dominantným typom porušenia ľudských práv v školskom prostredí bolo v celom sledovanom období šikanovanie a nemožnosť vyjadriť svoj názor. Je zarážajúce, že v ostatnej vlnе zisťovania šikanovanie v školskom prostredí predstavuje viac ako polovicu všetkých porušení práv v školskom prostredí a v ostatnom roku dosahuje maximum.

Tabuľka 23 Typy porušenia ľudských práv (v %)

Typy porušení	2005	2006	2008	2009	2011	2012	2013	2014	2015	2017	2018	2019
diskriminácia	11,4	20,0	8,6	14,5	7,2	14,1	8,0	7,0	16,8	21,9	22,3	18,4
nemožnosť vyjadriť názor	16,4	22,1	20,5	15,3	20,9	35,9	21,7	32,5	25,6	29,4	34,8	32,1
fyzické tresty	7,9	16,8	9,9	8,4	13,7	4,9	9,5	5,2	9,1	10,0	9,5	11,7
psychické tresty	9,2	7,3	5,5	9,6	3,7	3,2	8,7	5,0	9,8	11,5	11,9	13,3
nespravodlivé ohodnotenie	2,9	2,0	2,6	4,1	1,0	2,2	0,7	4,2	2,4	1,3	2,7	2,5
predaj, užívanie drog	9,7	6,7	6,1	10,7	6,9	7,1	4,5	7,0	8,6	13,5	13,6	15,9
porušenie práv inej osoby	-	0,2	2,5	0,4	0,7	1,3	0,5	0,8	2,7	1,1	2,4	0,2
šikanovanie	27,1	20,9	22,5	31,7	19,8	30,8	20,6	28,5	31,3	50,4	43,2	52,8
iné	5,4	0,9	3,3	5,3	1,5	0,5	1,7	0,6	4,1	5,6	3,1	1,5
neviem	2,9	0,8	3,8	-	8,0	-	2,2	0,8	2,2	3,5	4,3	2,0
sexuálne obťažovanie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3

Poznámka: Percentá žiakov, ktorí na otázku odpovedali.

Graf 15

Tabuľka 24 Typy porušenia ľudských práv – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

Typ porušenia EP	2005		2006		2008		2009		2011		2012	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
diskriminácia	9,3	12,0	12,3	13,2	7,3	9,6	6,7	8,4	9,3	7,6	5,3	8,8
nemožnosť vyj. názor	14,7	16,9	21,1	20,8	8,0	12,7	9,1	19,8	12,3	13,1	15,5	20,2
fyzické tresty	13,1	6,5	8,0	5,3	6,5	5,4	5,8	3,9	6,2	2,8	3,7	1,1
psychické tresty	13,9	7,9	9,3	9,5	5,2	5,7	4,6	5,1	3,4	5,2	1,4	1,9
nespr. ohodnotenie	1,2	3,3	2,6	3,5	1,5	3,5	1,4	3,3	0,6	1,7	0,7	1,5
drogy	8,9	9,9	9,1	11,5	4,6	7,4	4,6	7,7	7,9	8,2	2,6	4,4
poruš. práv inej osoby	-	-	-	-	1,9	3,0	0,4	0,0	0,9	0,8	0,3	1,0
šikanovanie	32,8	25,6	29,2	22,7	26,8	18,8	15,4	12,0	28,0	19,1	14,4	16,0
iné	6,9	5,0	0,8	2,4	4,1	2,7	1,0	2,8	1,3	2,0	0,2	0,3
neviem	5,0	2,3	3,1	1,2	4,4	3,4	10,8	4,6	12,1	6,9	3,4	3,2
sexuálne obťažovanie	-	-	0,2	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-

Typ porušenia EP	2013		2014		2015		2017		2018		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
diskriminácia	7,7	8,3	5,9	7,6	15,3	18,3	13,7	13,5	21,5	22,9	14,4	22,1
nemožnosť vyj. názor	11,1	12,7	13,3	17,5	23,0	28,3	15,3	21,6	32,1	37,2	27,8	36,1
fyzické tresty	12,8	5,7	3,3	2,0	9,8	8,4	6,8	5,5	13,3	6,2	14,8	8,8
psychické tresty	9,9	7,0	1,9	2,8	10,5	9,1	6,3	8,1	13,3	10,6	15,3	11,5
nespr. ohodnotenie	0,7	0,8	1,8	2,3	2,1	2,7	0,8	0,9	3,5	2,1	1,7	3,1
drogy	4,4	4,5	2,5	4,1	6,4	11,4	6,9	10,0	8,9	17,6	13,9	17,9
poruš. práv inej osoby	0,6	0,3	0,3	0,5	1,7	3,8	0,5	1,0	4,7	0,4	0,0	0,3
šikanovanie	21,6	19,7	14,8	12,8	32,1	30,4	35,3	27,4	44,9	41,9	57,8	48,5
iné	1,6	1,7	0,1	0,4	4,3	3,7	4,2	2,8	3,2	3,0	1,4	1,6
neviem	1,9	2,6	6,4	8,0	2,4	1,7	1,6	2,9	5,0	3,7	2,9	1,3
sexuálne obťažovanie	-	-	0,8	0,4	0,0	0,1	-	-	-	-	-	-

Najčastejšie uvádzaným porušením práv v škole je, ako už bolo uvedené, šikanovanie a to bez rozdielu typu navštevovanej školy respondentov. Pritom častejšie sa s ním stretávajú mladší žiaci ako starší a má výrazne stúpajúci trend v prostredí základných, aj stredných škôl.

A tak zatiaľ čo do roku 2014 zaznamenávame vo výsledkoch stabilitu, prípadne mierny pokles, od roku 2015 dochádza k výraznému nárastu. V ostatnej vlnе zisťovania skúseností so šikanovaním potvrdil už každý druhý oslovený žiak základnej i strednej školy. Aj druhý najčastejšie uvádzaný typ porušenia ľudských práv v škole vykazuje podobný trend. Porušenie práva na slobodu prejavu má stúpajúcu tendenciu a v ostatných rokoch zisťovania zaznamenáva výrazný nárast u žiakov základných škôl i stredoškolákov. Aj diskriminácia v prostredí škôl neustále stúpa. Do roku 2014 skúsenosti s diskrimináciou uviedlo približne 10 % opýtaných v oboch typoch škôl, od roku 2015 je to skoro dvojnásobok. Pritom najvyššiu hodnotu, nad 20 %, zaznamenávame u stredoškolákov v rokoch 2018 a 2019. Aj konzumácia, ponuka a predaj drog, ktorá má v rokoch 2005 – 2014 pomerne nízke hodnoty, v ďalších rokoch zisťovania skúseností s týmto typom porušenia práv v škole neustále stúpa najmä na vyššom stupni vzdelávania, v stredných školách. Je zaujímavé, že fyzické násilie je najmarkantnejšie u mladších žiakov v prvom roku skúmania problematiky a potom v roku 2019. Rovnaká situácia je aj v prípade psychického násillia v prostredí škôl.

Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa

Vývoj výsledkov za sledované obdobie rokov 2005 až 2019 naznačuje, že žiaci sú s poskytovaním pomoci pri porušení ich práv stále menej spokojní. Len 23,7 % respondentov vyjadrovalo v roku 2019 spokojnosť s riešením situácie, v roku 2017 to bolo 24,4 %, avšak v roku 2015 bolo úplne spokojných alebo skôr spokojných až 43,1 %. Zistenia sú pritom takmer identické s predchádzajúcim rokom skúmania (rok 2017). Na druhej strane neustále narastá

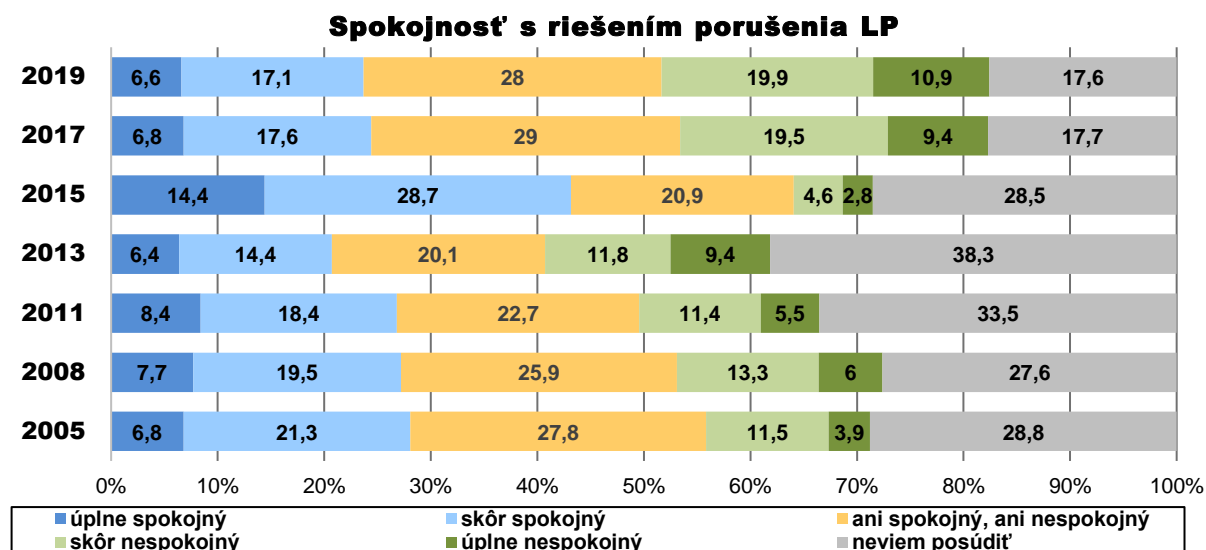
(s výnimkou roku 2015: 7,4 %) nespokojnosť a to ako skôr nespokojnosť, tak aj jednoznačná nespokojnosť. Percento takto hodnotiacich respondentov z ostatného zisťovania je najvyššie za všetky skúmané roky (rok 2005: 15,4 %, rok 2008: 19,3 %, rok 2011: 16,9 %, rok 2013: 21,2 %, rok 2015: 7,4 %, rok 2017: 28,9 %, rok 2019: 31,8 %). Ambivalentný postoj, kedy žiaci vyjadrovali neutrálne stanovisko (ani spokojnosť, ani nespokojnosť) vykazuje rovnaké výsledky, odlišujúce sa minimálne a dosahuje takmer 30 %. Znamená to, že mladí ľudia sú stále viac vo svojich hodnoteniach mimoriadne nerozhodní, nevyhranení a volia tak neutrálnu cestu. Súčasne sa však stále viac prikláňajú k negatívnemu hodnoteniu riešenia situácie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí školy. Pozitívom je, že za ostatné roky klesá percento tých, ktorí k problému nezaujali stanovisko (rok 2005: 28,8 %, rok 2008: 27,6 %, rok 2011: 33,5 %, rok 2013: 38,3 %, rok 2015: 28,5 %, rok 2017: 17,7 %, rok 2019: 17,6 %).

Tabuľka 25 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv (v %)

Spokojnosť s riešením	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
úplne spokojný	6,8	7,7	8,4	6,4	14,4	6,8	6,6
skôr spokojný	21,3	19,5	18,4	14,4	28,7	17,6	17,1
ani spokojný, ani nespokojný	27,8	25,9	22,7	20,1	20,9	29,0	28,0
skôr nespokojný	11,5	13,3	11,4	11,8	4,6	19,5	19,9
úplne nespokojný	3,9	6,0	5,5	9,4	2,8	9,4	10,9
neviem posúdiť	28,8	27,6	33,5	38,3	28,5	17,7	17,6

Poznámka: Odpovede žiakov, ktorí zažili porušenie ľudských práv.

Graf 16

Zo zistení vo vzťahu k typu navštevovanej školy za skúmané roky vyplýva, že spokojnosť žiakov základných a stredných škôl s riešením porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole má klesajúci trend. Celkovo sú to žiaci žiaci základných škôl, ktorí viac prezentovali spokojnosť. Stredoškólači častejšie (s výnimkou rokov 2008, 2011 a 2019) volili ambivalentný, nerozhodný postoj. Sledovaním javu podľa jednotlivých rokov skúmania zistíme, že v počiatkoch dominoval u žiakov základných škôl nerozhodný postoj a u stredoškólačov snaha vyhnúť sa odpovedi, v roku 2011 žiaci oboch typov najčastejšie volili možnosť neviem. Zistenia za roky 2013 a 2015 vykazujú aj v tomto prípade najpozitívnejšie výsledky. U žiakov základných aj stredných škôl prevažuje spokojnosť s riešením porušenia práv v škole.

Tabuľka 26 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv – porovnanie za ZŠ a SŠ (v %)

	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2018		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
spokojný	5,8	7,1	7,9	7,4	9,0	7,6	16,4	12,5	16,4	12,5	8,0	5,6	4,9	5,3	7,8	5,4
skôr spokojný	27,0	19,8	20,6	18,5	18,6	18,5	28,9	28,7	28,9	28,7	19,4	15,8	13,2	11,3	20,2	14,3
ani, ani	33,6	26,2	24,6	27,0	21,3	24,5	21,9	20,2	21,9	20,2	33,2	25,0	18,6	17,5	25,7	29,9
skôr nespokojný	11,7	11,4	13,0	13,7	10,8	12,2	4,0	5,2	4,0	5,2	17,8	21,1	6,7	7,2	18,0	21,5
nespokojný	5,5	3,3	4,2	7,5	6,2	4,7	2,7	2,6	2,7	2,6	8,4	10,4	4,8	5,6	10,0	11,6
neviem	16,4	32,3	29,5	25,8	34,1	32,5	26,1	30,9	26,1	30,9	13,2	22,1	51,9	53,1	18,3	17,2

	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2018		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
spokojný	22,8	26,9	28,5	25,9	27,6	26,1	45,3	41,2	45,3	41,2	27,4	21,4	18,1	16,6	28,0	19,9
ani, ani	33,6	26,2	24,6	27,0	21,3	24,5	21,9	20,2	21,9	20,2	33,2	25,0	18,6	17,5	25,7	29,9
nespokojný	17,2	14,7	17,2	21,2	17,0	16,9	6,7	7,6	6,7	7,8	26,2	31,5	11,5	12,8	28,0	33,1
neviem	16,4	32,3	29,5	25,8	34,1	32,5	26,1	30,9	26,1	30,9	13,2	22,1	51,9	53,1	18,3	17,2

V ostatnej vlne zisťovania zaznamenávame nárast spokojnosti u mladších žiakov, pričom hodnota je identická s nespokojnosťou. U stredoškolákov v názoroch dominuje pocit nespokojnosti. V celom období má vysoké zastúpenie u respondentov oboch typov škôl možnosť neviem, pričom v roku 2018 predstavuje až každú druhú odpoveď a to ako u žiakov základných, tak aj stredných škôl. Predpokladáme, že často ide o žiakov, ktorí sa s porušením nestretli, aj keď v otázke mali možnosť voľby odpovede „nestretol som sa“.

Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv

V predchádzajúcej časti sme analyzovali typy porušenia ľudských práv, s ktorými sa oslovení mladí ľudia stretávajú v prostredí školy a ako sú spokojní s ich riešením. Okrem uvedených zistení nás aj zaujímalo, na koho sa žiaci pri konkrétnom porušení ľudských práv a práv dieťaťa obracajú a koho najčastejšie žiadajú o pomoc.

Porovnanie výsledkov zisťovania za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 ukazuje celkový pokles preferencie osôb oproti výsledkom z roku 2019. Výnimkou je len možnosť ponechania si problému pre seba, kde zaznamenávame mierny nárast.

Sledovaním údajov za celé obdobie skúmania zistíme, že neustále, od roku 2005 klesá percento žiakov vyhľadávajúcich pri riešení porušenia práv v škole učiteľa, na druhej strane stúpa význam a vplyv spolužiakov. Je teda na zváženie čo môže byť príčinou. Veď práve dobrý vzťah učiteľa a žiaka založený na pochopení, pomoci a dôvere je základom pozitívnej klímy v škole a triede. Učitelia by sa mali zamyslieť na tým, prečo vzniká v triede, v škole nezáujem, ľahostajnosť, agresivita a šikanovanie. Ako môžu proti tomu bojovať a do akej miery skutočnosť ovplyvňujú medziľudské vzťahy v kolektíve? Zaujímavé je, že práve pomoc spolužiakov pri riešení porušenia práv má stúpajúcu tendenciu. V súčasnosti tak dochádza k miernemu zoslabeniu úlohy pedagóga pri riešení problému porušenia ľudských práv v škole a k posilneniu vplyvu rovesníkov, spolužiakov a kamarátov.

Aj vplyv rodiny má od roku 2015 klesajúci trend. Ako už bolo uvedené, mierne stúpila oproti minulému zisťovaniu snaha ponechať si problém len pre seba, za obdobie skúmania práve v ostatných rokoch dochádza k jej výraznému znižovaniu a vyhľadávaniu pomoci u iných.

Podrobné výsledky za celé obdobie popisuje *tabuľka 27*.

Tabuľka 27 Preferencia osoby pre riešenie problému porušenia práva v škole (v %)

Preferencia osôb	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
riaditeľ školy	7,1	7,7	9,2	9,0	8,8	9,3	6,9
učiteľ	30,1	28,7	32,3	31,3	23,9	26,3	24,3
spolužiak	13,6	10,9	10,1	13,1	13,0	15,6	14,1
otec, alebo náhradný rodič	11,2	9,4	8,7	9,2	16,8	13,8	10,9
mama, alebo náhradný rodič	17,7	14,8	16,4	16,2	27,8	25,7	21,0
súrodeneц	5,0	2,7	3,5	2,5	5,1	5,1	4,4
rodinný príbuzný	1,5	1,4	2,0	1,3	3,2	3,6	2,2
kamarát	17,0	11,5	12,9	11,5	16,8	18,4	16,2
partner	3,3	2,1	2,5	2,3	3,8	3,7	2,9
linka dôvery	1,9	1,6	1,8	2,8	2,6	2,3	1,2
inštitúcia	0,3	0,6	0,6	0,4	0,4	0,5	0,1
niekto iný	1,2	2,0	1,5	1,6	1,0	1,0	0,5
nechal som si to pre seba	15,2	12,7	12,0	13,6	13,0	9,1	9,9
nestretol som sa s porušením	33,8	42,3	38,6	40,4	36,5	36,1	45,1

Preferencia osôb pri riešení porušenia práv v školskom prostredí za obdobie zisťovania (roky 2005 až 2019) podľa typu navštevovanej školy respondentov ukázala, že zatiaľ čo podľa názoru žiakov základných a stredných škôl klesá v oboch typoch škôl riešenie problému prostredníctvom vedenia školy a pedagógov, zvyšuje sa podiel na riešení za pomoci spolužiakov a kamarátov. Práve v ostatných vlnách zisťovania najviac oslovených žiakov, mladších i starších, sa o pomoc pri riešení porušenia práv v škole obracajú na spolužiakov (rok 2017: ZŠ 16,4 %, SŠ 14,9 %, rok 2019: ZŠ 13,2 %, SŠ 14,9 %). Aj tak však učitelia v celom období skúmania zohrávali najvýraznejšiu úlohu. Najvyššie zastúpenie mali v názoroch žiakov na začiatku a potom v roku 2011. V ostatných rokoch pomoc pedagóga zaznamenáva klesajúci trend u žiakov základných škôl, aj u stredoškôľakov. Preferencia rodičov vykazuje najvýraznejšie hodnoty v rokoch 2015 a 2017. Vtedy viac ako štvrtina oslovených mladších žiakov i stredoškôľakov sa pri riešení porušenia práv v škole obrátila predovšetkým na matku, ale aj otca. Do týchto rokov (od začiatku zisťovania) zaznamenávame neustály pokles vplyvu rodičov pri riešení porušenia práv žiaka s kulmináciou v roku 2017 a následným opätovným poklesom. Z výsledkov je teda zrejmé, že žiaci sa pri riešení problému menej obracajú na vedenie školy, učiteľov či rodičov a viac vyhľadávajú pomoc u rovesníkov, aj keď títo zohrávajú pri riešení významnú úlohu. Aj zatajovanie problému, ponechanie si ho pre seba vykazuje klesajúcu tendenciu, častejšie ju volia stredoškôľáci.

Tabuľka 28 Preferencia osoby pre riešenie porušenia práva v škole – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Preferencia osôb	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
riaditeľ	10,1	6,3	8,1	7,4	10,5	8,0	10,6	7,3	10,0	6,9	8,8	9,8	7,7	6,3
učiteľ	42,4	26,8	34,4	24,1	38,5	27,2	33,6	28,5	27,2	20,2	26,2	26,4	27,0	21,9
spolužiak	14,5	13,3	10,9	10,9	10,9	9,6	14,3	11,8	13,9	11,9	16,4	14,9	13,2	14,9
otec	17,8	9,3	11,4	7,7	10,3	7,6	10,0	8,2	19,5	13,6	14,9	12,9	10,5	11,4
mama	23,2	16,2	18,1	12,2	18,1	15,2	17,8	14,5	29,7	25,9	26,4	25,1	21,5	20,6
súrodeneц	7,2	4,2	2,9	2,5	4,0	3,1	2,4	2,6	4,5	5,8	5,0	5,2	4,5	4,3
príbuzný	1,4	1,6	1,4	1,3	1,7	2,4	1,2	1,6	2,9	3,5	3,2	3,9	1,7	2,6
kamarát	20,7	16,0	12,1	11,1	13,5	12,5	12,5	10,3	15,4	18,8	17,4	19,2	15,9	16,4
partner	4,0	3,2	1,5	2,4	1,7	3,1	1,9	2,6	2,3	5,4	1,8	5,4	1,6	4,1
linka dôvery	3,3	1,6	1,8	1,5	1,7	2,0	3,5	1,8	2,1	3,2	1,8	2,8	1,1	1,2
inštitúcia	0,0	0,4	0,2	0,9	0,7	0,5	0,3	0,7	0,2	0,6	0,3	0,7	0,1	0,2
niekto iný	1,8	1,1	0,8	3,0	1,2	1,6	1,3	1,9	0,7	1,2	0,4	1,5	0,8	0,2
pre seba	14,1	15,5	10,1	14,9	11,5	12,5	12,3	15,3	10,2	16,4	7,9	10,1	9,7	9,9
nestretol	23,2	36,8	40,7	43,5	33,3	42,9	38,9	42,3	38,3	34,4	37,0	35,3	45,1	45,2

Závery a odporúčania

Z vyhodnotenia stavu výchovy a vzdelávania k ľudským právam (roky 2004 – 2019) vyplynuli tieto závery a odporúčania. Návrhy opatrení vychádzajú aj z ďalších zistení, ktoré boli súčasťou záverečných správ, publikácií a odpočtov z výskumov od roku 2005 do roku 2019:

- Znalosť konkrétnych **práv dieťaťa** u žiakov základných a stredných škôl ukázala, že vo všetkých sledovaných rokoch sa na prvých miestach objavilo právo na vzdelanie, právo na výchovu a život v rodine, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám a právo na život. Za celé sledované obdobie bolo z pohľadu žiakov základných a stredných škôl najviac zdôrazňované právo na vzdelanie. Mladí ľudia mu pripisovali čoraz väčšiu dôležitosť podobne ako aj v prípade práva na výchovu, rodinný život a práva na zdravie a starostlivosť. Na druhej strane, právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám zaznamenalo od roku 2012 mierny pokles. Celkovo je však percento respondentov v ostatných vlnách zisťovania najvyššie.
- Významný dokument **Dohovor o právach dieťaťa** poznala v rokoch 2005, 2006, 2007 a 2012 viac než tretina oslovených žiakov základných a stredných škôl, pričom od roku 2007 zaznamenávame neustály pokles poznatkov o ňom. Najnižší počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí na otázku odpovedali kladne, bol evidovaný v zisťovaní v rokoch 2009 a 2013 a od tohto roku opäť dochádza k pozitívnemu trendu.
 - Zvážiť zvýšenie časovej dotácie prierezových tém Ľudské práva so zameraním na všeobecné poznatky o základných ľudskoprávných dokumentoch a dokumentoch o právach dieťaťa pre predmety občianska výchova, náuka/náuka o spoločnosti.
- Žiakom základných a stredných škôl najčastejšie za celé sledované obdobie sprostredkovali **poznatky o právach dieťaťa** učitelia a následne rodičia a médiá. Od roku 2005 sa neustále zvyšuje percento žiakov základných a stredných škôl, ktorí získali potrebné poznatky z internetu a stúpa aj percento tých, ktorých poučili kamaráti. Na druhej strane evidujeme pokles vplyvu médií na právne vedomie žiakov.
 - Podnietiť vytvorenie webovej stránky zameranej na problematiku výchovy k ľudským právam s materiálmi a rozpracovanými témami, informáciami o aktivitách (programoch, projektoch), podujatiach a súťažiach určených pre žiakov.
 - Posilniť vzájomnú spoluprácu rodiny a školy v oblasti vzdelávania k ľudským právam, ako aj v oblasti riešenia porušovania ľudských práv a práv dieťaťa.
- Výsledky názorov žiakov základných a stredných škôl ukázali, že neustále klesá počet žiakov, ktorí uviedli, že **vedomosti o ľudských právach a právach dieťaťa** získali na vyučovacích hodinách a besedách organizovaných školou, naopak, stúpa získavanie vedomostí a poznatkov prostredníctvom prednášok s odborníkmi k vybraným ľudskoprávnym témam. Hoci získavanie nových vedomostí v rámci klasického vyučovania predstavuje vo vzdelávaní ľudských práv a práv dieťaťa prioritu, spolu s informáciami z nástieniek a školských časopisov zaznamenáva neustály pokles, pričom do popredia sa dostávajú aktívne formy vyučovania ľudských práv realizované formou besied a prednášok s odborníkmi. Klesá aj účasť žiakov v súťažiach z predmetnej problematiky, najmä od roku 2008. Zaujímavé je zistenie, že podiel žiakov základných a stredných škôl, ktorí v školskom prostredí potrebné vedomosti nezískali, bol za celé sledované obdobie približne rovnaký.

- Z výsledkov **účasti žiakov na školských akciách** s obsahom ľudských práv za roky 2005 až 2019 vyplynulo, že po rokoch klesania percenta žiakov, ktorí sú vnútorne motivovaní k získavaniu informácií z danej sa ich zastúpenie v ostatných troch vlnách zisťovania neustále zvyšuje. Pomer žiakov s vnútornou motiváciou k problematike a tých, ktorí sa tejto téme venujú v škole iba z nutnosti je však vo všetkých rokoch skúmania dominantný, aj keď v ostatných rokoch dochádza k miernemu zlepšeniu.
 - Prehodnotiť možnosti, spôsoby a formy aktivít, podujatí a súťaží k ľudským právam a právam dieťaťa (zvýšiť ich atraktivitu pre žiakov a ich efektívnosť), ktoré by mali prispievať k rozširovaniu a upevneniu získaných poznatkov žiakov v oblasti ľudských práv (napr. besedy, prednášky a diskusie s odborníkmi na ľudskoprávne témy, spolupráca so žiackym samosprávnym orgánom, s rodičmi).
 - Zvýšiť informovanosť a záujem žiakov o uvedené programy, projekty, podujatia, akcie a súťaže z predmetnej problematiky.
 - Zvýšiť informovanosť a podnecovať záujem žiakov stredných škôl, ale aj základných škôl o Olympiádu ľudských práv, motivovať do prípravy žiakov na uvedenú aktivitu aj zapájanie pedagógov.
- Dominantnými **typmi porušovania ľudských práv v školskom prostredí** boli podľa skúmaných žiakov základných a stredných škôl v celom sledovanom období šikanovanie a nemožnosť vyjadriť svoj názor. Zarážajúci je fakt, že v ostatnej vlne zisťovania šikanovanie v školskom prostredí predstavuje viac ako polovicu všetkých porušení práv v škole a v ostatnom roku dosahuje maximum. Vo vzťahu k zisteniam z rokov 2005 došlo k poklesu zastúpenia diskriminácie, fyzických a psychických trestov a násillia a ponúkania drog. Výrazne stúpajúci trend bol zistený pri nemožnosti vyjadrenia svojho názoru. Okrem toho miera nespokojnosti žiakov s riešením porušenia ľudských práv v školskom prostredí sa zvýšila, výraznejšie v stredných školách. Vývoj výsledkov za celé sledované obdobie rokov 2005 až 2019 naznačuje, že žiaci sú s poskytovaním pomoci pri porušení ich práv stále menej spokojní. Negatívom je, že významná časť žiakov v prípade porušenia ľudských práv danú skutočnosť neoznami nikomu, nikoho nepožiadá o pomoc.
 - Zvýšiť informovanosť žiakov o rôznych druhoch porušení ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí, o dôsledkoch ich konania a zodpovednosti každého človeka za svoje činy a o možnostiach ich riešenia. Apelovať na žiakov, že o ich výskyte je nutné hovoriť s rodičmi, učiteľmi, výchovným poradcom, školským psychológom a vedením školy alebo s osobou, ktorej dôveruje a spoločne tak hľadať riešenie.
 - Posilniť a skvalitniť v školách vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi, žiakmi navzájom a spoluprácu učiteľov s rodičmi tak, aby sa zvýšila dôvera žiakov a vytvoril pozitívnu klímu v triede a škole.
 - Zvýšiť zapojenie škôl do preventívnych programov a aktivít zameraných na sociálno-patologické javy v školskom prostredí (zamerané najmä na šikanovanie).
 - Posilniť vzájomnú spoluprácu rodiny a školy v oblasti porušovania ľudských práv ako aj vzdelávania k ľudským právam, pretože reálna miera spolupráce sa v oboch oblastiach znížila.

Učiteľia základných a stredných škôl

V školstve by malo byť stredobodom záujmu dieťa a jeho potreby. Mal by sa z neho vychovať zodpovedný a rešpektujúci človek, ktorý bude platný pre spoločnosť. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam musí preto zahŕňať viac než len poskytovanie informácií. Musí predstavovať „komplexný celoživotný proces, ktorým sa ľudia na všetkých úrovniach rozvoja a všetkých spoločenských vrstiev učia rešpektovať dôstojnosť iných a ktorým si osvojujú spôsoby a metódy, akými možno tento rešpekt zabezpečiť vo všetkých spoločenských“.³

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR v prioritě III – Výchova, vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv v Slovenskej republike pojednáva o nevyhnutnosti celospoločenského a celoživotného vzdelávania a odbornej prípravy v oblasti demokratického občianstva a ľudských práv ako kľúčových predpokladov uznania, dodržiavania a obhajoby všetkých ľudských práv. Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách je osvojiť si vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, participácie na živote demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.

Problematika výchovy k ľudským právam sa výrazne dotýka aj skupiny učiteľov základných a stredných škôl. Výskumné úlohy zamerané na zistenie názorov a postojov pedagógov v základných a stredných školách k výučbe ľudských práv boli realizované v rokoch 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019.

V súvislosti s potrebou zistiť úroveň výchovy, vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí z pohľadu učiteľov, boli vo výskume stanovené tieto ciele:

- zmapovať spôsob výučby ľudských práv v školách, mieru spokojnosti učiteľov a návrhy na zlepšenie súčasného spôsobu výučby ľudských práv v základných a stredných školách,
- zhodnotiť aktivitu učiteľov a škôl v oblasti ľudských práv,
- zmapovať z pohľadu pedagógov záujem žiakov o oblasť ľudských práv a zhodnotiť zmenu ich postojov,
- zmapovať účasť učiteľov na sebvzdelávaní v oblasti ľudských práv, zistiť mieru využitia získaných poznatkov a mieru spokojnosti so vzdelávacími aktivitami,
- zistiť a analyzovať nedostatky v dodržiavaní ľudských práv a zmapovať spôsoby riešenia ich porušovania v školskom prostredí,
- analyzovať návrhy učiteľov na zlepšenie dodržiavania ľudských práv v škole a na zmenu súčasného školského systému.

Výskum vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu učiteľov, bol realizovaný pri kontinuálnom monitoringu vzdelávania a dodržiavania ľudských práv, v súlade s požiadavkami Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR a s nutnosťou zvýšiť úroveň vzdelávania v oblasti ľudských práv. Cieľom výskumu ľudských práv z pohľadu pedagógov pôsobiacich v základných a stredných školách bolo dodržiavanie ľudských práv v školskom prostredí, analýza kvality výučby k ľudským právam, záujem žiakov o túto problematiku a ich schopnosť využívať získané poznatky v reálnom živote. Získané výskumné zistenia boli porovnávané s výsledkami z predchádzajúcich rokov a na ich základe boli vyvedené odporúčania pre riadiacu prax zamerané na zlepšenie stavu v predmetnej oblasti.

³ Preambula Rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 49/184. Interný preklad.

Výberový súbor nebol reprezentatívny. Terénny zber údajov zabezpečovala profesionálna agentúra, určená na základe výsledkov výberového konania. Výsledky výskumu boli analyzované podľa vopred stanovených výberových znakov výskumného súboru: pohlavie, vek, typ školy, veľkosť bydliska a kraj. Údaje boli štatisticky spracované prostredníctvom softvéru SPSS a boli interpretované najmä zistenia, v ktorých bola zaznamenaná štatisticky významná závislosť na hladine významnosti $p < 0,05$.

Výsledky výskumov boli vždy spracované do záverečnej správy a do publikácie určenej pre širšiu odbornú verejnosť. Zároveň boli zistenia prezentované na odborných konferenciách a seminároch a na internetových stránkach. Realizácia výskumu bola finančne podporená príspevkom z MŠVVaŠ SR.

Charakteristika výskumného súboru

Počet respondentov

Najmenej opýtaných vyplnilo dotazníky v roku 2005, avšak najvyšší počet pedagógov, ktorí sa zapojili do výskumu výchovy a výučby žiakov základných a stredných škôl k ľudským bol zaznamenaný v roku 2008.

Tabuľka 29 Počet respondentov

Počet	2005	2008	2011	2013	2013	2015	2017	2019
	121	400	318	367	367	362	497	399

Graf 17

Identifikačné znaky

Medzi základné identifikačné znaky patrilo pohlavie respondentov a typ školy, kde respondenti pôsobili.

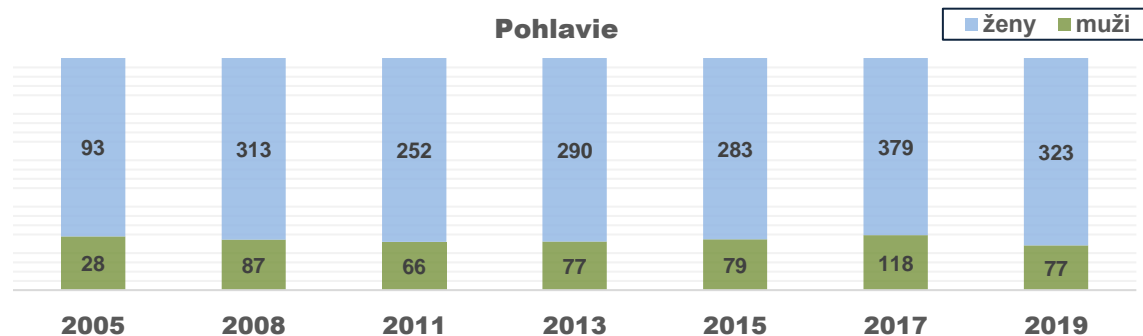
Pohlavie respondentov

Za celé sledované obdobie sa do výskumu zapojil výrazne vyšší počet žien než mužov.

Tabuľka 30 Pohlavie respondentov (v %)

Pohlavie	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
muži	28	87	66	77	79	118	77
ženy	93	313	252	290	283	379	323

Graf 18

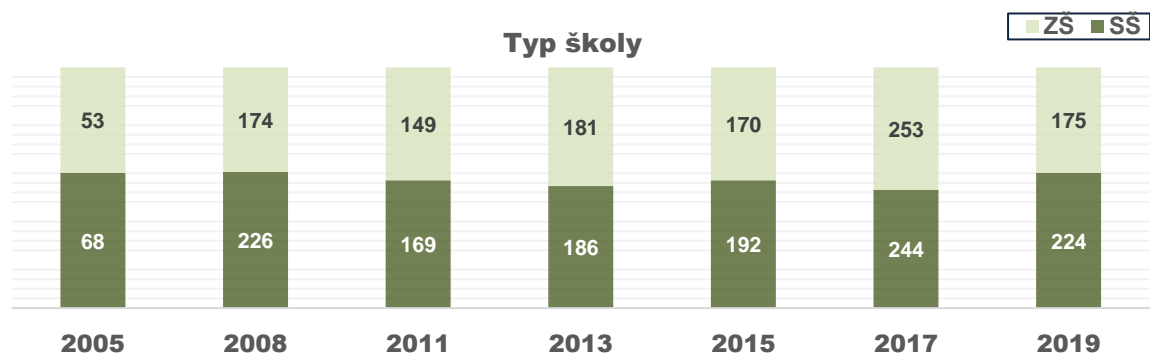
Typ navštevovanej školy, kde respondenti pôsobili

V celom období zisťovania mali vo výskumnom súbore prevahu učitelia stredných škôl. Výnimkou je len rok 2017, kedy zaznamenávame mierne viac učiteľov zo základných škôl. Údaje zobrazuje *tabuľka 31*.

Tabuľka 31 Typ školy v ktorej pôsobia respondenti (v %)

Typ školy	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
základná škola	53	174	149	181	170	253	175
stredná škola	68	226	169	186	192	244	224

Graf 19

Najzaujímavejšie výskumné zistenia za súbor učiteľov

1. Spôsob výučby ľudských práv v škole

Jednou zo základných podmienok existencie ľudskej spoločnosti je príprava novej generácie na život a prácu v spoločnosti, na pokračovanie v diele, ktoré ľudstvo doposiaľ vo svojom vývoji vykonalo. Výchovný proces je komplex vnútorných endogénnych podmienok a vonkajších exogénnych činiteľov, ktoré v interakcii ovplyvňujú vývin osobnosti v zmysle vytýčených cieľov. Škola je miestom osvojovania si základných pojmov v oblasti ľudských práv, miestom formovania hodnôt a postojov mladých ľudí, ktoré sú predpokladom dodržiavania ľudských práv v celej spoločnosti. Výchova a vzdelávanie o ľudských právach je dnes iba ako prierezová téma v štátnom vzdelávacom programe. Zaujímalo nás, akým spôsobom získavajú žiaci základných a stredných škôl vzdelanie v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa.

Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole

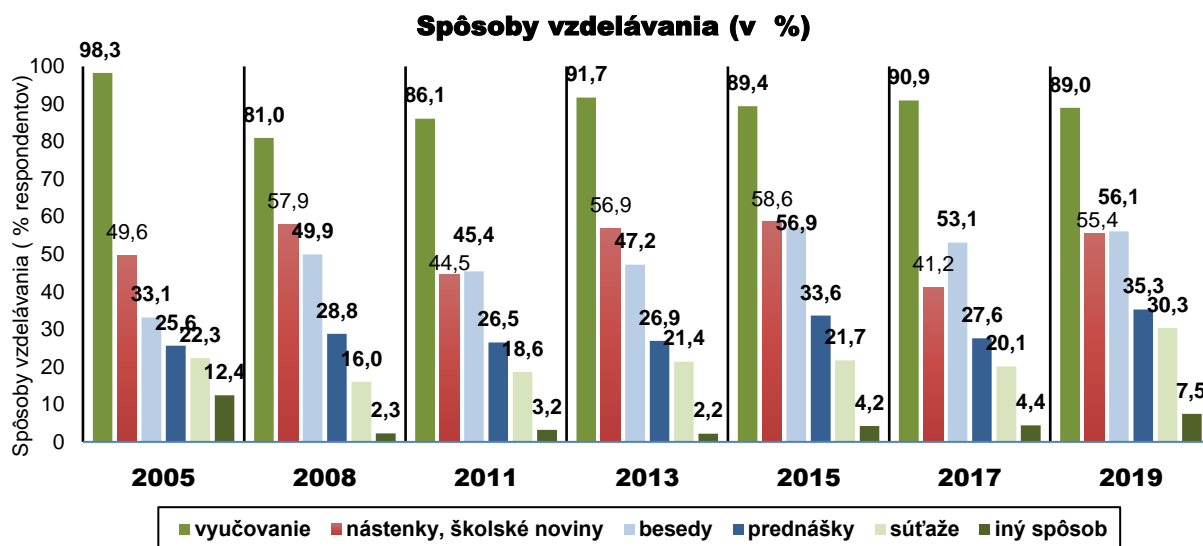
Porovnaním výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 sa zistilo, že **výučba v oblasti ľudských práv** za celé sledované obdobie zostáva najvýraznejším zdrojom informácií o ľudských právach a právach dieťaťa v školách, aj keď v ostatných rokoch zaznamenávame výraznejší nárast aktívnejších foriem vzdelávania. Hoci sú žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, do popredia sa dostávajú aj aktívne inovatívne spôsoby výučby – nástenky a školské časopisy, besedy na ľudskoprávne témy, ale aj zapájanie žiakov do rôznych súťaží z predmetnej problematiky. Vo všeobecnosti od roku 2005 vidieť pri prednáškach s odborníkmi a besedách organizovaných školou na aktuálne témy pozitívny trend. Školy sa tak stále viac vo výchovno-vzdelávacom procese zameriavajú popri vyučovaní predmetu aj na uvedené aktívne zážitkové formy vzdelávania, ako zdroj vedomostí a poznatkov žiakov. Výrazný negatívny skok oproti predchádzajúcim výsledkom (rok 2017) zaznamenávajú informácie z násteniek a školských časopisov. Významnú úlohu by v tomto mohlo zohrať vedenie školy, pedagógovia i žiacka samospráva. Z dlhodobého hľadiska tak vo výučbe ľudských práv z pohľadu oslovených pedagógov základných a stredných škôl zaznamenávame pozitívny trend.

Tabuľka 32 *Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole (v %)*

Spôsoby vzdelávania	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
vyučovanie	98,3	81,0	86,1	91,7	89,4	90,9	89,0
nástenky, školské noviny	49,6	57,9	44,5	56,9	58,6	41,2	55,4
besedy	33,1	49,9	45,4	47,2	56,9	53,1	56,1
prednášky	25,6	28,8	26,5	26,9	33,6	27,6	35,3
súťaže	22,3	16,0	18,6	21,4	21,7	20,1	30,3
iný spôsob	12,4	2,3	3,2	2,2	4,2	4,4	7,5

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 20

Porovnaním výsledkov názorov skúmaných učiteľov základných a stredných škôl za celé obdobie rokov 2005 – 2019 podľa typu pôsobnosti učiteľa sa zistilo, že v oboch typoch škôl dominuje v názoroch oslovených vyučovací proces ako hlavný zdroj informácií o ľudských právach a má konštantnú hodnotu v intervale 80 % – 100 %. Najvyššie percento dosahuje v prvej vlnе zisťovania u pedagógov základných škôl a najnižšie vo výskume v roku 2008 v prostredí stredných škôl. Aktívne formy vzdelávania ako sú besedy, prednášky s odborníkmi

a rôzne súťaže z problematiky ľudských práv a práv dieťaťa vykazujú v oboch typoch škôl stúpajúci trend. Pedagógovia tak poukazujú na to, že žiaci sú oboznamovaní s otázkami ľudských práv aj prostredníctvom týchto foriem vzdelávania. Markantnejšie sa prejavujú najmä od roku 2015 a to výrazne viac v stredných školách. Práve pri zisťovaní v roku 2015 až takmer 70 % (67,4 %) oslovených stredoškolských učiteľov je presvedčených, že žiaci sú s otázkami ľudských práv oboznamovaní na besedách organizovaných školou a v ostatnej vlnе zisťovania skutočnosť potvrdilo takmer 60 % učiteľov oboch typov škôl. Aj prednášky ako zdroj informácií o ľudských právach sú najvýraznejšie pri zisťovaní v roku 2015 v prostredí stredných škôl. Celkovo prednášky s odborníkmi, ale aj súťaže z predmetnej oblasti zaujímajú najmä v ostatných rokoch podľa vyjadrení oslovených pedagógov základných aj stredných škôl významné miesto vo vzdelávaní žiakov, predovšetkým stredoškolákov, avšak aj žiakov základných škôl. Práve tu zaznamenávame výrazný nárast.

Možno konštatovať, že aktívne formy výučby ľudských práv predstavujú významný zdroj informácií a vykazujú za sledované obdobie stúpajúci trend.

Tabuľka 33 Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Spôsoby výučby	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
vyučovanie	100	97,1	85,1	81,3	89,2	83,3	96,0	87,5	91,7	87,9	91,2	90,6	89,1	88,8
nástenky	49,1	50,0	60,3	55,8	48,6	41,1	56,3	57,6	58,9	58,4	40,6	42,2	56,9	54,3
besedy	35,8	30,9	55,2	45,5	46,6	44,6	38,1	56,0	45,2	67,4	47,0	59,4	52,9	58,3
prednášky	15,1	33,8	24,1	32,6	15,5	36,3	16,5	37,0	20,2	45,8	22,5	33,2	29,9	39,9
súťaže	5,7	35,3	6,9	23,2	7,4	28,6	10,2	32,1	10,7	31,6	12,4	28,3	21,3	37,7
iný spôsob	7,5	16,2	2,3	2,2	6,1	0,6	2,8	1,6	2,4	5,8	2,4	6,6	5,7	8,5

Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv

Multikultúrna výchova je povinnou súčasťou vzdelávacích programov škôl. Spolu s problematikou ľudských práv sa aplikuje ako prierezová téma a tvorí neoddeliteľnú súčasť učebných osnov viacerých predmetov vo všetkých typoch škôl.

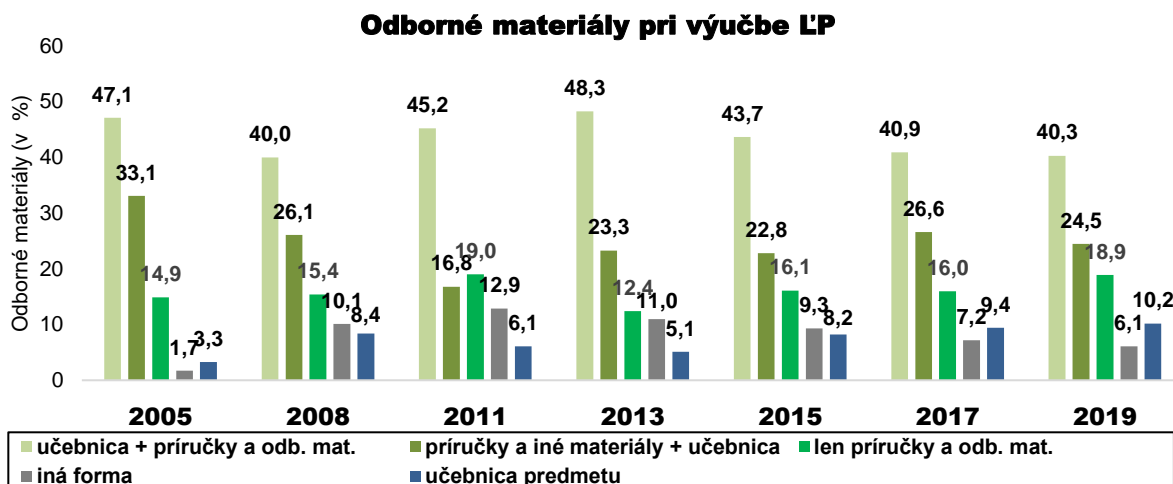
Zistenia na jednej strane potvrdili pozitívny trend v presadzovaní názornejších foriem výučby ľudských práv, ako je výučba ľudských práv opierajúca sa výlučne o príručky, odborné materiály a názorné pomôcky (rok 2005: 14,9 %, rok 2008: 15,4 %, rok 2011: 19,0 %, rok 2013: 12,4 %, rok 2015: 16,1 %, rok 2017: 16,0 %, rok 2019: 18,9 %), na druhej strane neustále stúpa percento učiteľov využívajúcich výlučne učebnicu daného predmetu. Uvedená skutočnosť vypovedá o neustálom zdokonaľovaní obsahu učebníc a o tom, že oblasť ľudských práv si našla pevné miesto v obsahu viacerých vyučovacích predmetov základných a stredných škôl.

Používanie učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a názornými pomôckami i naďalej zostáva najfrekvencovanejšou formou výučby ľudských práv v školách.

Tabuľka 34 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv (v %)

Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
učebnica doplnená príručkami a odb. materiálmi	47,1	40,0	45,2	48,3	43,7	40,9	40,3
príručky a iné materiály doplnené učebnicou	33,1	26,1	16,8	23,3	22,8	26,6	24,5
len príručky a odb. materiály	14,9	15,4	19,0	12,4	16,1	16,0	18,9
iná forma	1,7	10,1	12,9	11,0	9,3	7,2	6,1
učebnica predmetu	3,3	8,4	6,1	5,1	8,2	9,4	10,2

Graf 21

Tabuľka 35 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Odborné materiály	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
učebnica dopl. mat.	62,3	35,3	44,5	36,7	50,0	40,5	53,9	42,7	47,3	40,9	41,1	40,9	42,8	38,2
mat. dopl. učebnicou	28,3	36,8	24,3	27,1	17,1	16,6	19,7	27,0	22,2	23,1	30,2	22,3	26,0	23,5
odborné mat.	5,7	22,1	11,6	18,6	14,4	23,3	9,6	15,2	12,6	18,8	13,3	19,0	17,3	19,8
iná forma	1,9	1,5	9,8	10,4	11,6	14,1	11,2	10,7	9,0	9,7	6,0	8,4	4,6	7,4
učebnica predmetu	1,9	4,4	9,8	7,2	6,8	5,5	5,6	4,5	9,0	7,5	9,3	9,4	9,2	11,1

Z porovnávej tabuľky názorov učiteľov na formu výučby ľudských práv vyplýva, že v oboch typoch škôl neustále klesá výučba ľudských práv na základe učebnice predmetu doplnená odbornými textami a materiálmi. Na druhej strane zaznamenávame neustály nárast výučby založenej na výlučnom využívaní odborných materiálov a názorných pomôcok predovšetkým v prostredí stredných škôl, aj keď skutočnosť potvrdili v stúpajúcej miere aj učitelia základných škôl.

Zaujímavé je, že od roku 2015 približne každý desiaty oslovený učiteľ základnej aj strednej školy deklaruje výlučné využívanie učebnice predmetu bez doplnkových materiálov. Predpokladáme, že učitelia sa vo veľkej miere spoliehajú na aktivitu školy v oblasti ľudských práv a doplnenie vedomostí žiakov prostredníctvom besied, prednášok, súťaží na ľudskoprávne témy.

2. Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na ľudské práva

Na základe porovnania dát za sledované obdobie sa zistilo, že približne každý druhý učiteľ vo všetkých rokoch skúmania je toho názoru, že žiaci majú na vyučovaní ľudských práv dostatočný priestor na vlastný prejav (rok 2005: 49,6 %, rok 2008: 48,9 %, rok 2011: 49,0 %, rok 2013: 53,3 %, rok 2015: 45,8 %, rok 2017: 53,8 %, rok 2019: 52,8 %) a percento sa neustále zvyšuje. V ostatnom roku zaznamenávame aj stúpajúci trend v prípade výučby ľudských práv formou diskusie pedagóga so žiakmi na konkrétne ľudskoprávne témy a naopak, pokles presvedčenia, že na prejav názoru žiakov vo vyučovacom procese nie je dostatočný priestor. Aj to vypovedá o tom, že učitelia regionálneho školstva síce neustále poukazujú na zvyšujúci

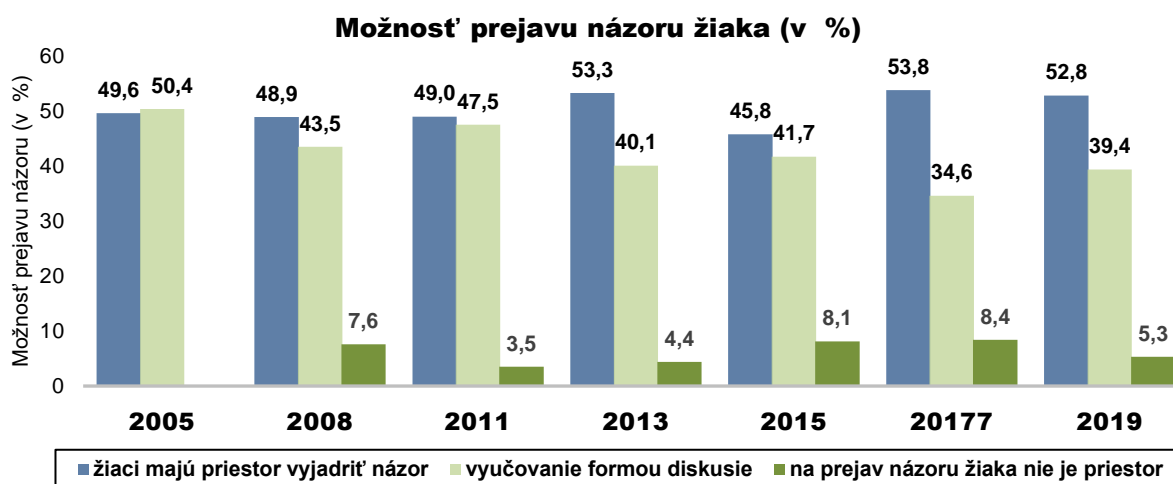
sa objem poznatkov vo všetkých oblastiach vzdelávania a na nárast požiadaviek na žiaka, zároveň sa však snažia v rámci možností viesť výučbu tak, aby žiaci mali možnosť prejadriť svoj názor a vyjadriť sa k preberanému sa učivu. Ide však o subjektívny názor pedagógov pričom zaujímavá by bola konfrontácia s názormi žiakov základných a stredných škôl.

Aj tieto zistenia by mali byť súčasťou ďalšieho skúmania problematiky. Podrobné údaje dokumentuje *tabuľka 36*.

Tabuľka 36 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na ľudské práva (v %)

Možnosť prejavu názoru žiaka	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
žiaci majú priestor vyjadriť názor	49,6	48,9	49,0	53,3	45,8	53,8	52,8
vyučovanie formou diskusie	50,4	43,5	47,5	40,1	41,7	34,6	39,4
na prejav názoru žiaka nie je priestor	0,0	7,6	3,5	4,4	8,1	8,4	5,3

Graf 22

Porovnanie zistení podľa typu školy pôsobenia respondentov (základná škola, stredná škola) za obdobie skúmania dokumentuje, že v celom sledovanom období prevažuje u učiteľov základných aj stredných škôl názor, že žiaci majú vytvorený priestor na vyjadrenie svojho názoru na získané informácie, pričom najvýraznejšie sa prejavuje v roku 2011. Súčasne sa od roku 2008 neustále zvyšuje presvedčenie, že výučba ľudských práv prebieha formou diskusie. Na skutočnosť, že na prejav názoru žiakov nie je vyučovacom procese priestor poukazuje stále viac oslovených pedagógov najmä zo základných škôl.

Tabuľka 37 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na ľudské práva – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Možnosť prejavu	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
žiaci majú priestor	39,6	57,4	69,5	73,4	76,0	73,8	51,7	54,8	47,3	43,9	56,3	51,2	52,6	52,9
forma diskusie	60,4	42,6	24,7	21,6	16,4	22,0	42,0	38,2	40,8	42,9	31,2	37,9	38,2	40,8
nie je priestor	0,0	0,0	5,7	5,0	7,5	4,2	5,7	3,2	6,5	9,5	10,5	6,3	8,7	2,7

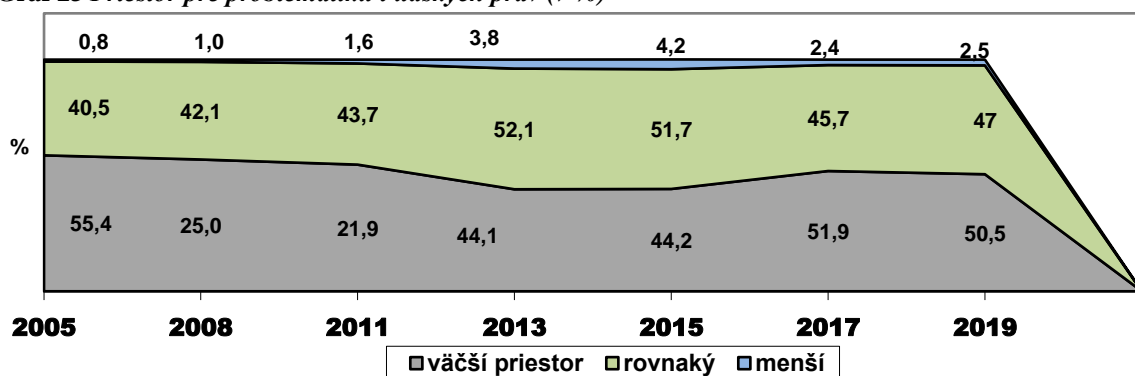
3. Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní

Údaje za skúmané obdobie rokov 2005 až 2019 na jednej strane dokumentujú spokojnosť pedagógov s **priestorom venovanom ľudským právam** v školskom vzdelávaní, na druhej strane snahu o zvýšenie priestoru. Pozitívna je už deklarovaná zvýšená potreba rozšíriť priestor pre ľudskoprávnu výučbu. Zatiaľ čo od roku 2005 neustále klesalo percento učiteľov požadujúcich väčší priestor pre problematiku ľudských práv v jednotlivých vyučovacích predmetoch, v roku 2017 zaznamenávame výraznejší nárast a v ostatnej vlnе zisťovania zas mierny pokles (rok 2005: 58,7 %, rok 2008: 56,9 %, rok 2011: 54,7 %, rok 2013: 44,1 %, rok 2015: 44,2 %, rok 2017: 51,9 %, rok 2019: 50,5 %). Na druhej strane zaznamenávame stúpajúcu spokojnosť pedagógov, aj keď vrchol dosiahla pri zisťovaní v rokoch 2013 a 2015 (rok 2005: 58,7 %, rok 2008: 56,9 %, rok 2011: 54,7 %, rok 2013: 44,1 %, rok 2015: 44,2 %, rok 2017: 45,7 %, rok 2019: 47,0 %). Aj toto svedčí o uvedomelosti a zodpovednosti pedagógov za žiakov a ich budúci život. Pri požiadavke na zníženie stavu sú výsledky za ostatné zisťovanie takmer identické (rok 2005: 40,5 %, rok 2008: 42,1 %, rok 2011: 43,7 %, rok 2013: 52,1 %, rok 2015: 51,7 %, rok 2017: 45,7 %, rok 2019: 47,0 %). Aj toto svedčí o uvedomelosti a zodpovednosti pedagógov za žiakov a ich budúci život. Pri požiadavke na zníženie stavu sú výsledky za ostatné zisťovanie takmer identické (rok 2005: 40,5 %, rok 2008: 42,1 %, rok 2011: 43,7 %, rok 2013: 52,1 %, rok 2015: 51,7 %, rok 2017: 45,7 %, rok 2019: 47,0 %).

Tabuľka 38 Priestor pre problematiku ľudských práv (v %)

Priestor pre ľudské práva	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
väčší priestor	58,7	56,9	54,7	44,1	44,2	51,9	50,5
rovnaký ako v súčasnosti	40,5	42,1	43,7	52,1	51,7	45,7	47,0
menší priestor	0,8	1,0	1,6	3,8	4,2	2,4	2,5

Graf 23 Priestor pre problematiku ľudských práv (v %)

Rozdiely v názoroch oslovených učiteľov základných a stredných škôl na otázku vyčleneného priestoru pre výučbu problematiky ľudských práv a práv dieťaťa za sledované obdobie rokov 2005 až 2019 potvrdili, že väčšina pedagógov, bez rozdielu typu školy pôsobnosti, s výnimkou rokov 2013 a 2015 požaduje väčší priestor vo výchovno-vzdelávacom procese. Výrazný podiel v celom období má aj názor, že priestor je dostačujúci a mal by byť rovnaký. Len pri zisťovaní v spomínaných rokoch 2013 a 2015 prevažovala u skúmaných pedagógov potreba uvedený priestor zvýšiť. Títo učitelia súčasne v najvyššom percente za celé obdobie skúmania deklarovali zmenšenie priestoru pre výučbu ľudských práv (tabuľka 39).

Tabuľka 39 Priestor pre problematiku ľudských práv –porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Priestor pre LP	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
väčší priestor	62,3	55,9	59,2	55,4	57,1	53,0	38,9	49,2	42,6	46,0	55,8	48,4	49,4	51,4
rovnaký	37,7	42,6	39,1	44,1	41,5	45,2	57,2	47,0	55,0	48,2	41,8	49,2	46,5	47,3
menší priestor	0,0	1,5	1,7	0,5	1,4	1,8	3,9	3,8	2,4	5,8	2,4	2,5	4,1	1,4

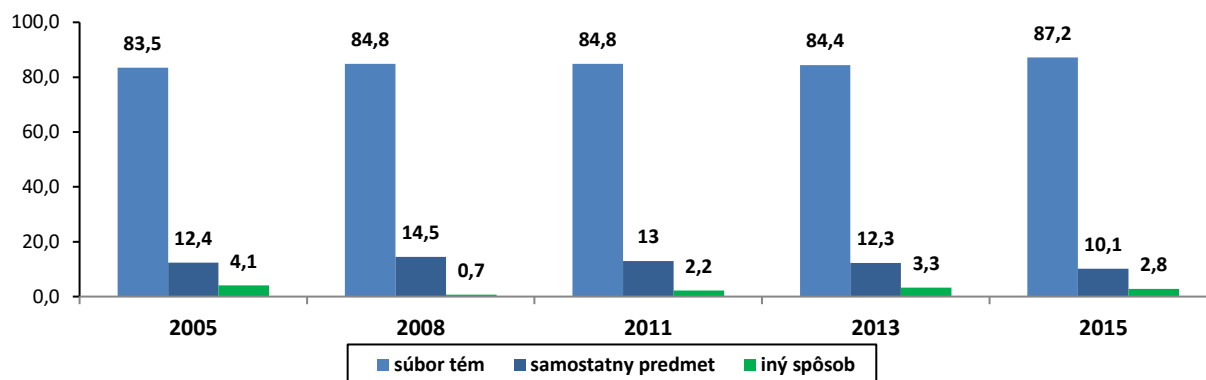
Výučba ľudských práv v učebných osnovách škôl

Porovnanie zistení za roky 2005, 2008, 2011, 2013 a 2015 ukázalo, že každoročne viac ako 80,0 % pedagógov považovalo za vhodné, aby výučba ľudských práv predstavovala súbor tém zaradených do jednotlivých učebných predmetov. Len približne každý desiaty uvádzal, že táto problematika by sa mala vyučovať ako samostatný predmet. Iný spôsob výučby preferoval len nepatrný počet oslovených pedagógov základných a stredných škôl. Zistenia sa za celé sledované obdobia líšili len minimálne. Prevalu mal názor, aby sa problematika ľudských práv vyučovala ako súbor tém v učebných osnovách jednotlivých predmetov. Vyhranenosť názorov respondentov spôsobila, že táto skutočnosť sa už po roku 2015 nezisťovala.

Tabuľka 40 Záujem o samostatný predmet zaoberajúci sa problematikou ľudských práv

Výučba ľudských práv by mala byť	2005	2008	2011	2013	2015
samostatný predmet	12,4	14,5	13,0	12,3	10,1
súbor tém zaradených do učebných predmetov	83,5	84,8	84,8	84,4	87,2
iný spôsob	4,1	0,7	2,2	3,3	2,8

Graf 24

Problematika záujmu pedagógov o samostatný predmet o ľudských právach sa sledoval len do roku 2015. Diferenciácie výsledkov podľa pôsobnosti pedagóga v rokoch 2005 až 2015 ukázali, že požiadavka na samostatný predmet rezonuje výrazne viac u stredoškolských učiteľov ako u učiteľov základných škôl a vrchol dosiahla pri zisťovaní v rokoch 2011 a 2013, vtedy to deklarovala až temer pätina všetkých respondentov zo stredných škôl. Možno konštatovať, že v celom skúmanom období dominovalo u učiteľov presvedčenie, že výučba ľudských práv by sa mala realizovať len ako súbor tém zaradených do jednotlivých učebných predmetov. Aj preto sa neskôr upustilo od zisťovania a do dotazníka boli zaradené aktuálne problémy.

Tabuľka 41 Záujem o samostatný predmet zaoberajúci sa problematikou ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Výučba LP	2005		2008		2011		2013		2015	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
predmet	3,8	19,1	14,4	14,7	6,8	18,5	5,6	18,9	6,6	13,2
súbor tém	96,2	73,5	85,1	84,4	91,2	79,2	90,6	78,4	89,8	84,7
iný spôsob	0,0	7,4	0,6	0,9	2,0	2,4	3,9	2,7	3,6	2,1

Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov

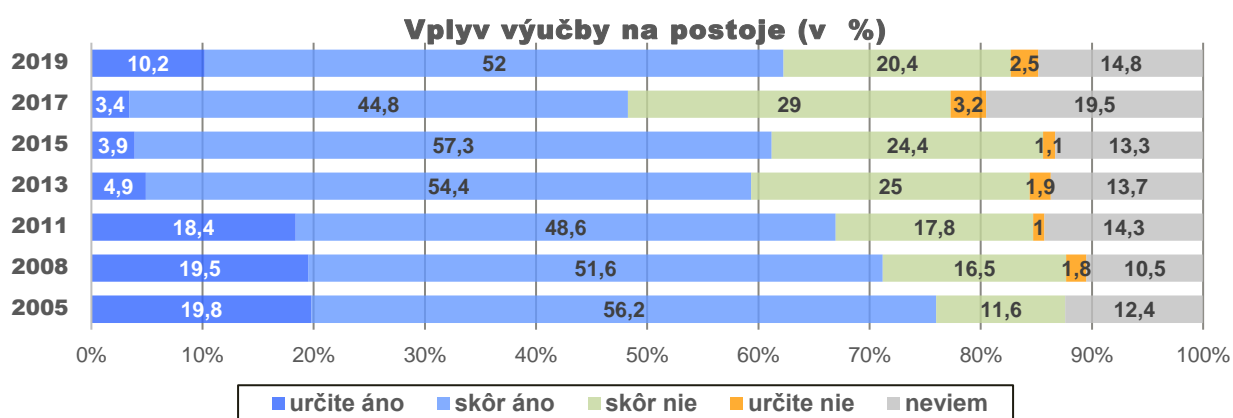
Z komparačnej tabuľky za celé skúmané obdobie (roky 2005 – 2019) vyplýva pozitívny vplyv výučby predmetnej problematiky na zmenu názorov a postojov žiakov základných a stredných škôl, s výrazným poklesom v roku 2017 (rok 2005: 76,0 %, rok 2008: 71,1 %, rok 2011: 67,0 %, rok 2013: 59,3 %, rok 2015: 61,3 %, rok 2017: 48,2 %, rok 2019: 62,2 %). A tak neustále prevažuje v názoroch respondentov pozitívny vplyv vzdelávania v oblasti ľudských

práv na žiakov a stále menej oslovených pedagógov pripúšťa, že jeho výučba skôr nemá dostatočný vplyv na ich postoje a názory (rok 2005: 11,6 %, rok 2008: 18,3 %, rok 2011: 18,8 %, rok 2013: 26,9 %, rok 2015: 25,5 %, rok 2017: 29,0 %, rok 2019: 20,4 %). Učitelia sú tak v tomto smere optimistickí a len 2,5 % nespozorovalo žiadnu zmenu. Pritom za ostatné roky percento mierne narastá.

Tabuľka 42 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov (v %)

Vplyv výučby na postoje	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
určite áno	19,8	19,5	18,4	4,9	3,9	3,4	10,2
skôr áno	56,2	51,6	48,6	54,4	57,3	44,8	52,0
skôr nie	11,6	16,5	17,8	25,0	24,4	29,0	20,4
určite nie	0,0	1,8	1,0	1,9	1,1	3,2	2,5
neviem	12,4	10,5	14,3	13,7	13,3	19,5	14,8

Graf 25

Rozdiely v hodnotení vplyvu výučby ľudských práv na postoje žiakov podľa typu pôsobnosti pedagóga dokumentujú, že sú to učitelia základných, ale aj stredných škôl pri zisťovaní v roku 2017, ktorí najskeptickejšie nazerajú na vplyv výučby ľudských práv na zmenu názorov a postojov žiakov. Celkovo však s výnimkou prvej a ostatnej vlny skúmania pesimistickejšie vnímajú vplyvy vzdelávania v oblasti ľudských práv na formovanie postojov mladých ľudí učitelia na nižšom stupni vzdelávania. Pozitívny postoj, spozorovanie zmien v názoroch a postojoch žiakov najvýraznejšie demonštrovali oslovení stredoškolskí pedagógovia v prvom roku zisťovania (rok 2005: ZŠ 66,1 %, SŠ 83,9 %). Zarážajúci je fakt, že približne každý siedmy oslovený učiteľ bez rozdielu typu školy v celom období skúmania nevedel k problému zaujať stanovisko. Opäť najvyššie percento vykazovali opýtaní v roku 2017 (ZŠ 20,6 %, SŠ 17,4 %). Podrobné údaje uvádza *tabuľka 43*.

Tabuľka 43 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Vplyv	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
určite áno	17,0	22,1	20,1	19,2	17,1	19,6	5,6	4,3	4,2	3,7	2,4	4,5	11,5	9,5
skôr áno	49,1	61,8	52,3	50,9	44,5	51,8	54,2	54,6	59,5	55,0	42,9	47,1	51,1	52,3
skôr nie	22,6	2,9	13,2	19,2	21,9	14,3	25,7	24,3	25,6	23,6	31,2	27,3	19,0	21,6
určite nie	0,0	0,0	1,7	1,8	2,1	0,0	1,7	2,2	0,6	1,6	2,8	3,7	3,4	1,9
neviem	11,3	13,2	12,6	8,9	14,4	14,3	12,8	14,6	10,1	16,2	20,6	17,4	14,9	14,8

4. Miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv

Samostatnou časťou skúmania ľudských práv a práv dieťaťa v názoroch učiteľov základných a stredných škôl bolo aj zisťovanie participácie školy a pedagógov na projektoch, programoch a súťažiach zameraných na ľudské práva, aj pri príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv.

Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv

V oblasti ľudských práv sa každoročne realizujú rôzne projekty, programy či súťaže. Vo výskume sme sledovali účasť škôl a oslovených učiteľov v týchto aktivitách. Analýzou javu podľa rokov skúmania (2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019) sa zistilo, že dochádza k neustálemu poklesu v participácii škôl na aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv od roku 2008, pričom v ostatných dvoch vlnách zisťovania zaznamenávame mierne zlepšenie situácie (rok 2008: 34,5 %, rok 2011: 36,2 %, rok 2013: 39,2 %, rok 2015: 33,1 %, rok 2017: 33,5 %, rok 2019: 41,2 %). Hoci v predchádzajúcich rokoch vnímame pokles počtu škôl zapojených do Olympiády o ľudských právach, v roku 2015 dochádza k jeho zvýšeniu a v súčasnosti opäť zaznamenávame mierny nárast, aj keď rozdiel predstavuje len +0,9 % (rok 2008: 21,6 %, rok 2011: 17,7 %, rok 2013: 16,9 %, rok 2015: 19,0 %, rok 2017: 18,5 %, rok 2019: 19,4 %). Výsledky ostatných skúmaní sú tak takmer identické. Výrazný nárast vykazujú aktivity – súťaže, projekty a najmä programy zamerané na oblasť ľudských práv. Táto skutočnosť je výrazne ovplyvnená faktom, že skúmaní učitelia jednotlivé aktivity detailne konkretizovali a na rozdiel od predchádzajúcich rokov ich bolo možné zaradiť do jednotlivých kategórií (olympiáda LP, programy, projekty a súťaže). Kategória „iné aktivity“ dosahuje len zanedbateľnú hodnotu. Podrobné údaje uvádzajú tabuľky 44 a 45 a grafy.

Tabuľka 44 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv (v %)

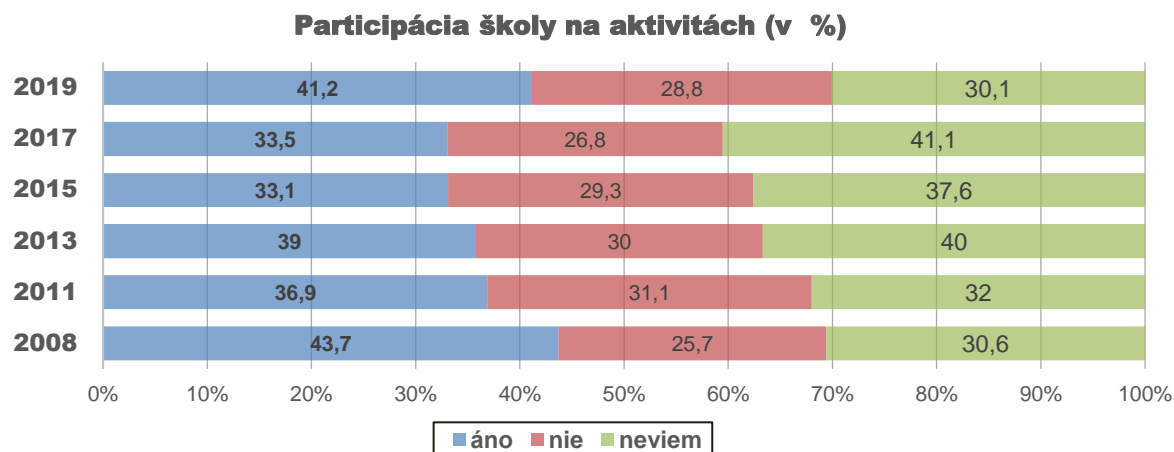
Participácia školy na aktivitách	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	43,7	36,9	39,0	33,1	33,5	41,2
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8	28,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1	30,1

Tabuľka 45 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv (v %)

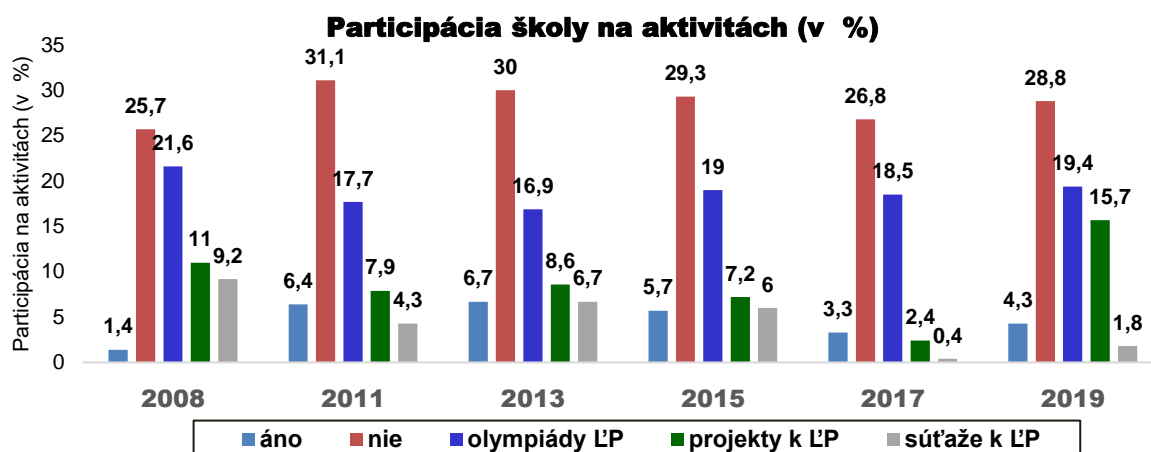
Participácia školy na aktivitách	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	1,4	6,4	6,7	5,7	3,3	4,3
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8	28,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1	30,1
olympiáda LP	21,6	17,7	16,9	19,0	18,5	19,4
projekty k LP	11,0	7,9	8,6	7,2	2,4	15,7
súťaže k LP	9,2	4,3	6,7	6,0	0,4	1,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 26

Graf 27

Ako vidieť z tabuľky zapojenie škôl do projektov, programov a súťaží z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa podľa názorov oslovených učiteľov má v prostredí základných škôl od roku 2011 stúpajúci trend, zatiaľ čo v stredných školách vykazuje skôr klesajúcu tendenciu s miernym nárastom v ostatnej vlne zisťovania. Aj jednoznačné vyjadrenie oslovených učiteľov o absencii takýchto aktivít školy vykazuje v základných školách skôr pokles, podobne ako v stredných školách a opäť s miernym nárastom v ostatnom roku skúmania. Voľba odpovede „neviem“ je v celom období skúmania výraznejšie zastúpená u učiteľov základných škôl.

Tabuľka 46 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Participácia školy	2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	22,4	50,2	17,1	48,5	22,7	49,7	18,0	11,3	20,6	43,8	35,6	45,9
nie	36,2	22,2	43,2	23,0	38,7	17,6	38,5	21,1	35,5	18,3	32,8	25,5
neviem	41,4	27,6	39,7	28,5	38,7	23,7	43,5	32,4	44,0	37,9	31,6	28,6

Participácia učiteľa na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv

Olympiáda ľudských práv je dobrovoľnou záujmovou aktivitou žiakov základných a stredných škôl. Pedagogicko-organizačné pokyny Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu na školský rok 2019/2020 uvádzajú, že „na základe medzinárodných dohovorov v oblasti ľudských práv, ktorými je Slovenská republika viazaná, Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR a v súlade s princípmi výchovy a vzdelávania školského zákona a cieľmi výchovy a vzdelávania je potrebné naďalej uskutočňovať:

- Olympiádu ľudských práv pre žiakov základných škôl,
- zapájať školy a pedagógov do Olympiády ľudských práv ako celoštátnej súťaže žiakov stredných škôl.“

Na základe porovnania výsledkov za celé sledované obdobie rokov 2005 až 2019 možno konštatovať, že v ostatnej vlne zisťovania zaznamenávame všeobecný negatívny trend v zapájaní sa učiteľskej obce do **prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv**. Na jednej strane je jasný celkový nárast aktivít školy v oblasti ľudských práv, ako aj mierny nárast pri zapájaní sa školy do Olympiády ľudských práv a súčasne je zřejmé zníženie participácie učiteľov na príprave žiakov pre olympiádu. Na druhej strane zatiaľ čo do roku 2013 neustále klesalo percento nezapojených škôl, v ostatných rokoch dochádza k jeho opätovnému nárastu (rok 2005: 64,5 %, rok 2008: 62,8 %, rok 2011: 59,3 %, rok 2013: 34,3 %, rok 2015: 44,0 %,

rok 2017: 50,0 %, rok 2019: 53,2 %). I tak však nedosahuje hodnoty z rokov 2005 až 2011. Určité pozitívum vidieť v snahe škôl (učiteľ neparticipuje na príprave žiakov, ale škola je zapojená do Olympiády ľudských práv) poskytnúť žiakom nielen encyklopedické vedomosti, ale ich aj aktivizovať v predmetnej oblasti.

Tabuľka 47 Participácia učiteľa na príprave žiakov na OEP (v %)

Participácia učiteľa na príprave žiakov na OEP	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	26,4	17,8	15,1	21,1	25,0	16,5	14,5
nie, ale škola je zapojená	5,8	19,8	25,6	44,6	31,0	33,5	32,3
nie, škola nie je zapojená	64,5	62,3	59,3	34,3	44,0	50,0	53,2

Graf 28

Rozdiely v zapojení pedagógov jednotlivých typov škôl (základná školy, stredná škola) do prípravy na Olympiádu ľudských práv v celom období zisťovania ukázali, že je len logické, že do prípravy žiakov sa výrazne viac zapájajú učitelia stredných škôl. Ved' táto olympiáda je prioritne venovaná stredoškólakom, aj keď najmä v ostatných rokoch sa do nej čoraz viac zapájajú aj žiaci základných škôl. Negatívom je, že ako dokumentujú výsledky skúmania, v celom sledovanom období neustále dochádza k poklesu participácie skúmaných učiteľov stredných škôl na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv. Naopak, od roku 2017 výrazne vzrastá podiel učiteľov základných škôl na príprave žiakov. Zároveň vzrastá aj percento pedagógov základných aj stredných škôl, ktorí síce poukázali na vlastnú absenciu pri príprave žiakov pre olympiádu, ale zároveň potvrdili, že škola je do projektu zapojená. Pozitívom je, že tak sa za celé obdobie zisťovania zvyšuje podiel základných (aj keď s menším podielom) aj stredných škôl zapojených do Olympiády ľudských práv. Hoci dominuje neúčast' školy v projekte, získané výsledky navodzujú určitý optimizmus.

Tabuľka 48 Participácia učiteľa na príprave žiakov na OEP – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Participácia pedagóga	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	5,7	42,6	5,7	27,5	3,4	25,6	3,6	20,7	5,9	20,9	11,0	22,1	11,5	16,8
nie, škola je zapojená	1,9	8,8	8,0	29,4	15,6	34,8	16,8	45,3	18,3	40,5	25,7	41,3	21,8	40,5
nie, škola nie je zapojená	86,8	47,1	86,2	43,1	81,0	39,6	79,6	34,1	75,8	38,6	63,3	36,6	66,7	42,7

5. Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole

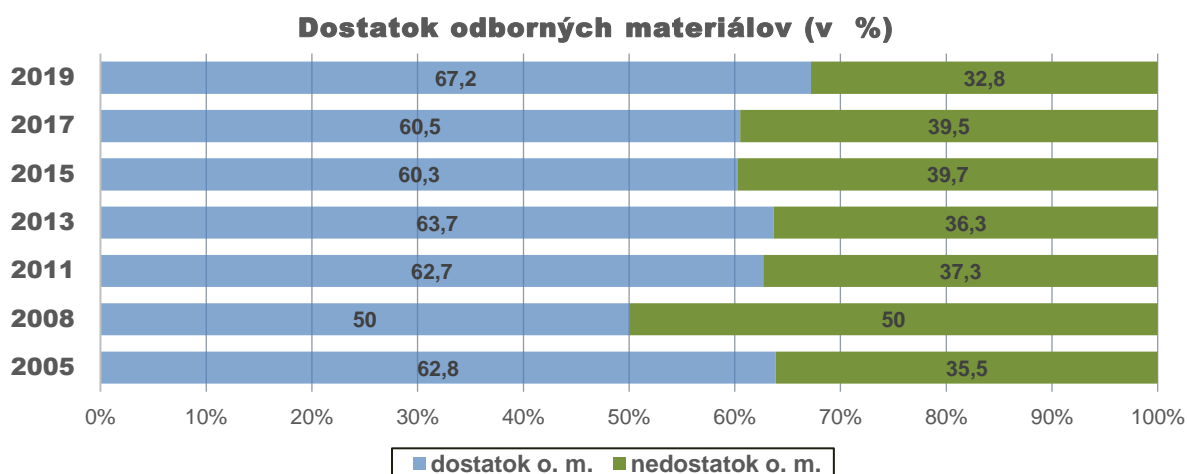
Dôležitou podmienkou kvalitného vzdelávania je popri učebniciach konkrétnych predmetov aj dostatok odborných materiálov, príručiek a podkladov, ako aj názorných pomôcok pre aktívne vzdelávanie. Veď ťažiskom súčasnej školy by nemalo byť odovzdávanie hotových overených poznatkov, ale taká forma výučby, ktorá je založená odbornosti, na aktivizujúcich metódach pri rešpektovaní individuálnych osobitostí žiaka a preberaní jeho zodpovednosti za učenie. Škola by sa mala podieľať na rozvíjaní tvorivosti. Záleží však na samotnom učiteľovi, ako tieto výzvy uplatní v praxi. Takže tvorivý prístup sa predpokladá aj u učiteľov. Ak má učiteľ viesť študentov k tvorivosti, musí byť sám tvorivou osobnosťou. V tejto súvislosti nás zaujímalo, ako oslovení učitelia základných a stredných škôl hodnotia kvantitu a dostupnosť odborných materiálov, názorných pomôcok a inovatívnych foriem výučby pre oblasť ľudských práv.

Medzi dôležité informácie patrili názory oslovených pedagógov na **dostatok/nedostatok materiálov** venovaných ľudským právam ako zdroju informácií potrebných pri ich výučbe. Ako výsledky za skúmané roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 dokumentujú, v celom sledovanom období dominuje v názoroch oslovených učiteľov základných a stredných škôl spokojnosť s dostatkom odborných materiálov z oblasti ľudských práv, s výnimkou roku 2005, kedy došlo k zhode tých, ktorí poukazovali na nedostatok a spokojných respondentov. A hoci celkovo prevažuje spokojnosť s množstvom odborných podkladov pre výučbu ľudských práv, v ostatnom období (rok 2019) zaznamenávame ešte väčší nárast pozitívneho hodnotenia a pokles negatívneho pohľadu na dostupnosť, množstvo a kvantitu odborných materiálov zo strany učiteľskej verejnosti. Podrobné výsledky uvádza porovnávacia *tabuľka 49*.

Tabuľka 49 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv (v %)

Dostatok odborných materiálov	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
dostatok odborných materiálov	62,8	50,0	62,7	63,7	60,3	60,5	67,2
nedostatok odborných materiálov	35,5	50,0	37,3	36,3	39,7	39,5	32,8

Graf 29

Hodnotenie dostatku odbornej literatúry podľa školy pôsobnosti učiteľov a jednotlivých rokov skúmania poukazuje na skutočnosť, že u respondentov v celom období, s výnimkou učiteľov základných škôl v roku 2008, prevláda pocit dostatku odborných podkladov, textov a materiálov pre výučbu ľudských práv a práv dieťaťa. Pritom je markantnejší u učiteľov základných škôl. Opäť sa potvrdili určité výnimky a to v zisťovaní v roku 2008, kedy sú to

stredoškolskí učiteľia, ktorí viac deklarovali dostatok odborných materiálov a v tomto roku u učiteľov základných škôl celkovo prevláda pocit nedostatku. V roku 2011 dostatok odbornej literatúry prezentovali vo vyššej miere pedagógovia pôsobiaci na nižšom stupni vzdelávania (ZŠ 66,4 %, SŠ 59,1 %). Podrobné výsledky sú uvedené v *tabuľke 50*.

Tabuľka 50 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Dostatok materiálov	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
dostatok	60,4	64,7	37,9	59,1	66,4	59,1	61,1	66,3	55,0	65,6	65,6	55,1	67,1	67,4
nedostatok	39,6	32,4	62,1	40,9	33,6	40,6	38,9	33,7	45,0	34,4	34,4	44,9	32,9	32,6

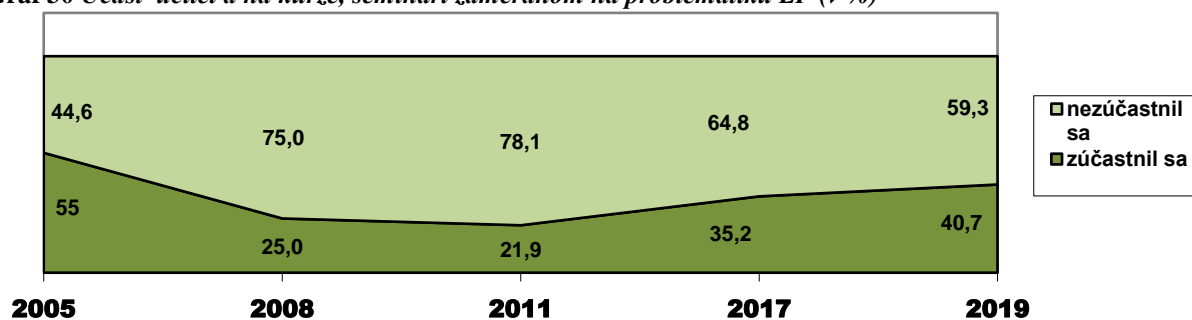
6. Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv

Jedným z dôležitých faktorov monitoringu názorov učiteľov základných a stredných škôl bolo aj **vzdelávanie pedagógov v oblasti ľudských práv**. Porovnaním údajov za sledované roky 2005, 2008, 2011, 2017 a 2019 sa zistil výraznejší nárast participácie pedagógov vo vzdelávacích aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa v ostatnej vlnе zisťovania. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch je zrejmy neustály pokles účasti, v roku 2005 sa na kurze, seminári z predmetnej problematiky zúčastnila približne polovica oslovených učiteľov, v roku 2008 to bola už len štvrtina a v roku 2011 svoju účasť na vzdelávaní potvrdilo len 21,9 % učiteľov základných a stredných škôl. V ostatnom skúmaní vzdelávacie aktivity prezentovala viac ako tretina oslovených pedagógov. Hoci zistenie nedosahuje hodnoty z roku 2005, napriek tomu predstavuje výrazný posun v celoživotnom vzdelávaní učiteľskej verejnosti a navodzuje kladné pocity.

Tabuľka 51 Účasť na kurze, seminári zameranom na problematiku EP (v %)

Účasť na kurze, seminári	2005	2008	2011	2017	2019
zúčastnil sa	55,4	25,0	21,9	35,2	40,7
nezúčastnil sa	44,6	75,0	78,1	64,8	59,3

Graf 30 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku EP (v %)

Výsledky účasti skúmaných pedagógov na kurze, seminári z oblasti ľudských práv podľa typu školy, v ktorom pôsobia skúmaní pedagógovia potvrdili, že za celé obdobie zisťovania sú to viac stredoškolskí učiteľia, ktorí deklarovali vzdelávanie v oblasti a to účasť na kurzoch a seminároch s predmetnou problematikou. Len v ostatnej vlnе zisťovania dochádza k zmene. Tu práve učiteľia na nižšom stupni vzdelávania potvrdili účasť v priebehu svojej pedagogickej praxe. Na vzdelávacích kurzoch a seminároch z oblasti ľudských práv sa tak v roku 2019 zúčastnilo 44,5 % skúmaných učiteľov základných škôl a 37,7 % stredoškolských pedagógov. A keď neustále stúpa percento účasti učiteľov na vzdelávaní v problematike, je zrejme, že v ostatnom období sú tieto viac orientované na učiteľov nižšieho stupňa vzdelávania.

Tabuľka 52 Účast' na kurze, seminári zameranom na problematiku LP – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Účast'	2005		2008		2011		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
zúčastnil sa	49,1	60,3	19,0	29,3	19,6	24,1	33,6	36,6	44,5	37,7
nezúčastnil sa	50,9	39,7	81,0	70,7	80,4	75,9	66,4	63,4	55,5	62,3

7. Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

Školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám. Škola je po rodine druhým najdôležitejším činiteľom, ktorý vplýva na dieťa. Je miestom komunikácie medzi žiakmi a medzi žiakom a učiteľom. Vytvárajú sa tu formálne i neformálne vzťahy. Na žiaka sú kladené aj určité povinnosti, ktoré musí vykonávať bez ohľadu na to, či sa mu chce, alebo nie. Výrazný vplyv na dieťa má aj samotná trieda. Škola je však často spolu s rodinným prostredím aj miestom porušovania ľudských práv. S akými konkrétnymi porušeniami ľudských práv a práv dieťaťa sa stretávajú učitelia základných a stredných škôl (porušovanie práv žiakov, učiteľov a iné), akým spôsobom učitelia riešia prípadné porušenie práv v škole a aká je miera poukazovania na porušenie práv žiakmi, sme sa pokúsili zmapovať v ďalšej časti.

Porušenie práv učiteľa žiakmi

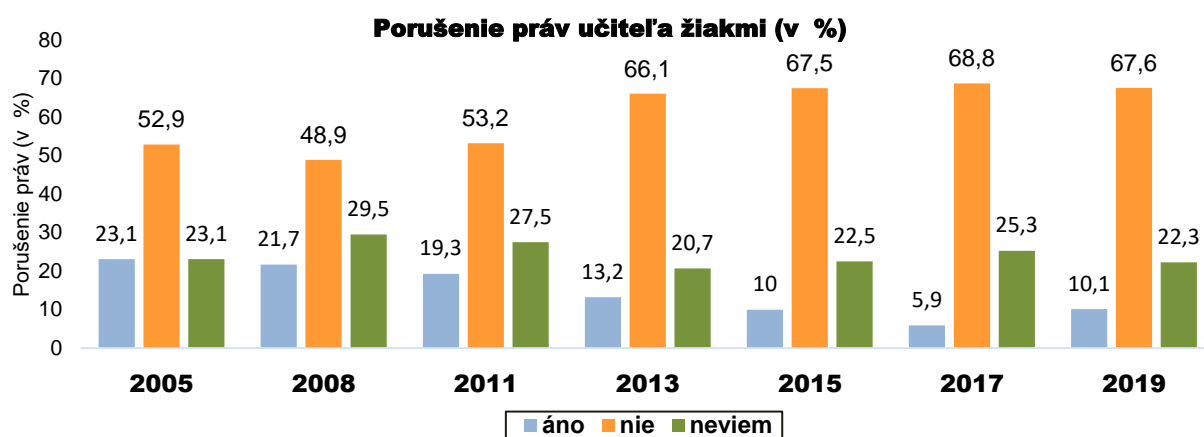
V ostatnej dobe v spoločnosti čoraz viac rezonujú negatívne prejavy správania sa v školskom prostredí. Hoci sa na školskej pôde hovorí skôr o šikanovaní detí a žiakov, negatívne prejavy správania (útoky) existujú aj vo vzťahu učiteľom. A tak okrem všeobecného zmapovania výskytu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sme vo výskume sledovali aj porušenie práv učiteľov žiakmi. Pri analýze problému je však potrebné zohľadniť subjektívne vnímanie porušenia, mieru uvedomenia si porušenia práv, ako aj mieru priznania skutočnosti.

Zaujímavá skutočnosť sa potvrdila pri sledovaní **porušovania práv učiteľa žiakmi** za celé skúmané obdobie (roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019). Tak ako klesá do roku 2017 percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva (rok 2005: 23,1 %, rok 2008: 21,7 %, rok 2011: 19,3 %, rok 2013: 13,2 %, rok 2015: 10,0 %, rok 2017: 5,9 %), tak v súčasnosti sa zvyšuje počet pedagógov, ktorí na otázku nevedeli, alebo nechceli odpovedať. V ostatnej vlne zisťovania však oproti predchádzajúcim výsledkom (rok 2007) zaznamenávame nárast presvedčenia oslovených učiteľov základných a stredných školách, že došlo k porušeniu ich práv zo strany žiakov. A tak spolu so všeobecne vnímaným nárastom násilia v spoločnosti a vo svete zvyšuje sa aj pocit učiteľskej verejnosti o porušovaní ich práv zo strany žiakov aj ich rodičov. Ako zdôrazňuje J. Koničková v príspevku *Agresivita detí v škole „za agresívnymi reakciami žiakov voči spolužiakom, tak aj učiteľom sú často ukryté negatívne zážitky, nezrelí či ľahostajní rodičia alebo iné deti. Inak povedané záleží od toho, aký život dieťa žije. Normálne a zdravé dieťa, ktoré netrpí hmotným, ani citovým nedostatkom, nebýva väčšinou agresívne bez príčiny“*. Aj psychológ M. Zelina za agresiou žiakov a mladých ľudí vidí predovšetkým nedostatok morálnych hodnôt, sebaovládania a sebaregulácie. Zdôvodňuje to vplyvom civilizácie, rozpadom rodín, nedostatkom citu a pozornosti zo strany dospelých. Významnú úlohu pritom zohráva aj osobnosť učiteľa. Pokiaľ žiak cíti, že si ho učiteľ váži, vníma ho ako osobnosť, prejavuje mu úctu, akceptuje ho, aj žiak potom takto nazerá na učiteľa.

Tabuľka 53 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv (v %)

Porušenie práv učiteľa žiakmi	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	23,1	21,7	19,3	13,2	10,0	5,9	10,1
nie	52,9	48,9	53,2	66,1	67,5	68,8	67,6
neviem	23,1	29,5	27,5	20,7	22,5	25,3	22,3

Graf 31

Aj napriek všeobecnému zvyšovaniu násilia v školskom prostredí výsledky zisťovania o porušení práv učiteľa žiakmi dokumentujú od začiatku zisťovania neustály pokles presvedčenia skúmaných učiteľov základných aj stredných škôl o možnom porušení ich práv, ktorý však v ostatnej vlne zaznamenáva nárast. Diferenciácie podľa typu školy pôsobenia pedagóga ukázali, že sú to v celom skúmanom období predovšetkým učitelia v základných školách, ktorí vo vyššej miere pripúšťajú porušenie ich práv zo strany žiakov, aj keď percentá do roku 2017 neustále klesajú. Pokles zaznamenávame aj pri stredoškolských pedagógoch. V ostatnej vlne, ako sme už konštatovali, dochádza k určitému nárastu u učiteľov základných škôl, aj u stredoškolských pedagógoch. Podrobné údaje popisuje *tabuľka 54*.

Tabuľka 54 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Porušenie práv učiteľa	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
áno	20,8	25,0	27,7	17,0	25,3	14,2	12,8	13,6	14,9	5,2	7,3	4,5	14,0	7,2
nie	52,8	52,9	39,9	55,6	44,5	60,4	67,6	64,7	60,7	73,7	68,3	69,3	61,0	72,9
neviem	26,4	20,6	32,4	27,4	30,1	25,4	19,6	21,7	24,4	21,1	24,4	26,2	25,0	19,9

Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

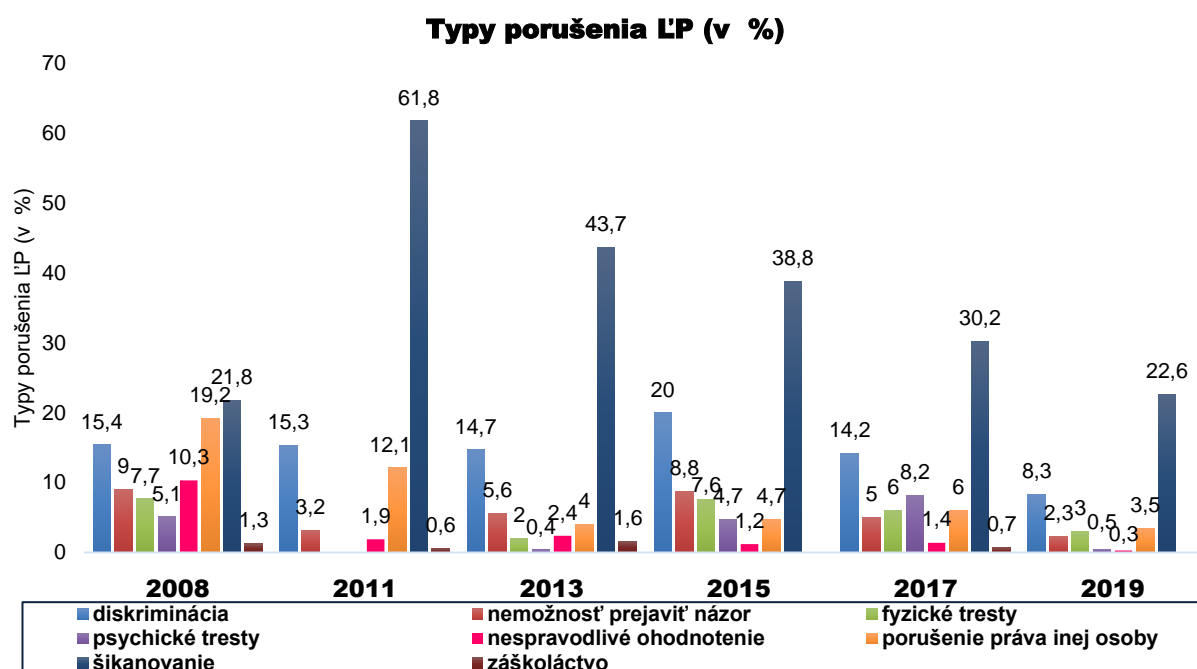
Porovnaním výsledkov jednotlivých typov porušení za sledované roky (rok 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019) sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85 % oslovených učiteľov základných a stredných škôl deklarovalo, že k porušovaniu ľudských práv a práv dieťaťa u nich v škole nedochádza. Hoci do roku 2015 neustále stúpa presvedčenie pedagógov o porušovaní ľudských práv v školách a klesá tak percento učiteľov s názorom o jeho absencii, od tohto obdobia opäť dochádza k nárastu respondentov popierajúcich porušovanie práv v škole. Pri ostatnom zisťovaní sa takmer 60 % respondentov vyjadrilo, že k porušovaniu ľudských práv a práv dieťaťa v škole nedochádza (rok 2008: 85,0 %, rok 2011: 57,5 %, rok 2013: 36,1 %, rok 2015: 26,5 %, rok 2017: 39,1 %, rok 2019: 57,8 %). Od roku 2017 zaznamenávame zlepšovanie situácie, aj keď výsledky možno považovať za diskutabilné. Či skutočne odrážajú situáciu v školách by vyžadovalo hlbšiu analýzu názorov pedagógov, príčin a dôsledkov. Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie je tak zrejmý pokles všetkých uvádzaných porušení práv. Opäť tak ako v predchádzajúcich skúmaniach dominuje šikanovanie a následne diskriminácia. Zistené výsledky sú prekvapujúce a to v súvislosti s celkovým nárastom agresivity, šikanovania, diskriminácie a porušovania slobody prejavu v spoločnosti. Predpokladáme, že ide o určité zahmlievanie, zatajovanie, prípadne nevedomosť zo strany pedagógov. Podrobné údaje sú uvedené v *tabuľke 55*.

Tabuľka 55 Typy porušenia ľudských práv (v %)

Typy porušenia ľudských práv	2008	2011	2013	2015	2017	2019
diskriminácia	9,4	15,3	14,7	20,0	14,2	8,3
nemožno prejaviť svoj názor	6,0	3,2	5,6	8,8	5,0	2,3
fyzické tresty	2,0	0	2,0	7,6	6,0	3,0
psychické tresty	1,8	0	0,4	4,7	8,2	0,5
nespravodlivé ohodnotenie	2,8	1,9	2,4	1,2	1,4	0,3
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa	8,1	12,1	4,0	4,7	6,0	3,5
šikanovanie	29,6	61,8	43,7	38,8	30,2	22,6
záškoláctvo	1,0	0,6	1,6	0,0	0,7	0,0
iné	1,5	2,5	1,2	4,1	2,1	0,8
neviem	1,8	2,4	4,0	3,5	2,1	1,0
nestretol som sa	85,0	57,5	36,1	26,5	39,1	57,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 32

Sledovaním typov porušenia ľudských práv a práv dieťaťa podľa typu školy, v ktorej pôsobia skúmaní učitelia, sa zistili zaujímavé skutočnosti. Z výpovedí učiteľov, ktorí boli svedkami porušenia práv v škole za celé obdobie skúmania je zrejme, že problém šikanovania je výraznejší v prostredí základných škôl, aj keď v ostatných rokoch mierne prevažuje v stredných školách. Na druhej strane porušenie práva na slobodu prejavu prevažuje v niektorých rokoch zisťovania (roky 2011, 2013, 2019) v názoroch stredoškolských pedagógov a v niektorých (roky 2008, 2015, 2017) zas u učiteľov základných škôl. Je teda zrejme, že učitelia si uvedomujú, že žiaci majú právo na vlastný názor a uvedené právo je často v prostredí škôl porušované. Výrazné zastúpenie v uvádzaných typoch porušenia práv má aj diskriminácia. Má, s výnimkou roku 2008 a 2015, vyššie zastúpenie v názoroch stredoškolských pedagógov. Hoci porušenie práv inej osoby v škole (napr. učiteľa) vykazuje klesajúci trend v prostredí základných aj stredných škôl, v ostatných dvoch vlnách zisťovania dochádza podľa vyjadrenia skúmaných pedagógov k jej nárastu v oboch typoch škôl. Aj fyzické násilie zaznamenáva v uvedenom období stúpajúci trend, aj keď maximum dosahuje v odpovediach respondentov, učiteľov základných škôl v roku 2015. Podrobné údaje znázorňuje *tabuľka 56*.

Tabuľka 56 Typy porušenia ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Typy porušenia	2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
diskriminácia	9,9	8,6	13,2	18,2	12,2	16,8	29,3	9,1	16,2	9,0	9,2	7,7
nemožno prejavíť názor	5,8	5,0	2,2	4,5	3,5	7,3	13,0	3,9	3,4	5,0	1,7	2,7
fyzické tresty	2,9	0,9	0,0	0,0	3,5	0,7	12,0	2,6	1,7	4,0	4,0	2,3
psychické tresty	3,5	0,5	0,0	0,0	0,9	0,0	6,5	2,6	0,9	2,0	0,6	0,5
nespravodlivé ohodnotenie	0,6	4,1	1,1	3,0	1,7	2,9	1,1	0,0	2,6	0,0	0,0	0,1
porušenie práv inej osoby	7,0	9,0	17,6	4,5	3,5	4,4	4,3	3,9	6,8	9,0	4,6	2,7
šikanovanie	31,4	27,9	60,4	63,6	52,2	36,5	40,2	37,7	41,0	42,0	24,1	21,2
záškoláctvo	1,2	0,9	0,0	1,5	1,7	1,5	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0
iné	2,9	0,5	3,3	1,5	0,9	1,5	6,5	1,3	26,5	37,0	0,0	1,4
neviem	3,5	4,1	2,9	2,1	3,5	4,4	4,3	2,6	3,4	2,0	1,7	0,5
nestretol som sa	51,7	54,9	49,3	63,3	32,2	39,4	13,0	42,9	23,9	18,0	54,0	60,8

Tabuľka 57 Typy porušenia ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ, bez nestretol som sa (v %)

Typy porušenia	2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
diskriminácia	20,2	18,8	16,0	19,4	17,9	27,7	29,3	9,1	11,0	21,3	20,0	19,5
nemožno prejavíť názor	11,9	10,9	2,7	4,8	5,1	12,0	13,0	3,9	6,1	4,5	3,8	6,9
fyzické tresty	6,0	2,0	-	-	5,1	1,2	12,0	2,6	4,9	2,2	8,8	5,7
psychické tresty	7,1	1,0	-	-	1,3	0,0	6,5	2,6	2,4	1,1	1,3	1,1
nespravodlivé ohodnotenie	1,2	8,9	1,3	3,3	2,6	4,8	1,1	0,0	0,0	3,4	0,0	1,1
porušenie práv inej osoby	14,3	19,8	21,3	5,0	5,1	7,2	4,3	3,9	11,0	9,0	10,0	6,9
šikanovanie	64,3	61,3	73,3	70,0	76,9	60,2	40,2	37,7	51,2	53,9	52,5	54,0
záškoláctvo	2,4	2,0	0,0	1,7	2,6	2,4	-	-	0,0	1,1	-	-
iné	6,0	1,0	4,0	1,7	1,3	2,4	6,5	1,3	45,1	34,8	0,0	3,4
neviem	7,1	8,9	0,0	2,5	5,1	7,2	4,3	2,6	2,4	4,5	3,8	1,1

Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

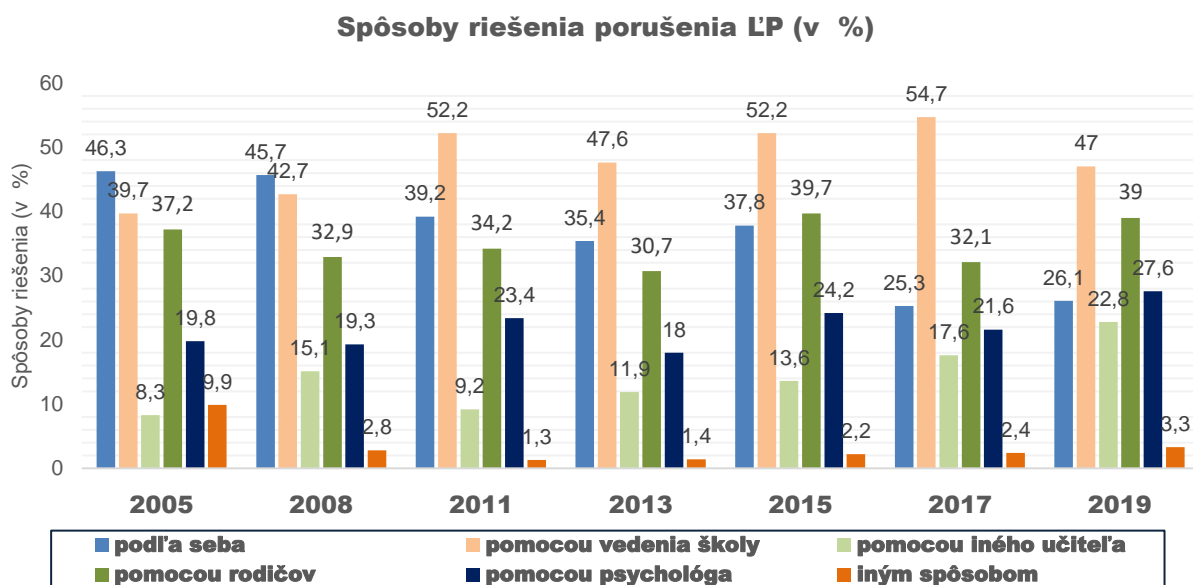
Súčasne s analýzou porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme u oslovených pedagógov sledovali aj spôsoby ich riešenia. Porovnanie výsledkov zisťovaní za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí ostáva za celé obdobie nezmenené, zaznamenali sme určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac spolupracujú navzájom, ale aj s rodičmi a psychológom. Práve riešenie problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v spolupráci s ostatnými učiteľmi školy zaznamenáva výrazné zvýšenie (rok 2005: 19,8 %, rok 2008: 19,3 %, rok 2011: 23,4 %, rok 2013: 18,0 %, rok 2015: 24,2 %, rok 2017: 21,6 %, rok 2019: 28,0 %). Oslovení pedagógovia si uvedomujú závažnosť situácie, nespoliehajú sa na vlastné sily a pri riešení porušenia ľudských práv úzko spolupracujú s ostatnými činiteľmi. V škole by tak mala byť snaha o vytvorenie pozitívnej klímy, kde by si mali byť žiaci vedomí toho, že v prípade akýchkoľvek problémov sa môžu obrátiť na niekoho z dospelých. Školský psychológ, riaditeľ školy, učitelia, vychovávatelia, či iní pracovníci by mali navzájom spolupracovať pri riešení problémov žiakov, mali by sa podieľať na vytvorení takého prostredia školy, v ktorom sa budú žiaci i učitelia cítiť bezpečne.

Tabuľka 58 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv (v %)

Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
snažím sa problém riešiť sám	46,3	45,7	39,2	35,4	37,8	25,3	26,1
obrátim sa na vedenie školy	39,7	42,7	52,2	47,6	52,2	54,7	47,0
obrátim sa na iného učiteľa	8,3	15,1	9,2	11,9	13,6	17,6	22,8
obrátim sa na rodičov	37,2	32,9	34,2	30,7	39,7	32,1	39,0
obrátim sa na psychológa	19,8	19,3	23,4	18,0	24,2	21,6	27,6
iným spôsobom	9,9	2,8	1,3	1,4	2,2	2,4	3,3
žiadnym spôsobom	0,0	0,5	0	0,3	0,6	1,0	0,5
s porušením LP som sa nestretol	26,4	16,8	15,2	23,0	21,7	18,4	20,0

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pre možnosť viacerých odpovedí.

Graf 33

Ak získané výsledky porovnáme vo vzťahu k typu školy, v ktorej pôsobia skúmaní pedagógovia zistíme, že v celom skúmanom období dominuje pri riešení porušenia ľudských práv spolupráca učiteľa a vedenia školy ako v prostredí základných, tak aj stredných škôl. Je zaujímavé, že pritom neustále klesá percento pedagógov, ktorí sa snažia riešiť vzniknutý problém vlastnými prostriedkami v spolupráci s triedou. Jav je zreteľnejší v základných školách, podobne ako obrátenie sa o pomoc na vedenie školy, prípadne iného pedagóga. Aj spolupráca s rodičmi žiaka je vyššia u mladších žiakov.

Od roku 2013 zaznamenávame výrazný posun riešenia porušenia práv v prostredí stredných škôl so psychológom. A tak stredoškolskí pedagógovia od tohto obdobia vo výrazne vyššom percente než učitelia na nižšom stupni vzdelávania deklarujú spoluprácu so školským psychológom, aj keď v ostatnej vlne zisťovania sa situácia zmenila. Názor, že k porušeniu práv v škole nedochádza deklarovali vo všetkých rokoch skúmania výraznejšie stredoškolskí učitelia. Údaje uvádza *tabuľka 59*.

Tabuľka 59 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv – porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Spôsoby riešenia	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
samostatné riešenie	50,9	43,3	45,1	46,0	44,9	34,5	38,9	32,1	47,9	28,8	23,3	27,7	34,7	19,5
vedenie školy	45,3	35,8	48,0	38,8	54,4	50,6	50,6	44,8	55,7	49,7	62,2	46,3	60,7	53,8
iný učiteľ	7,5	9,0	15,6	14,7	13,6	5,4	13,9	9,9	11,4	15,7	18,1	17,4	28,3	18,6
rodičia	45,3	31,3	45,1	23,2	44,2	25,6	32,8	28,7	46,1	34,6	33,7	31,0	50,9	29,4
psychológ	22,6	17,9	23,7	16,1	25,9	21,4	11,1	24,9	19,8	28,3	15,7	28,1	29,5	26,2
iný spôsob	11,3	9,0	1,7	3,6	0,7	1,8	0,6	2,2	3,0	1,6	2,4	2,5	4,6	2,3
žiadny spôsob	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,6	0,4	1,7	0,6	0,5
nestretol som sa	20,8	31,3	10,4	21,9	8,2	20,8	20,6	25,4	19,8	24,6	15,3	21,9	15,0	24,0

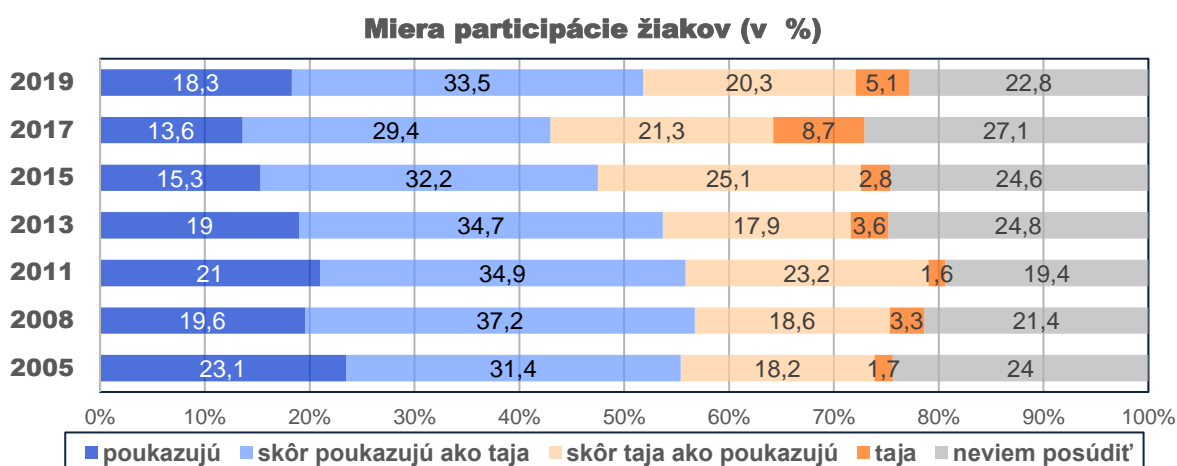
8. Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

Z porovnávej tabuľky vyplýva, že poukazovanie na porušenie ľudských práv v školskom prostredí zaznamenáva do roku 2011 pozitívny trend. V ďalších rokoch skúmania je zreteľné zhoršenie, ktoré v súčasnosti opäť naberá pozitívny smer. O poukazovaní žiakov na prejavy porušenia ľudských práv v škole je tak v súčasnosti presvedčených viac učiteľov ako v predchádzajúcom roku skúmania a zároveň klesá percento deklarujúcich skôr zatajovanie, respektíve jednoznačné zakrývanie problému (rok 2005: 19,9 %, rok 2008: 21,9 %, rok 2011: 24,8 %, rok 2013: 21,5 %, rok 2015: 27,9 %, rok 2017: 30,0 %, rok 2019: 25,4 %). Tieto percentá sú za celé sledované obdobie z nášho pohľadu vysoké. Je zrejme, že žiaci základných a stredných škôl zo strachu, či z ľahostajnosti sa stále viac snažia porušenie ľudských práv a práv dieťaťa v škole nevidieť, skryť či zatajiť. A hoci v názoroch oslovených za celé obdobie skúmania prevláda presvedčenie o odkrývaní porušenia ľudských práv v škole, neustále rastú snahy žiakov skutočnosť zatajiť. Jav by bolo potrebné v budúcnosti podrobiť hlbšej analýze.

Tabuľka 60 Miera participácie žiakov na riešení porušenia práv (v %)

Miera participácie žiakov	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
poukazujú	23,1	19,6	21,0	19,0	15,3	13,6	18,3
skôr poukazujú ako taja	31,4	37,2	34,9	34,7	32,2	29,4	33,5
skôr taja ako poukazujú	18,2	18,6	23,2	17,9	25,1	21,3	20,3
taja	1,7	3,3	1,6	3,6	2,8	8,7	5,1
neviem posúdiť	24,0	21,4	19,4	24,8	24,6	27,1	22,8

Graf 34

Podľa výpovedí oslovených učiteľov môžeme konštatovať, že približne každý druhý a to bez rozdielu typu školy je presvedčený, že žiaci poukazujú na porušenia práv v školskom prostredí, pričom dochádza k postupnému poklesu podielu učiteľov s uvedeným názorom. Na druhej strane v ostatnej vlne zisťovania zaznamenávame najvyššie percento u učiteľov na nižšom stupni vzdelávania (rok 2019: ZŠ 60,4 %, SŠ 44,6 %). Sú to väčšinou stredoškolskí pedagógovia, ktorí vo vyššom zastúpení volili možnosť neviem a k problému nezaujali stanovisko. Najmarkantnejšie sa to prejavilo v ostatnom roku skúmania. Pritom uvedený postoj mala v zisťovaní v roku 2017 až tretina učiteľov základných škôl. Práve v tomto roku zaznamenávame najvyššie percento tých, ktorí poukazujú na jednoznačné zatajovanie problému zo strany žiakov základných škôl. O tom, že žiaci zatajujú porušenie práv v škole (skôr zatajujú a jednoznačne taja) sú presvedčení viac učителиa na nižšom stupni, aj keď zaznamenávame výnimky a to v rokoch 2005, 2015 a 2019.

Tabuľka 61 Miera participácie žiakov na riešení porušenia práv - porovnanie ZŠ a SŠ (v %)

Miera participácie	2005		2008		2011		2013		2015		2017		2019	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
poukazujú	20,8	25,0	22,0	17,9	21,4	20,7	19,7	18,4	18,3	12,8	13,4	13,6	20,9	16,4
skôr poukazujú	34,0	29,4	30,6	42,0	35,2	34,9	36,0	33,5	34,1	30,3	30,4	28,8	39,5	28,2
skôr taja	17,0	19,1	20,8	17,0	26,2	20,7	23,6	12,4	23,2	27,1	21,5	20,6	14,5	25,0
taja	1,9	1,5	4,6	2,2	0,7	2,4	2,2	4,9	4,3	1,6	13,0	4,5	4,7	5,5
neviem	24,5	23,5	22,0	21,0	16,6	21,3	18,5	30,8	20,1	28,2	21,9	32,5	20,3	25,0

Školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám. Škola je po rodine druhým najdôležitejším činiteľom, ktorý vplýva na dieťa. Škola je miestom komunikácie medzi žiakmi a medzi žiakom a učiteľom. Učiteľ ako výchovný činiteľ, ktorého výchovné účinky možno zistiť vo výsledkoch vyučovania, v prispôsobovaní sa životným podmienkam a vo formovaní osobnosti má možnosť pomáhať pri aplikácii dodržiavania ľudských práv v prostredí školy, pomáhať predchádzať všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, zlepšovať vzťahy medzi ľuďmi, presadzovať prvky tolerancie. Získané poznatky z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa je možné využiť v riadiacej práci, pri tvorbe školských vzdelávacích programov a učebných osnov jednotlivých vyučovacích predmetov, ako aj pri koncipovaní školských stratégií a zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku.

Z prezentovaných výskumných výsledkov vyplývalo, že hoci boli žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, stále viac sa do popredia dostávali aj aktívne formy výučby, napríklad nástenky, školské časopisy a besedy, ale aj zapojenie žiakov do rôznych súťaží z predmetnej problematiky. Učители počas výučby najčastejšie čerpali potrebné poznatky z učebnice a z odborných materiálov. Zistené výsledky dlhodobo poukazujú na výraznú spokojnosť učiteľov základných a stredných škôl s priestorom venovanom ľudským právam v školskom vzdelávaní, pričom sa domnievali, že žiaci v ňom majú vytvorený dostatočný priestor na prezentovanie svojich názorov. Medzi dôležité skutočnosti patrila forma výučby ľudských práv v základných a stredných školách a ich zapojenie do zaujímavých neformálnych aktivít ako boli rôzne súťaže, projekty, olympiády a pod.

Veľmi dôležitá bola oblasť vzdelávania pedagógov. Aj keď bolo zistené zlepšenie v oblasti vzdelávania k ľudským právam, domnievame sa, že ešte stále nie je na požadovanej úrovni. Príčiny tejto zlej situácie nie sú v nezaujme učiteľov o ďalšie vzdelávanie, prípadne v ich časovej preťažnosti, ale predovšetkým v nedostatku informácií a financií určených pre školstvo.

Závery a odporúčania

Z vyhodnotenia stavu výchovy a vzdelávania k ľudským právam (roky 2004 – 2019) vyplynuli tieto závery a odporúčania. Návrhy opatrení vychádzajú aj z ďalších zistení, ktoré boli súčasťou záverečných správ, publikácií a odpočtov z výskumov a prieskumov od roku 2005 do roku 2019:

- Názory na **rozsah priestoru venovaný problematike LP** sa delia približne na dve skupiny, na tých, ktorí sa domnievajú, že danej problematike by sa mal v školách venovať väčší priestor a na tých, ktorí sú spokojní s jeho rozsahom. Spokojnosť s priestorom je viac zastúpená v názoroch učiteľov základných škôl. Päťina učiteľov stredných škôl prejavila záujem o samostatný predmet. Okrem toho došlo k nárastu podielu tých učiteľov, ktorí sa domnievajú, že výučba ľudských práv skôr nevyplýva na zmenu názorov a postojov žiakov základných a stredných škôl. Zároveň v otvorených otázkach bola často zastúpená požiadavka na zvýšenie časovej dotácie pre predmet občianska výchova, náuka/náuka o spoločnosti.
 - Zvážiť zvýšenie časovej dotácie pre predmety občianska výchova, náuka/náuka o spoločnosti, pretože súčasný časový priestor venovaný problematike ľudských práv je pre podstatnú časť učiteľov nedostatočný, aby sa u žiakov mohli upevniť poznatky z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa, zvýšením časovej dotácie by bolo aj viac času na názory a diskusiu so žiakmi.
- V školách pretrváva **problém s nedostatočným zabezpečením škôl metodickými príručkami, odbornými materiálmi a učebnými pomôckami k výučbe ľudských práv** (ako aj k multikultúrnej výchove), čiastočne aj s ich kvalitou, v základných školách je v tomto smere o niečo nepriaznivejšia situácia. Nepriaznivú situáciu s materiálmi k výučbe dotvára fakt, že významná časť pedagógov získava materiály k výučbe z internetu a zároveň si pripravujú aj vlastné materiály. Preto nie je prekvapením, že prevažná časť učiteľov by uvítala dodanie ďalších materiálov, najmä odbornej literatúry a pomôcok k výučbe. Okrem toho sa výrazne zvýšila požiadavka na ďalšie rozpracovanie niektorých ľudskoprávných tém. Preto je potrebné:
 - zabezpečiť dodanie materiálov vydaných k problematike výchovy ľudských práv (ako aj multikultúrnej výchovy) do škôl (metodických príručiek, odbornej literatúry, pracovných listov, obrazových pomôcok, CD/DVD nosičov k problematike a pod.);
 - zvážiť vydanie komplexnej učebnice (doplnenej nielen o najnovšie poznatky z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa, ale i o moderné vyučovacie metódy, techniky a technológie, napr. audiovizuálne spracovanie problematiky na CD/DVD nosiče, obrazové pomôcky k výučbe), ktorá by žiakom pomohla pochopiť základné pojmy a pretransformovať učivo do každodenných situácií, okrem toho by veľmi pomohli aj modelové situácie a úlohy vyžadujúce si ich aktívny prístup, pomocou ktorých by si zároveň žiaci upevnili svoje teoretické poznatky;
 - zvážiť vydanie ďalších odborných materiálov k výučbe ľudských práv (napr. zamerané na aktuálne celospoločenské problémy), ich aktualizácia;
 - venovať pozornosť témam, ktoré si vyžadujú širšie rozpracovanie, napríklad diskriminácia, rasizmus, xenofóbia, národnostné menšiny, šikanovanie, práva detí a učiteľov, spoločenské problémy (korupcia, domáce násilie, interrupcie, eutanázia, delikvencia a kriminalita, migrácia, homosexualita), presadzovanie a dodržiavanie ľudských práv v SR a v zahraničí.

- Školy počas školského roka organizujú a zabezpečujú **rôzne aktivity** (programy, projekty), **podujatia, ale aj súťaže k ľudským právam**. Z monitoringu vyplýva, že zapojenie škôl do týchto aktivít je v celom sledovanom období nepostačujúce, najmä v prostredí základných škôl. Zapojenie stredných škôl do Olympiády ľudských práv sa síce zvýšilo, avšak miera participácie učiteľov na príprave žiakov, ako aj miera zapojenia žiakov je nedostatočná. Učitelia aj riaditelia sa síce domnievajú, že aktivity, podujatia a súťaže sú pre žiakov prínosné, ale názory žiakov sú menej priaznivé, v prípade organizovania školskej akcie k problematike ľudských práv (prednáška, súťaž a podobne) sa jej žiaci prevažne zúčastnia, iba ak je povinná. Preto by bolo vhodné:
 - prehodnotiť možnosti, spôsoby a formy aktivít, podujatí a súťaží k ľudským právam (zvýšiť ich atraktivitu pre žiakov a efektívnosť), ktoré by mali prispievať k rozširovaniu a upevneniu získaných poznatkov žiakov k ľudským právam (napr.: besedy a diskusie s odborníkmi na ľudskoprávne témy, spolupráca so žiackym samosprávnym orgánom);
 - zvýšiť informovanosť a záujem žiakov o uvedené programy, projekty, podujatia a súťaže zamerané na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa;
 - zvýšiť informovanosť a záujem žiakov základných aj stredných škôl o Olympiádu ľudských práv.
- Takmer všetci skúmaní pedagógovia pripisujú **d'alšiemu vzdelávaniu učiteľov v oblasti ľudských práv** nezastupiteľný význam, dokonca väčšina ho považuje za veľmi dôležité a potrebné, avšak miera zapojenia do vzdelávacích aktivít v oblasti je nepostačujúca. Najvýznamnejším dôvodom neúčasti bola nedostatočná informovanosť a neznalosť organizácie, ktorá takéto vzdelávanie realizuje. Podobne v prípade multikultúrnej výchovy učitelia pociťujú nedostatok organizovaných školení a seminárov, preto by časť učiteľov uvítala ďalšie vzdelávanie aj k témam multikulturalizmu. Pozitívom je, že poznatky získané zo vzdelávacích aktivít boli zapracované do výučby ľudských práv. Išlo predovšetkým o rôzne hry, modelové situácie, či zážitkové aktivity, ktoré učitelia na hodinách pri výučbe ľudských práv využívajú, ako aj rôzne materiály, ktoré učitelia dostali k dispozícii. Z obsahovej stránky učitelia ocenili najmä všeobecné poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa, domáce i zahraničné právne dokumenty a špecifické témy ľudských práv, ako je problematika menšín, šikanovania, diskriminácie a podobne. Preto je potrebné:
 - umožniť učiteľom ďalšie vzdelávanie k problematike ľudských práv a multikultúrnej výchovy;
 - výrazne zvýšiť informovanosť učiteľov o vzdelávacích možnostiach v oblasti ľudských práv a o ich realizátoroch prostredníctvom spolupracujúcich organizácií (MPC a pod.);
 - zväziť možnosti organizovania kurzov a seminárov pre všetkých učiteľov, nielen pre tých, čo vyučujú spoločenskovedné predmety.
- V celom sledovanom období boli podľa žiakov dominantnými **typmi porušovania ľudských práv v školskom prostredí** šikanovanie a nemožnosť vyjadriť svoj názor. Vo vzťahu k počiatočným zisteniam z roku 2005 došlo k poklesu zastúpenia diskriminácie, fyzických a psychických trestov a ponúkaniu drog, stúpajúci trend bol pri nemožnosti vyjadrenia svojho názoru. Okrem toho sa výraznejšie zvýšila miera nespokojnosti stredoškolákov s riešením porušenia ľudských práv v školskom prostredí. Negatívom je, že významná časť žiakov v prípade porušenia ľudských práv a práv dieťaťa danú skutočnosť neoznámia nikomu, nikoho nepožiadajú o pomoc.

- Zvýšiť informovanosť žiakov o rôznych druhoch porušenia ľudských práv v školskom prostredí, o dôsledkoch ich konania a zodpovednosti každého človeka za svoje činy a o možnostiach ich riešenia (o ich výskyte je nutné hovoriť s rodičmi, učiteľmi, výchovným poradcom, školským psychológom a vedením školy alebo s osobou, ktorej dôveruje a spoločne hľadať riešenie).
- Posilniť v školách vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi, žiakmi navzájom a spoluprácu učiteľov s rodičmi tak, aby sa zvýšila dôvera žiakov a vytvorila pozitívna klíma v triede a škole.
- Zvýšiť zapojenie škôl do preventívnych programov a aktivít zameraných na sociálno-patologické javy v školskom prostredí (najmä na šikanovanie).
- Posilniť vzájomnú spoluprácu rodiny a školy v oblasti porušovania ľudských práv ako aj vzdelávania k ľudským právam, pretože reálna miera vzájomnej spolupráce sa neustále znižuje.

Rodičia žiakov základných a stredných škôl

Problematika výchovy k ľudským právam sa výrazne dotýka nielen žiakov základných a stredných škôl a ich učiteľov, ale aj rodičov žiakov. Veď rodinné prostredie patrí popri škole k najdôležitejším faktorom formujúcich charakter a osobnosť dieťaťa. Výskumné úlohy zamerané na zistenie názorov a postojov rodičov žiakov základných a stredných škôl k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam a právam dieťaťa boli realizované v rokoch 2006, 2009, 2012, 2014 a 2018. Aj výskum vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu rodičov bol realizovaný v rámci kontinuálneho monitoringu vzdelávania a dodržiavania ľudských práv, ako súčasť projektu Efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam, v súlade s požiadavkami Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 až 2014 a Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR na roky 2015 až 2020 a s potrebou zvyšovania úrovne poznania a vzdelávania v oblasti ľudských práv.

Výberový súbor nebol reprezentatívny. Terénny zber údajov zabezpečovala profesionálna agentúra, ktorá bola určená na základe výsledkov výberového konania. Výsledky výskumu boli sledované podľa vopred stanovených identifikačných znakov: pohlavie, vek, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, typ školy, ktorú žiak navštevuje, veľkosť bydliska a kraj. Údaje boli štatisticky spracované prostredníctvom softvéru SPSS a interpretované boli najmä zistené dáta, v ktorých bola zaznamenaná štatisticky významná závislosť na hladine významnosti $p < 0,05$. Najzaujímavejšie výskumné zistenia boli spracované do záverečných správ a publikácií určených pre širšiu odbornú verejnosť.

Cieľom výskumu výchovy k ľudským právam v škole a rodine z pohľadu rodičov žiakov základných a stredných škôl bolo zmapovanie právneho vedomia a zdroja informácií o ľudských právach, analýza úrovne spolupráce rodiny a školy pri výchove k ľudským právam a miera participácie rodičov na výchove, analýza vzťahov v rodine a dodržiavanie ľudských práv v rodinnom prostredí. Získané výsledky boli porovnávané so zisteniami z rokov 2006, 2009, 2012, 2014 a 2018.

V nadväznosti na legislatívny rámec skúmanej problematiky a v súvislosti s potrebou zistenia úrovne výchovy k ľudským právam a úrovne dodržiavania práv detí a mladých ľudí v rodinách, boli stanovené tieto ciele výskumu:

- zmapovanie právneho vedomia žiakov základných a stredných škôl (znalosť práv dieťaťa, dokumentov o právach dieťaťa);
- zistenie zdroja informácií o ľudských právach (zastúpenie školy a rodiny);
- analýza úrovne spolupráce školy a rodiny pri výchove k ľudským právam a pri ich dodržiavaní;
- zistenie miery participácie rodičov na výchove k ľudským právam (znalosť a odovzdávanie poznatkov z oblasti ľudských práv);
- zhodnotenie dodržiavania ľudských práv v rodinnom a školskom prostredí a zistenie nedostatkov;
- príčiny a spôsoby trestania v školskom a rodinnom prostredí;
- analýza vzťahov v rodine a škole;
- komparácia výsledkov výskumu za roky 2006, 2009, 2012 a 2014 a spracovanie vývojových tendencií skúmanej problematiky.

Charakteristika výskumného súboru

Počet respondentov

Najnižší počet rodičov, ktorí sa zapojili do výskumu výchovy k ľudským právam bol evidovaný v roku 2012, najvyšší počet vyplnil dotazníky v roku 2006.

Tabuľka 62

Počet respondentov	2006	2009	2012	2014	2018
	330	202	138	304	395

Identifikačné znaky

Medzi základné identifikačné znaky patrilo pohlavie respondentov a typ školy, ktorú ich deti navštevovali.

Pohlavie respondentov

Za celé sledované obdobie sa do výskumu zapojil výrazne vyšší počet matiek než otcov.

Tabuľka 63

Pohlavie respondentov	2006	2009	2012	2014	2018
muži	72	54	40	86	98
ženy	258	148	98	218	297

Typ navštevovanej školy u dieťaťa

V roku 2006 sa výskumu zúčastnil vyšší počet rodičov žiakov základných škôl, pričom v rokoch 2009, 2012 a 2014 mali prevahu rodičia žiakov stredných škôl.

Tabuľka 64

Typ školy dieťaťa	2006	2009	2012	2014	2018
základná škola	173	93	60	130	43,5
stredná škola	157	109	78	174	56,5

Najzaujímavejšie výskumné zistenia za súbor rodičov

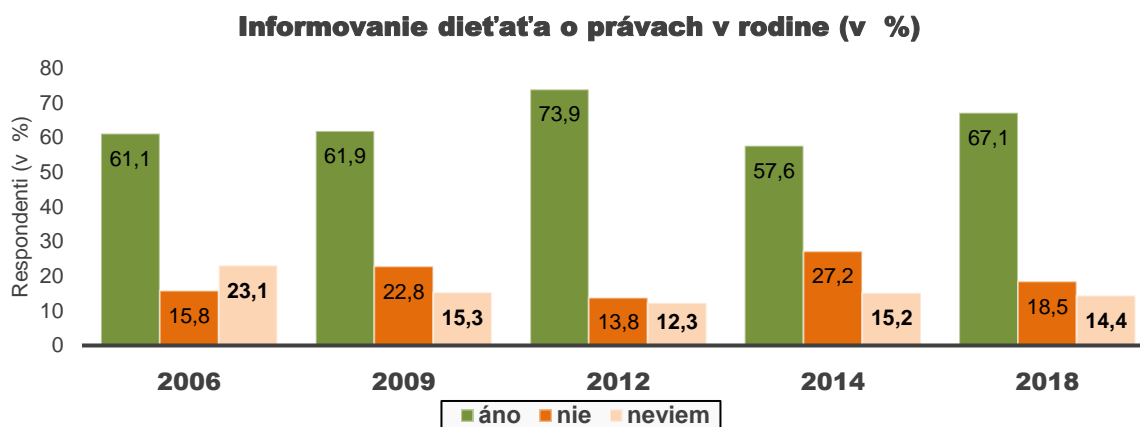
1. Informovanie dieťaťa o existencii práv dieťaťa

Porovnaním výsledkov za sledované roky 2006, 2009, 2012, 2014 a 2018 sa v zvyšovaní právneho vedomia žiakov základných a stredných škôl rodičmi potvrdil pozitívny trend a to do roku 2012. V roku 2014 bolo zaznamenané výraznejšie zníženie percenta rodičov diskutujúcich v rodine o právach dieťaťa. Hoci ešte vo výberovom súbore prevládali otcovia a matky uvedomujúci si dôležitosť informácií z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa pre ich syna alebo dcéru, ich podiel sa výraznejšie znížil najmä v spomínanom roku 2014. Na druhej strane práve v tomto roku skúmania dochádza k výraznejšiemu zvýšeniu podielu tých, ktorí deklarovali absenciu informovanosti o ľudských právach dieťaťa v rodinách. Hoci v ostatnej vlnе zisťovania zaznamenávame pokles uvedenej absencie, oproti výsledkom v rokoch 2006 a 2012 ide o negatívny trend. A tak od roku 2006 stúpa počet rodičov, ktorí o tejto závažnej téme doma so svojim dieťaťom nehovorili. Výsledky výskumov zároveň potvrdili znižujúce sa percento rodičov, ktorí nevedeli alebo nechceli na otázku odpovedať. Rodičia, ktorí problematiku výchovy k ľudským právam u svojich detí podcenili, by si mali uvedomiť, že ich dieťa bude dostatočne vyzbrojené vedomosťami len vtedy, keď sa dokáže v prípade ohrozenia brániť a súčasne si uvedomiť hodnotu človeka a dôležitosť medziľudských vzťahov v spoločnosti. Preto je dôležité nenechávať tento problém len na školu, učiteľov, ale práve výchovou v rodine dopĺňať poznatky dieťaťa.

Tabuľka 65 *Informovanie dieťaťa o právach v rodine (v %)*

Informovanie dieťaťa o právach v rodine	2006	2009	2012	2014	2018
áno	61,1	61,9	73,9	57,6	67,1
nie	15,8	22,8	13,8	27,2	18,5
neviem	23,1	15,3	12,3	15,2	14,4

Graf 35

2. Spolupráca rodiny a školy

„Čím viac sú rodičia zapojení do vzdelávacieho procesu školy, tým účinnejšie môže škola svoje ciele dosiahnuť.“

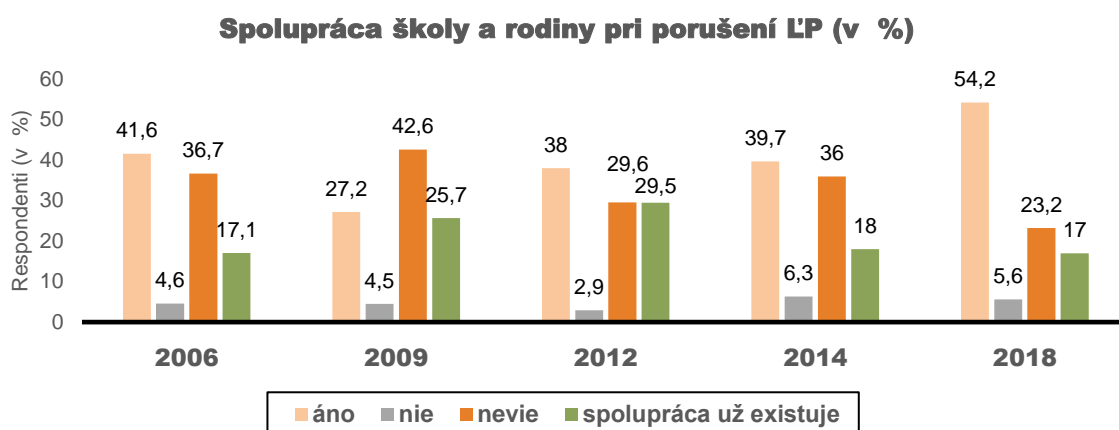
Záujem rodičov o spoluprácu so školou v oblasti porušovania ľudských práv

Ak získané výsledky porovnáme za sledované obdobie rokov 2009, 2012, 2014 a 2018 vidíme, že potreba spolupráce školy a rodiny pri porušovaní ľudských práv má stúpajúci trend. Stále viac rodičov žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že na riešení porušovania ľudských práv v škole by sa mala podieľať škola aj rodina, teda deklarujú potrebu spolupráce (rok 2009: 27,2 %, rok 2012: 38,0 %, rok 2014: 39,7 %, rok 2018: 54,2 %). Na druhej strane už existujúca spolupráca zaznamenáva pokles. Zatiaľ čo v predchádzajúcich zisťovaniach spoluprácu rodiny a školy v oblasti porušovania ľudských práv prezentovala viac ako štvrtina oslovených, v ostatnom roku zisťovania (rok 2018) existujúcu spoluprácu pripustilo len 17,0 %, pričom až štvrtina nevedela k problému zaujať stanovisko. Aj to svedčí o ešte stále nedostatočnej informovanosti rodičov žiakov, či ich nezaujíma o dianie v škole, aj keď najnovšie výsledky potvrdili výrazný pokles uvedeného postoja. Oproti zisteniam z roku 2014 súčasne v ostatnej vlně pokleslo aj percento tých, ktorí spoluprácu nevyžadujú, nemajú záujem o spoluprácu rodiny a školy v predmetnej oblasti. Celkovo tak od roku 2009 zaznamenávame pokles už existujúcej spolupráce rodiny a školy v oblasti ľudských práv.

Tabuľka 66 *Spolupráca školy a rodiny pri porušení EP (v %)*

Spolupráca školy a rodiny pri porušení EP	2006	2009	2012	2014	2018
áno	41,6	27,2	38,0	39,7	54,2
nie	4,6	4,5	2,9	6,3	5,6
neviem	36,7	42,6	29,6	36,0	23,2
spolupráca už existuje	17,1	25,7	29,5	18,0	17,0

Graf 36

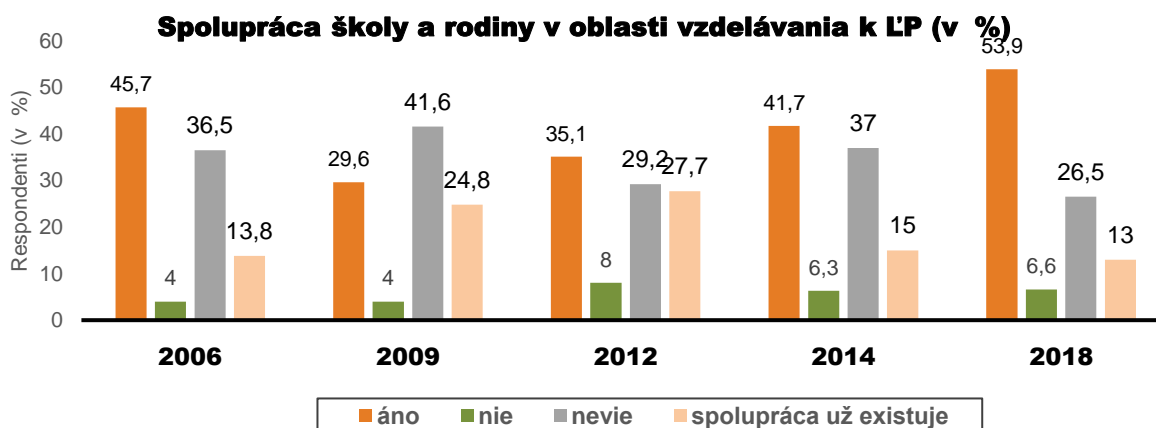
Vzájomná spolupráca rodičov a školy v oblasti vzdelávania k ľudským právam

Podobné výskumné zistenia sa ukázali aj pri sledovaní **spolupráce rodiny a školy v oblasti vzdelávania k ľudským právam**. Oproti údajom z roku 2006 klesol počet rodičov, ktorí súhlasili so vzdelávaním v danej oblasti a stúplo percento otcov a matiek, ktorí ho nepovažovali za potrebné. Približne rovnakú hodnotu za celé obdobie zisťovania dosiahol aj počet rodičov, ktorí na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať, s výnimkou roku 2014, kedy bol zaznamenaný vyšší počet rodičov s názorom, že spolupráca rodiny a školy pri vzdelávaní k ľudským právam už existuje. Opäť sú veľmi zaujímavé zistenia z roku 2009, kde bol evidovaný výrazný pokles počtu rodičov kladne hodnotiacich spoluprácu a vo vyššom počte stúpol počet otcov a matiek, ktorí nedokázali situáciu posúdiť. Porovnanie výsledkov za sledované roky 2006, 2009, 2012, 2014 a 2018 potvrdilo, že tak ako v prípade spolupráce školy a rodiny v oblasti porušovania ľudských práv, tak aj v oblasti vzdelávania došlo v ostatnej vlnе zisťovania u rodičov oslovených žiakov k výraznému nárastu záujmu o spoluprácu školy a rodiny aj v oblasti vzdelávania. Súčasne však už existujúca spolupráca pri vzdelávaní v oblasti ľudských práv vykazovala mierne klesajúci trend.

Tabuľka 67 Spolupráca školy a rodiny v oblasti vzdelávania k LP (v %)

Spolupráca školy a rodiny	2006	2009	2012	2014	2018
áno	45,7	29,6	35,1	41,7	53,9
nie	4,0	4,0	8,0	6,3	6,6
nevie	36,5	41,6	29,2	37,0	26,5
spolupráca už existuje	13,8	24,8	27,7	15,0	13,0

Graf 37

3. Porušenie práv dieťaťa

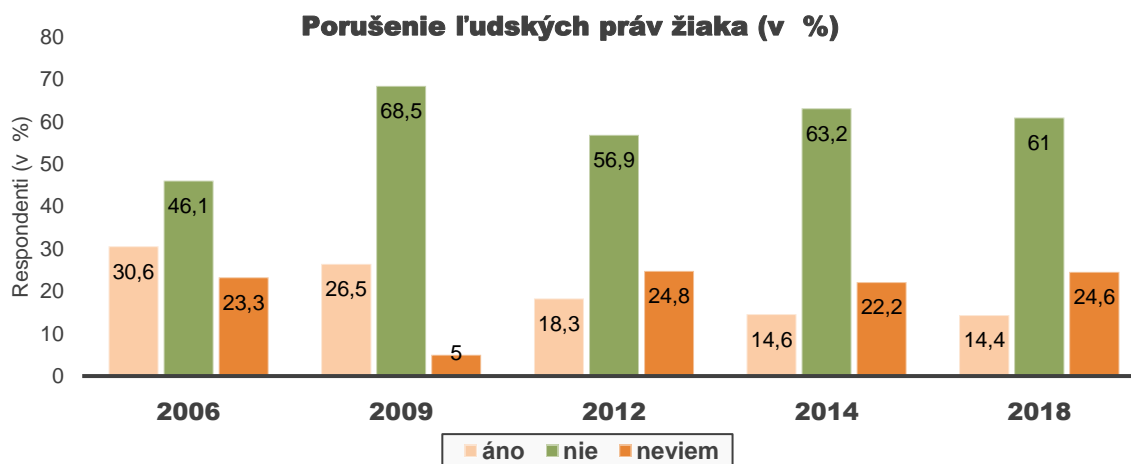
Porušenie práv dieťaťa očami rodičov

Výsledky názorov rodičov na **porušenie ľudských práv ich dieťaťa** v škole potvrdili na jednej strane neustály pokles rodičmi deklarovaných porušení práv dieťaťa (rok 2009: 26,5 %, rok 2012: 18,2 %, rok 2014: 14,6 %, rok 2018: 14,4 %), súčasne však klesá (najvýraznejšie v roku 2012) aj percento rodičov oslovených žiakov základných a stredných škôl, ktorí sa s porušením práv dieťaťa v škole nestretli (rok 2009: 68,5 %, rok 2012: 56,9 %, rok 2014: 63,2 %, rok 2018: 61,0 %). Dochádza tak k neustálemu znižovaniu počtu rodičov, ktorí vedia o porušení práv vlastného dieťaťa a riešia ho s dieťaťom, ale súčasne sa znižuje aj percento tých, ktorí uvedenú skutočnosť popierajú. Zarážajúce je, že až štvrtina oslovených rodičov, s výnimkou prvého roku zisťovania, za celé sledované obdobie volila možnosť neviem, nespomínam si (rok 2009: 5,0 %, rok 2012: 24,8 %, rok 2014: 22,2 %, rok 2018: 24,6 %). A tak hoci vo všeobecnosti vzrastá v prostredí školy a v celej spoločnosti agresivita a porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa, výsledky zisťovania to nepotvrdzujú. Jedná sa o nezáujem o dieťa zo strany rodičov, alebo o všeobecný trend detí zakrývať skutočnosť zo strachu, bagatelizovať porušenia práv, prípadne o nedostatočnú komunikáciu v rodine? Aj odpoveď na túto otázku by si vyžadovala hlbšie skúmanie javu, jej príčin a závislostí.

Tabuľka 68 Porušenie ľudských práv žiaka (v %)

Porušenie ľudských práv žiaka	2006	2009	2012	2014	2018
áno	30,6	26,5	18,3	14,6	14,4
nie	46,1	68,5	56,9	63,2	61,0
neviem	23,3	5,0	24,8	22,2	24,6

Graf 38

Závery a odporúčania

Výskumné zistenia ukázali, že väčšina oslovených rodičov žiakov základných a stredných škôl vysoko pozitívne hodnotila vzťahy medzi školským a rodinným prostredím. V ich výpovediach sa objavilo aj niekoľko námetov na zlepšenie spolupráce, ktoré možno zhrnúť nasledovne: bola by potrebná väčšia informovanosť rodičov o živote školy, o problémoch a aktivitách, ktoré škola organizuje. Otcovia a matky by privítali zlepšenie vzájomnej komunikácie, lepšie prehlbenie spolupráce, napríklad formou častejších stretnutí učiteľov a rodičov žiakov, demokratickejší prístup k žiakom, väčšiu toleranciu pedagógov a ich záujem o problémy detí. Situáciu by mohol zlepšiť aj individuálny prístup učiteľov k žiakom, rešpektovanie ich názorov a postojov ako aj rešpektovanie názorov rodičov, spoločné riešenie problémov a realizácia spoločných voľnočasových aktivít školy, kde by mali možnosť lepšie sa spoznať nielen učitelia a žiaci, ale i rodičia a pedagógovia.

Odporúčania

- Iniciovat' vzdelávacie programy pre učiteľov a rodičov vychádzajúc pritom z najnovších vedeckých poznatkov. Pre rodičov realizovať programy konkrétne orientované na výchovu detí v rodine. Iniciovat' vzdelávacie programy zamerané na pozitívne výchovné prístupy, riešenie problémov a presadzovať vytvorenie väčšieho priestoru v médiách pre takto orientované vzdelávacie programy.
- Zvýšiť informovanosť detí, rodičov a verejnosti o vnútroštátnych a medzinárodných dokumentoch a legislatíve v oblasti práv dieťaťa, o jednotlivých právach dieťaťa a z nich vyplývajúcich povinnostiach. Zvýšiť informovanosť o Dohovore o právach dieťaťa.
- Zvýšiť informovanosť detí, rodičov a verejnosti o organizáciách, ktoré sa venujú ľudským právam a právam dieťaťa.
- Naďalej presadzovať implementáciu zásad Dohovoru o právach dieťaťa do jednotlivých vyučovacích predmetov.

Názov: **Monitoring o vzdelávaní a dodržiavaní ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí za roky 2004 až 2019**
(Trendová analýza zistení za obdobie pätnásť rokov)

Autor: **Mgr. Marcela Bieliková**

Spoluriešiteľ: Mgr. Tomáš Runa

Vydavateľ: Centrum vedecko-technických informácií SR, Lamačská 8, Bratislava

Rok vydania: 2020

Tlač: CVTI SR, Staré grunty 52, Bratislava

ISBN 978-80-89965-45-8